

MEZI VĚZENÍM A KOMUNITOU

SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ
K PROBLEMATICE SOCIÁLNÍ
REINTEGRACE
VĚZNĚNÝCH OSOB

Iniciativa Společenství
EQUAL

Sborník vznikl v rámci Projektu Sance (zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody).
Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem EU a státním rozpočtem České republiky.

MEZI VĚZENÍM A KOMUNITOU

TENTO SBORNÍK VZNIKL VE SPOLUPRÁCI ČLENŮ KOALICE ŠANCE V RÁMCI PROJEKTU ŠANCE (ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB PROPUŠTĚNÝCH Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY). PROJEKT JE SPOLUFINANCOVÁN EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM FONDEM EU A STÁTNÍM ROZPOČTEM ČR. PROJEKT BYL REALIZOVÁN V RÁMCI INICIATIVY SPOLEČENSTVÍ EQUAL A JEHO PRIORITY 1 ZLEPŠOVÁNÍ ZAMĚSTNATELNOSTI: ZLEPŠOVÁNÍ PŘÍSTUPU A NÁVRATU NA TRH PRÁCE PRO OSOBY OBTÍŽNĚ INTEGROVATELNÉ.

Odborná redakce: Ludmila Hasmanová, Barbora Křížanová, František Valeš, Iva Vojtková, jazyková redakce: Taťána Hedbávná, grafická úprava: Cellula

Ve sborníku byly použity fotografie z Projektu Šance. Foto: Matěj Flak a Pavel Zvěřina

© Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., 1. vydání. Praha 2008, ISBN 978-80-904116-0-9

PODĚKOVÁNÍ

V DOBĚ, KDY BEZPEČNOST VE VĚZNICÍCH JE PRO ŘEDITELE PRIORITOU ČÍSLO JEDNA, NAŠLA VEDENÍ VĚZNIC DOSTATEK POCHOPENÍ A OTEVŘELA SVÉ OBJEKTY DLOUHODOBÉMU PŮSOBENÍ CIVILNÍCH LEKTORŮ A MENTORŮ. BYL TO NEPOCHYBNĚ AKT DŮVĚRY, KTEROU JSME DŮSLEDNĚ STŘEŽILI. VÝSLEDKEM TĚCHTO NOVÝCH SPOLUPRACUJÍCÍCH VAZEB V REGIONECH JE PRÁVĚ „DOBRÁ PRAXE“ NA POLI TERCÍÁRNÍ PREVENCE KRIMINALITY, PŘENOSITELNÁ DO DALŠÍCH VĚZNIC V SYSTÉMU ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ.

DĚKUJEME VŠEM, KTEŘÍ NAŠE AKTIVITY PODPOŘILI.

REALIZAČNÍ TÝM PROJEKTU ŠANCE

OBSAH PUBLIKACE

5	1.	PROJEKT ŠANCE
6		O PROJEKTU ŠANCE
14		PRINCIPY INICIATIVY SPOLEČENSTVÍ A JEJICH PLNĚNÍ V PROJEKTU ŠANCE
17		OHLÉDNUTÍ ZA REINTEGRAČNÍM PROGRAMEM VE VĚZENÍCH
18		OHLÉDNUTÍ ZA MENTORINGEM V PROJEKTU ŠANCE
19	2.	RIZIKA V PROCESU ZNOVUZAČLEŇOVÁNÍ DO SPOLEČNOSTI
20		PRŮZKUM MEZI ODSOUZENÝMI
32		POSUDEK K PRŮZKUMU
33	3.	NÁSTROJE SOCIÁLNÍ REINTEGRACE VĚZNĚNÝCH
34	3.1	VE VĚZENÍ
35		PRÁVNÍ RÁMEC VÝCHOVNÉHO A REINTEGRATIVNÍHO ÚČELU TRESTU
38		ODBORNÍ ZAMĚSTNANCI VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČR
44		PROGRAMY ZACHÁZENÍ – VÝCHOVNÁ A REINTEGRATIVNÍ PRÁCE S ODSOUZENÝMI
47		ZAMĚSTNÁVÁNÍ A VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH
50		VÝSTUPNÍ ODDĚLENÍ – PŘÍPRAVA ODSOUZENÝCH PŘED PROPUŠTĚNÍM
53		ROLE NEVLÁDNÍCH ORGANIZACÍ V PRÁCI S ODSOUZENÝMI – SPOLUPRÁCE S VĚZEŇSKOU SLUŽBOU ČR
55	3.2	V KOMUNITĚ
56		PRÁCE PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY ČR V RÁMCI PAROLE
60		PRÁCE SOCIÁLNÍHO KURÁTORA S PROPUŠTĚNÝMI OSOBAMI
63		POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE V ČR SE ZAMĚŘENÍM NA NEVLÁDNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE

- 65 4. INOVATIVNÍ NÁSTROJE SOCIÁLNÍ REINTEGRACE VĚZNĚNÝCH
66 REINTEGRAČNÍ PROGRAM
72 ZKUŠENOSTI SE ZAPOJENÍM CÍLOVÉ SKUPINY DO REALIZACE
PROJEKTU ŠANCE
73 ZADLUŽENOST ODSOUZENÝCH JAKO PŘEKÁŽKA SOCIÁLNÍ
REINTEGRACE – SITUACE A DOPORUČENÍ
77 VĚZEŇSKÝ OBČASNÍK
79 ROZVOJ SPOLUPRÁCE SE ZAMĚSTNAVATELI V RÁMCI PROJEKTU
ŠANCE
84 SOUČINNOST KLIENTA, MENTORA A ÚŘEDNÍKA PMS ČR V RÁMCI
PROJEKTU ŠANCE
87 VÝSTUPY Z KULATÉHO STOLU „MEZI VĚZENÍM A KOMUNITOU“
91 5. PARTNERSTVÍ KOALICE ŠANCE
92 SDRUŽENÍ PRO PROBACI A MEDIACI V JUSTICI, O. S.
93 ARMÁDA SPÁSY ČR
94 ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR
95 OBČANSKÁ PORADNA NYMBURK, O. S.
96 O. S. MOSTY – SOCIÁLNĚ PSYCHOLOGICKÉ CENTRUM
97 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR
98 REGIONÁLNÍ STŘEDISKO VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ, S. R. O.
99 STŘEDNÍ ŠKOLA TECHNICKÁ
100 ÚŘAD PRÁCE V MOSTĚ
101 VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR
102 O AUTORECH

**SBORNÍK MEZI VĚZENÍM
A KOMUNITOU**

**METODIKY
REINTEGRAČNÍ PROGRAM,
KURZ PRÁVNÍHO MINIMA,
KURZ KOMUNIKAČNÍCH DOVEDNOSTÍ,
MENTORING**

**VZOR STRUKTUROVANÉHO
ROZHOVORU**

LETÁK KROKY PO PROPUŠTĚNÍ

„DIGITÁLNÍ ŽIVOTOPISY“

VĚZEŇSKÝ OBČASNÍK (ČÍSLO 1 A 2)

**STRUČNÝ PRŮVODCE PRO
ZAMĚSTNAVATELE**

**PRÁVNÍ RÁMEC VÝCHOVNÉHO
A REINTEGRATIVNÍHO ÚČELU TRESTU**

**ZPRÁVA Z VALIDACE PRODUKTU
REINTEGRAČNÍ PROGRAM**

VÁŽENÁ ČTENÁŘKO, VÁŽENÝ ČTENÁŘI,

DO RUKOU SE VÁM DOSTAL SBORNÍK ZABÝVAJÍCÍ SE TÉMATEM SOCIÁLNÍ REINTEGRACE OSOB PROPUSŤENÝCH Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.

ÚČELEM PUBLIKACE JE POSKYTNOUT ZÁKLADNÍ INFORMACE K PROBLEMATICE PRÁCE S ODSOUZENÝMI PŘED A PO PROPUSŤENÍ Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY A PŘEDSTAVIT VÝSLEDKY PROJEKTU ŠANCE. CÍLEM PROJEKTU BYLO VYVINOUT REINTEGRAČNÍ PROGRAM A DALŠÍ INOVATIVNÍ NÁSTROJE PŘÍSPÍVAJÍCÍ KE ZDÁRNÉ REINTEGRACI ODSOUZENÝCH.

PŘÍSPĚVKY JSOU ŘAZENY DO PĚTI KAPITOL. V PRVNÍ KAPITOLE SE ČTENÁŘ SEZNÁMÍ S PROJEKTEM ŠANCE, VE DRUHÉ S VÝSLEDKY PRŮZKUMU MEZI ODSOUZENÝMI, VE TŘETÍ PAK S PROCESEM PRÁCE S KLIENTEM PŘED A PO PROPUSŤENÍ Z VÝKONU TRESTU. ČTVRTÁ KAPITOLA PŘEDKLÁDÁ VÝSLEDKY PROJEKTU. V PÁTÉ KAPITOLE ČTENÁŘ NAJDE INFORMACE K ČINNOSTI ORGANIZACÍ, KTERÉ PROJEKT ŠANCE REALIZOVALY.

SOUČÁSTÍ SBORNÍKU JE CD-ROM, NA NĚMŽ JSOU ZVEŘEJNĚNY METODICKÉ MATERIÁLY PROJEKTU A NĚKTERÉ Z JEHO VÝSTUPŮ (NAPŘ. VĚZEŇSKÝ OBČASNÍK ČI ŽIVOTOPISY V DIGITÁLNÍM PROVEDENÍ).

VĚŘÍME, ŽE SBORNÍK POSLOUŽÍ JAKO UŽITEČNÝ ZDROJ INFORMACÍ A INSPIRACE PRO NOVÉ PROJEKTY A AKTIVITY V TÉTO OBLASTI.

1. PROJEKT ŠANCE

O PROJEKTU ŠANCE

Ludmila Hasmanová

Projekt Šance (zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody) byl zahájen v září 2005 za podpory Evropského sociálního fondu EU a českého státního rozpočtu. Projekt byl realizován v rámci Iniciativy Společenství EQUAL a jeho Priority 1 Zlepšování zaměstnatelnosti: zlepšování přístupu a návratu na trh práce pro osoby obtížně integrovatelné.

Projekt Šance realizovalo rozvojové partnerství Koalice Šance, jež tvořilo 10 organizací, z nichž většina měla zkušenosti s prací s hlavní cílovou skupinou. Organizace spojoval společný zájem – vytvořit podmínky pro zodpovědný a samostatný návrat osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody do společnosti a minimalizovat rizika recidivy. Vedle hlavního realizátora Sdružení pro probaci a mediaci, o. s., to byla Armáda spásy, Český helsinský výbor, Občanská poradna Nymburk, o. s., o. s. Mosty – sociálně psychologické centrum, Probační a mediální služba ČR, Regionální středisko výchovy a vzdělávání, s. r. o., Střední škola technická, Úřad práce Most a Vězeňská služba ČR.

Myšlenkou připravit projekt, který by vyvinul nové služby pro propuštěné vězně, se začalo Sdružení pro probaci a mediaci, o. s., (SPJ) zabývat na sklonku léta 2004. Tehdy iniciovalo několik schůzek odborníků nad otázkou, co v této oblasti chybí a jaký model práce by bylo možné díky programu EQUAL, který podporuje inovativní projekty, otestovat. Tehdy se SPJ seznámilo s projektem o. s. Mosty – sociálně psychologického centra, které mělo velmi podobnou vizi – realizovat program propojující období před a po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (VTOS). Během jednoho měsíce se k projektu přidalo dalších 8 organizací včetně klíčového partnera, kterým byla Vězeňská služba ČR. Projekt obdržel finanční podporu pro přípravnou Akci 1. Během prvních čtyř měsíců roku 2005 už dostal konkrétní tvář – Projekt Šance – a byl předložen Ministerstvu práce a sociálních věcí, které jej podpořilo. Na jeho přípravě, v tzv. Akci 1, spolupracovala též Arcidiecézní Charita Praha, která se rozhodla z kapacitních důvodů v něm dále nepokračovat. Naopak Občanská poradna Nymburk, o. s., se jeho přípravě nezúčastnila, ale připojila se k němu v realizační Akci 2 a 3. Na části realizace se podílela i Charita Opava, která později z Projektu Šance odstoupila.

DÍKY LIDEM Z PROJEKTU ŠANCE JSEM SE ZNOVU ZAČAL PO DLOUHÉ DOBĚ CÍTIT JAKO ČLOVĚK. DALI MI MOŽNOST A ŠANCI ZNOVU ZAČÍT ŽÍT. NEJVÍCE OCEŇUJI, ŽE NESLIBUJÍ TO, CO NEMŮŽOU SPLNIT.

FRANTIŠEK, KLIENT REINTEGRAČNÍHO PROGRAMU

REALIZÁTOŘI PROJEKTU ŠANCE A JEJICH ÚLOHA

Projekt Šance (dále také jen Projekt) byl řízen prostřednictvím Řídícího výboru, jehož členové koordinovali jednotlivé pracovní skupiny. Před zahájením jeho realizace si partneři rozdělili pravomoci, kompetence a úkoly, za které byli zodpovědní. Základním nástrojem pro zajištění vzájemné informovanosti se kromě pracovních schůzek, e-mailové korespondence a webových stránek staly semináře Koalice Šance. Ukázalo se, že semináře poskytují vhodnou platformu nejen k informování partnerů o klíčových otázkách a plánech Projektu, ale též k sdílení nabytých zkušeností a vzdělávání se v dané oblasti.

Všechny partnerské organizace v Projektu Šance působily alespoň v jedné z pracovních skupin a mnohé byly zodpovědné za realizaci řady činností.

V Řídícím výboru působily tyto organizace:

Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s. (SPJ) se stalo hlavním realizátorem Projektu Šance a příjemcem dotace. SPJ přineslo do projektu know-how v oblasti prevence a řešení trestné činnosti, využívání nástrojů restorativní justice a s tím souvisejících aspektů kontinuální péče zaměřené na snižování rizika recidivy. Dále to byla oblast mentoringu a výcvikových a vzdělávacích činností. Přínosem SPJ byla rovněž navázaná spolupráce s vládními organizacemi a zkušenosti v oblasti mezinárodní spolupráce. Kromě řízení a monitoringu Projektu po obsahové a technické stránce SPJ zajistilo řadu úkolů: vzdělávací kurz pro mentory a odborné vedení a koordinaci mentorské práce, mezinárodní spolupráci TCA Open Windows za českou stranu, informační server projektu, pravidelné semináře Koalice Šance, soutěž na vytvoření loga Projektu Šance, řízení mainstreamingových aktivit projektu včetně zajištění závěrečné konference.

Český helsinský výbor (ČHV), organizace s 15letými zkušenostmi v oblasti monitoringu vězeňství a resocializačních projektů, přinesla know-how v oblasti právního poradenství a právní pomoci poskytované příslušníkům cílové skupiny, v oblasti podmínek ve vězeňství a programů zacházení s odsouzenými osobami během VTOS. ČHV zároveň poskytl orientaci v právních otázkách, souvisejících s předmětem i realizací Projektu Šance, a také zkušenost s plněním projektů podpořených Iniciativou Společenství EQUAL a v oblasti gender. ČHV zajistil i právní poradenství pro odsouzené, které bylo součástí Reintegračního programu, a spolu s SPJ připravil pro odsouzené přednášky na téma zadluženosti a související konzultace pro mentory.

o. s. Mosty – sociálně psychologické centrum (o. s. Mosty), mladá organizace z Mostecka přinesla know-how a zkušenosti s resocializačními aktivitami s odsouzenými osobami přímo ve věznicích. Vzhledem k dobré znalosti regionu se stala regionálním koordinátorem Projektu pro region Severozápad, který ověřil Reintegrační program v praxi ve Věznicích Bělušice a Vinařice. Kromě toho realizovalo řadu dalších aktivit, například tři čísla Vězeňského občasníku či „digitální příběhy“ klientů.

Občanská poradna Nymburk, o. s., (OP Nymburk) působí řadu let na Nymbursku a přinesla know-how v oblasti občanského poradenství a pomoci osobám v tíživé životní situaci včetně osob ve výkonu trestu odnětí svobody. OP Nymburk se stalo regionálním koordinátorem Projektu Šance pro region Střední Čechy a ověřilo Reintegrační program ve Věznici Jiřice a Věznici Vinařice.

Charita Opava (CHO) je nevládní organizace se zkušenostmi s projektem podpořeným Iniciativou EQUAL v 1. kole, zaměřeným na zaměstnávání obtížně zaměstnatelných skupin obyvatelstva. Základním know-how z této činnosti, které CHO využila, byla finanční kontrola Projektu. Na jaře 2006 Charita Opava z Projektu po vzájemné domluvě odstoupila, z důvodu omezené kapacity dále se na něm podlet a plnit svěřené úkoly. Nedokončené úkoly byly rozděleny mezi stávající partnery.

Dalšími členy Koalice Šance byly:

Armáda spásy (AS) zprostředkovala know-how v problematice péče o sociálně znevýhodněné osoby, včetně osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, a v oblasti duchovní i materiální péče o vězněné osoby.

Probační a mediační služba ČR (PMS), organizační složka státu, se mimo jiné specializuje na osoby propuštěné z výkonu trestu (zejména podmíněně propuštěné) a na kontinuální péči o tyto osoby, a to i v součinnosti s poskytovateli sociálních služeb a s organizacemi působícími na trhu práce. PMS ČR podobně jako VS ČR přinesla know-how v oblasti práce s cílovou skupinou Projektu Šance a zároveň ověřila využití mentoringu pro klienty PMS propuštěné z VTOS.

Regionální středisko výchovy a vzdělávání, s. r. o. (RSVV) je vzdělávací institucí na Mostecku, se zkušeností se vzdělávacími programy pro odsouzené, realizovanými během výkonu trestu odnětí svobody. RSVV připravilo a ověřilo rekvalifikační kurz Základy práce na PC a zajistilo některé PR a informační materiály pro účely Projektu Šance.

Střední škola technická (ISŠT), vzdělávací instituce působící v jednom z cílových regionů Projektu Šance (Mostecko), disponuje know-how z projektových realizací zvláště v oblasti zlepšování přístupu znevýhodněných osob na trh práce. Kromě části podkladů ke Kurzu Komunikačních dovedností pro vězně ISŠT zajistila rekvalifikační kurz Malíř, lakýrník, natěrač ve Věznici Bělušice.

Úřad práce Most (ÚP Most) působí v jednom ze strategických regionů realizace Projektu. Jako organizační složka státu působící na úseku zaměstnanosti se podílí na realizaci opatření na podporu zaměstnanosti cílových skupin. Zajistil přednášku pro odsouzené na téma Pracovní podmínky v zemích EU a informace z oblasti uplatnění těžko zaměstnatelných osob na trhu práce.

Vězeňská služba ČR (VS ČR),

organizační složka státu odpovědná za zajišťování výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, byla klíčovým partnerem Projektu. Know-how, které VS ČR do Projektu přinesla, spočívalo zejména v bezprostřední znalosti cílové skupiny a zkušenostech s prací s touto skupinou. Zásadním důvodem účasti VS ČR bylo usnadnění realizace projektových aktivit, a to zejména ve fázi ověřování Reintegračního programu před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody. Projektu se kromě expertů z Generálního ředitelství VS ČR zúčastnily Věznice Bělušice, Jiřice, Vinařice a Světlá nad Sázavou.

CÍLE PROJEKTU ŠANCE

Hlavním cílem Projektu Šance bylo zlepšit přístup k zaměstnání a motivovat hlavní cílovou skupinu, aby měla zájem pracovat. Snahou bylo též ovlivnit situaci na regionální, národní i evropské úrovni v oblasti zaměstnávání osob propuštěných z VTOS.

VÝSLEDKY PROJEKTU ŠANCE

Stěžejním výsledkem Projektu je ověřený **Reintegrační program** pro osoby opouštějící výkon trestu odnětí svobody, který zahrnuje služby a programy pro přípravu hlavní cílové skupiny na propuštění z VTOS, navazující pobyt na svobodě a nalezení zaměstnání. Reintegrační program byl realizován ve Věznici Bělušice, Jiřice a Vinařice a určen klientům hodlajícím žít v regionu Severozápad a Střední Čechy (viz kapitola 4, str. 66.)¹

Vedle Reintegračního programu byla zpracována řada informačních materiálů, které byly využity v praxi, s výjimkou informačního filmu je uvádíme na příloženém CD-ROM.

STATISTIKA KLIENTŮ PROJEKTU ŠANCE K 31. 3. 2008

Klienti, kteří se reálně zapojili do projektových aktivit	ženy	muži	Celkem
Klienti Projektu Šance	6	91	97
Prošli celým Reintegračním programem	0	37	37
Zúčastnili se částí Programu ve VTOS	0	25	25
Využili pouze mentoring	6	29	35
Klienti, kteří našli po výstupu zaměstnání	4	37	41

¹ Metodické materiály k Reintegračnímu programu jsou zveřejněny na příloženém CD-ROM.

Leták Kroky po propuštění – informace důležité pro odsouzené po propuštění, např. k jednání na úřadech práce, k ubytování, ohledně mimořádné okamžité pomoci či zadluženosti.

Vězeňský občasník – záměrem je informovat další vězně o projektových aktivitách a zprostředkovat jim potřebné informace před výstupem. Více na toto téma v kapitole 4. na str. 77.

Stručný průvodce pro zaměstnavatele – záměrem je informovat zaměstnavatele o zaměstnávání osob po výkonu trestu odnětí svobody. Tématem informovanosti zaměstnavatelů se zabýváme v kapitole 4 na str. 79.

Příběhy v digitální podobě, ve kterých se klient představuje potenciálnímu zaměstnavateli formou digitální prezentace.

Informační film² s názvem Josef, o prvních krocích po propuštění z vězení, určený odsouzeným před výstupem z VTOS.

DŮLEŽITÉ MEZNÍKY A ZAJÍMAVÉ MOMENTY PROJEKTU ŠANCE

Zahájení ověřování Reintegračního programu v prvních dvou věznicích – Věznici Bělušice a Věznici Jiřice na jaře 2006. Reintegrační program ve výkonu trestu probíhal v jednotlivých věznicích po dobu 6 měsíců. Kontinuálně probíhalo mapování potřeb klientů, a sice v průběhu pravidelných individuálních rozhovorů a schůzek poradní skupiny z řad odsouzených. Následně pak byla upravována nabídka aktivit, obsah kurzů a metodik dle připomínek a poptávky klientů.

Soutěž o logo Projektu Šance na jaře 2006 poskytla příležitost studentům uměleckoprůmyslových škol a vězňům ze spolupracujících věznic navrhnout logo Projektu. Projekt Šance dostal nové logo díky spojení návrhu studenta a vězně. Finální podobu loga bezplatně zpracovalo grafické studio Lineart na základě dvou vítězných návrhů a poskytlo hlavní cenu – měsíční stáž v grafickém studiu. Sponzory soutěže o logo byly reklamní studio Lineart, časopisy Premiére, Motohouse, Hype a Blok.

Kurz pro první mentory pro práci v regionu Severozápad proběhl v létě 2006 v Mostě. Odborné znalosti pro práci s propuštěnými vězni zde získalo 11 laiků.

OBČAS K NÁM DO REDAKCE PŘICHÁZEJÍ DOPISY Z VĚZNIC, PŘI JEJICHŽ ČTENÍ JSEM SI UVĚDOMIL, ŽE CESTA DOLŮ JE VELMI RYCHLÁ A SNADNÁ, A CESTA NAHORU JE NESMÍRNĚ DLOUHÁ A TĚŽKÁ.

PETR DRNOVSKÝ, REDAKTOR, ZÁSTUPCE JEDNOHO ZE SPONZORŮ SOUTĚŽE O LOGO PROJEKTU ŠANCE

² Více informací o filmu lze získat v SPJ (e-mail: institut@spj.cz).

Spolupráce s Věznicí pro ženy Světlá n. Sázavou byla navázána, ačkoliv nebyla původně plánována. Cílem bylo představit Projekt také části ženské vězeňské populace a realizovat pro ženy některé aktivity. Ve věznicí proběhla přednáška na téma právního minima a kulatý stůl na téma práce na černo a gender aspekty v problematice odsouzených. Klientkám byla nabídnuta možnost využít služeb mentora, nabídku využilo 6 žen.

**Nabídka služby mentor pro klienty
Probační a mediační služby ČR**

spolupráce byla navázána se středisky v Chomutově, Mostě a Teplicích. Více k tomuto tématu v kapitole 4, str. 84.

Přednášky na téma zadluženosti byly určeny klientům před propuštěním a byly realizovány ve všech čtyřech spolupracujících věznicích a též ve výchovném ústavu v Pšově – výchovném zařízení pro chlapce ve věku 15–19 let. Více k tématu zadluženosti cílové skupiny v kapitole 4, na str. 73.

Studijní cesta v březnu 2007 byla určena účastníkům zahraniční spolupráce Open Windows. Zahraniční partneři navštívili Věznicí pro ženy ve Světlé nad Sázavou, zúčastnili se semináře Gender a minority, na kterém zahraniční hosty nejvíce zaujaly prezentace na téma práce romského mentora, práce v ženské Věznicí Světlá n. Sázavou a probačního programu o. s. STŘEP pro mladistvé matky. Jedním ze stěžejních témat diskuse bylo postavení propuštěných žen po dlouhém trestu a odsouzených matek.

Rozšíření projektu o další aktivity v oblasti mainstreamingu proběhlo v létě 2007, kdy byl podpořen projekt předložený Koalicí Šance do 5. výzvy programu EQUAL.

Kulatý stůl „Sociální firma“ v říjnu 2007 poskytl příležitost diskutovat nad možností vytvořit další pracovní příležitosti pro propuštěné vězně. Na jednání kulatého stolu byly prezentovány zkušenosti ze sociálního podnikání Občanského sdružení Fokus Praha, Café Therapy, Občanského sdružení Sananim Praha a zástupce obce Spišský Hrhov, Slovensko.

Literární večer se uskutečnil v pražské kavárně Obratník v říjnu 2007. Sešli se zde příznivci Projektu Šance, klienti i běžní návštěvníci kavárny, aby si poslechli texty z Kurzu tvůrčího psaní z Věznice Vinařice. Návštěvníci mohli využít možnosti zeptat se odborníků na otázky vězeňství i alternativních trestů, diskusí s návštěvníky kavárny vedli: Iva Vojtková – metodička Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR, Martina Kadlecová – zástupce vedoucí odd. výkon vazby a trestu ve Věznicí Světlá n. S., Dagmar Doubravová – předsedkyně Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., a František Valeš, právník Českého helsinského výboru.

Kulatý stůl „Mezi vězením a komunitou“

v únoru 2008 poskytl platformu odborné veřejnosti pro výměnu zkušeností z praxe a pro návrh opatření, která mohou pomoci optimalizovat praxi začleňování odsouzených do společnosti. Výstupy z kulatého stolu uvádíme v kapitole 4, str. 87.

Validace Reintegračního programu

proběhla v březnu 2008 s pozitivním výsledkem, tj. program je vhodný pro další využití. Validace je postup hodnocení, kterou doporučil Řídicí orgán (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR) projektům v programu EQUAL jako vhodný nástroj pro analýzu kvality a soustavné zlepšování. Validace se zúčastnili kromě autorů Programu zástupci potenciálních uživatelů (Vězeňská služba ČR, koordinátoři sociální prevence Středočeského a Ústeckého krajského úřadu) či zástupci těch, kteří mohou ovlivnit situaci na politické úrovni (Ministerstvo vnitra ČR a Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR). Dále to byli nezávislí experti (Institut pro kriminologii a sociální prevenci) a zástupci organizací pracujících s osobami znevýhodněnými na trhu práce (Slezská Diakonie, Komunitní centrum Českého Švýcarska). Zprávu z validace uvádíme na přiloženém CD-ROM.

Závěrečná konference Projektu Šance je plánována na červen 2008. Dvoudenní akce přinese zahraniční inspiraci a podněty z oblasti sociálního podnikání mentoringu a otevřených vězení.

Zahraněční spolupráce Open Windows

Díky Iniciativě Společenství EQUAL se Projekt Šance stal partnerem mezinárodní spolupráce Open Windows, která trvala od zahájení Projektu do listopadu 2007.

V Open Windows se setkala kromě Koalice Šance tato národní partnerství:

Utrechtse Held, Nizozemsko, hlavní realizátor Stichting Mira Media a Stichting Utrechtse Held, (<http://www.miramedia.nl>).

ANCRE, Francie, hlavní realizátor Maison de la Promotion Sociale a Direction Régionale des Services Pénitentiaires de Bordeaux, (<http://www.maisondelapromotionsociale.org>).

I. P. M di SCENA, Itálie, hlavní realizátor Associazione Euro, (<http://www.associazioneeuro.org>).

Kryžkelė: koalicija už lygių konkurencinių galimybių darbo rinkoje stiprinimą, Litva, hlavní realizátor Vilniaus pedagoginis universitetas.

Společným rysem projektů všech národních partnerství byla snaha vytvořit mechanismy a vzdělávací metody, které posílí potenciál společenských skupin čelit sociálnímu vyloučení a znevýhodnění na trhu práce. Jedná se především o osoby ve a po výkonu trestu odnětí svobody, mladistvé a skupiny vystavené dvojí diskriminaci (ženy a etnické menšiny). Nizozemští a italské partneri přinesli do partnerství zkušenosti se spoluprací s médii a divadlem, zatímco francouzští, čeští a litevští partneri disponovali know-how v oblastech, jako je (re)integrace propuštěných vězňů a mladistvých s kriminální minulostí, mentoring, spolupráce s potenciálními zaměstnavateli apod. Cílem mezinárodního rozvojového partnerství bylo vytvořit efektivní a kreativní nástroje pro zlepšení situace cílové skupiny.

PŘEMÝŠLELA JSEM NAD VŠÍM, CO PÍŠETE, A HLAVNĚ MĚ ZAUJALO, ŽE VÁS ZAJÍMÁ NAPROSTO VŠE, NAD VŠÍM SE ZAMÝŠLÍTE. ALE CO JE NA TOM ASI NEJDŮLEŽITĚJŠÍ, JE TO, ŽE HLEDÁTE ŘEŠENÍ.

MILENA, KLIENTKA REINTEGRAČNÍHO PROGRAMU

Aktivity Open Windows, jež realizovala Koalice Šance

**Koordinační schůzka Open Windows,
Praha červen 2005.**

Studijní cesta pro zahraniční partnery: návštěva Věznice pro ženy ve Světlé n. Sázavou a seminář na téma Otázky gender, práce s menšinami, na kterém byly diskutovány zkušenosti v oblasti práce s ženami – pachatelkami trestné činnosti (věznice, probační programy), představeny byly zkušenosti z práce s minoritami – romský mentor, březen 2007 Praha – Světlá n. Sázavou.

Vytvoření a správa internetových stránek o mezinárodní spolupráci www.open-windows.net.

Aktivity, na nichž participovala Koalice Šance

**Studijní cesta a workshop: Ženy vězněné,
ženy zapomenuté**, prohlídka vazební věznice a věznice pro ženy, duben 2006 Bordeaux, Francie.

Workshop: „Digitální životopis“ praktický nácvik vypracování životopisu v digitálním provedení, seminář: „Využití médií ve věznicích“ zkušenosti z evropských zemí (filmový festival, vězeňský rozhlas, příběh ze „zvuků“ apod.), září 2006 Utrecht, Nizozemsko.

Studijní cesta, návštěva věznice pro mladistvé, říjen 2006 Palermo, Itálie.

Seminář: Proces integrace do trhu práce v Litvě, návštěva věznice, workshop: „Evropský časopis pro věznice“, prosinec 2006 Vilnius, Litva.

Mezinárodní seminář Mladiství v obtížné situaci a art-terapie, výstava výtvarných prací mladistvých vězňů, divadelní představení maďarského souboru Belvarosi Tanoda Foundation v prostorách vězeňského divadla, workshop Inovativní vzdělávací metody – rozdíly v přístupech ke klientům – umělec, vzdělavatel, psycholog, role vůdce a facilitátora, příklady dobré praxe, květen 2007 Palermo, Itálie.

Závěrečná konference mezinárodní spolupráce, prosinec 2007 Vilnius, Litva.

Zahraniční spolupráce přinesla do Projektu řadu inspirací v oblasti využití umění během reintegrace. Konkrétním výstupem je „digitální životopis“, know-how, které zprostředkoval nizozemský partner. Ukázkou této formy komunikace uvádíme na přiloženém CD-ROM.

PRINCIPY INICIATIVY SPOLEČENSTVÍ A JEJICH PLNĚNÍ V PROJEKTU ŠANCE

Ludmila Hasmanová

Iniciativa Společenství EQUAL stojí na několika principech, jejichž plnění je jedním ze stěžejních předpokladů zdárné realizace projektů. „Experimentální charakter Iniciativy EQUAL ovlivňuje způsob implementace jednotlivých podporovaných projektů a odráží se v základních principech, které musí být naplňovány všemi podporovanými projekty.“¹ Příspěvek představuje jednotlivé principy a způsob, jakým na ně Projekt Šance reagoval.

PARTNERSTVÍ

„Vzájemná spolupráce partnerů v rámci jednotlivých tzv. rozvojových partnerství (dále jen RP) je klíčovým principem Iniciativy Společenství EQUAL. Jednotlivé podporované projekty jsou vždy předkládány a realizovány několika organizacemi tvořícími RP. Smyslem podpory RP je zajištění vzájemné spolupráce různých typů organizací při hledání řešení existujících problémů na trhu práce.“¹

I Projekt Šance byl realizován RP deseti organizací na základě Smlouvy o vzájemné spolupráci. Informace k úloze a přínosu participace jednotlivých organizací viz kapitola 1, str. 7.

INOVATIVNOST

„Princip zaměřený na inovativnost jednotlivých řešení zdůrazňuje, že CIP EQUAL poskytuje podporu průkopnickým způsobům řešení nerovností a diskriminace v práci a v přístupu k zaměstnání, přičemž inovaci může představovat zcela nový přístup k dané problematice, ale i využití určitých nástrojů či postupů známých zatím pouze z jiné oblasti.“¹

Inovativní prvky vykazuje kontinuální práce s klienty (před a po propuštění z VTOS) a zapojení klientů do mainstreamingových aktivit Projektu Šance, např. do přípravy filmového příběhu pro osoby opouštějící věznice, Věžeňského občasníku nebo literárního večera. Inovativními jsou též náborů zaměstnavatelů ve věznicích a vytvoření sítě dobrovolníků pro práci s vězni (mentoring).

NA MENTORINGU VIDÍM POZITIVNĚ ZEJMÉNA TO, ŽE NEJDE O POMOC BEZ VLASTNÍHO PŘIČINĚNÍ, ODSOUZENÍ NEJSOU POUHÝMI KONZUMENTY NĚJAKÉHO PRODUKTU, ALE ONI SAMI MUSEJÍ MÍT SNAHU SVOJE PROBLÉMY ŘEŠIT A VYVÍJET NĚJAKOU AKTIVITU SMĚREM K ZAJIŠTĚNÍ SVÉ BUDOUCNOSTI.

MARTINA KADLECOVÁ,

VEDOUcí VÝKONU VAZBY A TRESTU VE VĚZNICI SVĚTLÁ NAD SÁZAVOU

¹ Principy Iniciativy EQUAL, <http://www.equalcr.cz>

V rámci ověření inovativních prvků při práci s odsouzenými byly zorganizovány přednášky právního minima, zaměřené na předcházení a odstraňování zadluženosti a základů pracovního práva. Problematika zadluženosti je také součástí školení a dozdělávání mentorů. Inovativní je i aktivita klientů Reintegračního programu v psaní vlastních příběhů, které posilují sebevědomí i schopnosti samotných klientů. Jejich příběhy budou využity jako doporučení motivačních nástrojů pro zaměstnavatele a také k prezentaci Projektu Šance.

SPOLEČNÉ ROZHODOVÁNÍ

„Podle principu společného rozhodování musí mít v rámci jednotlivých rozvojových partnerství možnost spolurozhodovat všechny zapojené partnerské organizace. Navíc se kromě zástupců jednotlivých organizací, zapojených do práce daného rozvojového partnerství, mohou do řešení dané problematiky zapojit i osoby s přímou zkušeností s diskriminací či nerovnostmi na trhu práce.“¹

¹ Principy Iniciativy EQUAL, <http://www.equalcr.cz>

Princip společného rozhodování byl zachovávan na všech úrovních rozvojového partnerství. Řídící výbor schvaloval technické a finanční zprávy, obsahová sekce Řídícího výboru rozhodovala o schválení a zařazení jednotlivých metodik do celkové metodiky Reintegračního programu. Statutárními zástupci všech členů rozvojového partnerství byla podepsána Úmluva o odstoupení partnera – Charity Opava.

Společné rozhodování též zahrnuje zapojení cílové skupiny. Zkušenosti z Projektu na toto téma viz kapitola 4, str. 72.

MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE

„Díky principu mezinárodní spolupráce je umožněno společně využívat zkušeností a poznatků z různých států, zapojených do Iniciativy Společenství EQUAL.“¹

Princip mezinárodní spolupráce byl uplatněn prostřednictvím Open Windows, více viz kapitola 1, str. 13.

PROSTŘEDNICTVÍM PROJEKTU SE SETKALY ORGANIZACE S OBDOBNÝM ZÁJMEM, A TO PODPOŘIT ČLOVĚKA PROPUŠTĚNÉHO Z VÝKONU TRESTU, ABY BYL SCHOPEN ZAPOJIT SE DO BĚŽNÉHO ŽIVOTA.

LÍDA HASMANOVÁ, VEDOUcí PROJEKTU ŠANCE

MAINSTREAMING

„Princip označovaný jako mainstreaming má za cíl umožnit prosazení nově vyvinutých úspěšných nástrojů do politiky a praxe na místní, regionální, národní a evropské úrovni. Mainstreaming tedy představuje koordinované šíření dobrých zkušeností a zajištění vlivu na politiku. Díky tomuto principu jsou v rámci Iniciativy Společenství EQUAL vytvářeny jak na národní, tak i mezinárodní úrovni tzv. tematické sítě, které sdružují odborníky ze státní správy i ze soukromého sektoru zabývající se danou oblastí. Tematické sítě tak zajišťují seznámení zapojených odborníků s vývojem jednotlivých projektů i s jejich dosaženými výsledky a umožňují jejich převzetí do celostátních či regionálních programů.“

Mainstreamingové aktivity byly realizovány v průběhu celého Projektu Šance a vyvrcholily na jaře 2008. Pro potřeby klientů, zaměstnavatelů i odborníků byly v provozu webové stránky.

O Projektu Šance byly informovány relevantní subjekty v rámci mapování situace v regionech, zástupci potencionálních zaměstnavatelů, neziskové organizace v regionech apod. Byly vytvořeny propagační předměty a materiály pro vizuální komunikaci. Konaly se tři kulaté stoly – první s tématem sociální instituce, následoval literární večer s čtením autorských textů klientů a následnou diskusí, třetí byl kulatý stůl s názvem „Mezi komunitou a vězením“. Vyvrcholením mainstreamingových aktivit bude mezinárodní konference a workshop v červnu 2008.

Koalice Šance se též podílela na práci jedné z tematických sítí a na dvou konferencích, pořádaných na mezinárodní úrovni na téma reintegrace propuštěných vězňů.

GENDER MAINSTREAMING

„Dalším základním principem, tentokrát společným pro všechny programy podporované ze strukturálních fondů, je gender mainstreaming neboli princip zohledňování rovných příležitostí žen a mužů ve všech plánovaných i realizovaných aktivitách podporovaných projektů.“¹

Zapojení žen do pilotního programu po propuštění znamenalo rozšíření práce mentorů s klienty, zohledňující specifické potřeby žen po propuštění z VTOS.

Gender princip byl zachovávan a sledován v Projektu Šance, v rámci pilotního programu i na úrovni rozvojového partnerství. Během kurzu, schůzek s mentory a plánování supervizí byly zohledňovány časové potřeby žen i mužů pečujících o malé děti. Gender princip byl zohledněn také při stanovení kritérií rizikových klientů pro práci s mentorem. Stručný průvodce pro zaměstnavatele byl upraven z hlediska gender principu a gender princip byl brán na zřetel při přípravě námětu scénáře filmu Josef.

Prameny: Koalice Šance, 2008, Technické zprávy k projektu. Koalice Šance, 2007, Hodnotící zpráva po první třetině projektu. Koalice Šance, 2005, Smlouva o národní spolupráci, Koalice Šance, č. EQUAL/CZ.04.4.09/1.1.00.1/0046

¹ Principy Iniciativy EQUAL, <http://www.equalcr.cz>

Mgr. Kateřina Malá

Aktivní zapojení externích pracovníků do procesu přípravy vězněných osob na propuštění začalo v lednu 2005 ve dvou českých věznicích s ostrahou – v Bělušicích a v Jiřicích.

Rozsahem aktivit a délkou trvání Reintegračního programu se jednalo o nejucelenější výstupní program do té doby ve věznicích realizovaný. Byl zahájen v době, kdy vzrůstala podpora extramurálních aktivit ze strany Generálního ředitelství VS ČR, trendy v oblasti sociální prevence se jevíly pro načasování této „průkopnické“ aktivity velmi příznivě. Na druhé straně s sebou zahájení spolupráce s řediteli jednotlivých věznic přinášela nejen pozitivní očekávání, ale i obavy, jak budou „civilní externisté“ ve věznicích přijati? Jak si dokáže vysoce organizovaný systém věznic poradit s další organizační zátěží a zda se vůbec podaří naplánovaným aktivitám dostát?

Po několika prvních měsících, kdy probíhalo společné „doladování“ organizačních momentů, už tyto obavy byly bezpředmětné. Reintegrační program byl vězni přijat pozitivně, účast na aktivitách se stabilizovala, kurzy získaly pevné místo v časovém režimu dne, precizní koordinace ze strany věznic umožnila hladký průběh plánovaného programu.

Samotné zapojení vězňů lehce kulminovalo. Vzácnost přítomnosti civilistů ve vězeňském prostředí, „novost“ Programu a snad i atraktivita obsahu – to byly faktory, které se nakonec příznivě promítly ve prospěch pravidelné účasti vězňů. V obou pilotních věznicích byl Reintegrační program úspěšně splněn ve všech bodech, načerpané zkušenosti umožnily připomínkování metodik a zahájení upraveného Reintegračního programu ve Věznici Vinařice v lednu 2006.

Cílová skupina ve všech věznicích měla společné charakteristiky: vždy se jednalo o recidivisty, často výrazněji sociálně narušené, spíše s negativní prognózou do budoucnosti. Pro prvotní zkušenosti „zapálených“ dobrovolníků (mentorů), tedy skupina velmi náročná, pro naplnění cílů skupina riziková.

Úspěšnost práce s klienty ve věznicích mírnějšího typu by jistě přinesla lepší statistické výsledky či optimistické závěry. Přes všechna úskalí při práci s recidivisty vyznívají získané zkušenosti ve prospěch cílů Reintegračního programu. Která jiná skupina by umožnila tak důkladné pochopení specifík a problémů vězňů? Jaká zkušenost mohla být užitečnější pro poznání pozadí opakovaného společenského selhávání těchto osob? Vytvořené metodiky tak odrážejí specifické potřeby cílových skupin a přispívají k naplňování výchovné funkce trestu odnětí svobody.

OHLÉDNUTÍ ZA MENTORINGEM V POJEKTU ŠANCE

Mgr. Pavla Aschermannová

Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s. (SPJ), jako hlavní organizátor práce mentorů v Projektu Šance, vycházelo z několikaleté zkušenosti s prací romských mentorů. Během přípravy Projektu jsme předpokládali, že většina zásad z romského mentoringu bude přenositelná i na novou cílovou skupinu osob po propuštění z VTOS.

Brzy jsme ovšem zjistili, že mentoring pro lidi s kriminální minulostí má oproti romskému mentoringu mnoho odlišností. Díky příslušnosti ke stejnému etniku bylo v romském mentoringu přeče jen o něco snazší komunikovat i s klienty nedůvěřivými vůči oficiálním institucím a mentor zde fungoval velmi často jako prostředník mezi klientem a pracovníkem probační služby. V Projektu Šance jsme zjistili, že na zkušenosti z romského mentoringu můžeme stavět jen částečně, naprostá většina našich klientů nebyla klienty Probační a mediační služby, i původní idea nalézt mentory s kriminální zkušeností se ukázala jako nerealizovatelná.

Mentori, tedy laičtí dobrovolní pracovníci, byli vybíráni mezi lidmi majícími zájem pracovat v sociální oblasti, lidmi vedenými na úřadech práce i studenty hledajícími praxi. První skupina vyškolených mentorů a mentorek byla velmi různorodá.

Ve skupině patnácti účastníků kurzu byly matky po mateřské dovolené, zaměstnanci neziskových organizací i studenti sociálních škol. Kurz přípravy mentorů pro práci s odsouzenými po propuštění byl v průběhu vzdělávání a práce mentorů upravován a doplňován tak, aby vyhovoval novým potřebám a problémům, které vznikaly.

Největší obava panující mezi mentory i koordinátory se týkala prvního kontaktu s člověkem s úplně jinou životní zkušeností a žijícím v jiném sociálním prostředí. Strach z navázání prvního kontaktu a z odmítnutí nabídnuté spolupráce byl rozptýlen po zahájení vlastní práce mentorů. Mentori a mentorky jezdili do věznic navštěvovat své budoucí klienty, psali si s nimi a domlouvali schůzky po propuštění. Přestože neměli zkušenosti s podobnou cílovou skupinou, dokázali v mnoha případech získat důvěru propouštěných vězňů, navázat s nimi přátelský vztah a být pro ně oporou a pomocníkem v období po propuštění.

Oproti kurzu, kdy se o budoucích klientech mluvilo jako o věznicích, se z nich najednou stali lidé s křestními jmény a konkrétními osudy. Po dvou letech práce s prvními mentory je nyní zřejmé, že pomoci se nedostalo jen klientům Projektu Šance. Několik mentorů a mentorek získalo díky Projektu práci, někteří začali pracovat přímo na Projektu a všichni se shodli na tom, že práce s lidmi v tak těžké životní situaci jim přinesla mnoho cenných zkušeností. A pro ostatní pracovníky Projektu Šance byl mentoring ujištěním, že opravdu existují lidé, kteří pracují nadšeně, obětavě a profesionálně s tak náročnými klienty, jako lidé po propuštění z vězení bezesporu jsou.

2. RIZIKA V PROCESU ZNOVUZAČLEŇOVÁNÍ DO SPOLEČNOSTI

RIZIKA V PROCESU ZNOVUZAČLEŇOVÁNÍ DO SPOLEČNOSTI 19

BĚHEM REALIZACE PROJEKTU ŠANCE SE UKÁZALO, ŽE V ČESKÉ REPUBLICE JE PROBLEMATICE RECIDIVY VĚNOVÁNA STÁLE VĚTŠÍ POZORNOST. EXISTUJÍCÍ DOMÁCÍ STUDIE, KTERÉ SE TOUTO PROBLEMATIKOU ZABÝVAJÍ, STAVĚJÍ VŠAK SPÍŠE NA ZKOUMÁNÍ KRIMINÁLNÍCH STATISTIK ČI NA EXPERTNÍM ŠETŘENÍ. PRACOVNÍCI PROJEKTU ŠANCE VYUŽILI MOŽNOSTI PŘÍMÉHO KONTAKTU S ODSOUZENÝMI TĚSNĚ PŘED A PO PROPUŠTĚNÍ Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY A POKUSILI SE DOPLNIT EXISTUJÍCÍ STUDIE PRŮZKUMEM, KTERÝ NABÍZÍ SUBJEKTIVNÍ POHLED NA HODNOCENÍ ŽIVOTNÍ SITUACE A RIZIK RECIDIVY ZE STRANY SAMOTNÝCH ODSOUZENÝCH. V NÁSLEDUJÍCÍ KAPITOLE JE ZVEŘEJNĚN PRŮZKUM MEZI ODSOUZENÝMI Z PROSINCE 2007 A LEDNA 2008 A TAKÉ ČÁST ODBORNÉHO POSUDKU ZPRACOVANÉHO INSTITUTEM PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCII.

PRŮZKUM MEZI ODSOUZENÝMI

Mgr. Monika Otmarová

1. ÚVOD

Výkonem trestu odnětí svobody se sleduje jednak ochrana společnosti před pachateli trestných činů a zabránění odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti, ale též sociální reintegrace odsouzeného k tomu, aby se ve svém dalším životě trestné činnosti vyhnul a úspěšně se zařadil do společnosti „na svobodě“.

Příprava odsouzených na návrat do civilního života má probíhat na jedné straně už ve věznicích v rámci tzv. programů zacházení, stejně tak je ovšem nutné podpořit odsouzené v prvních obdobích jejich života mimo věznicí ze strany sociálních institucí k tomu určených, ať už jsou zřizovány státem, či se jedná o síť různých neziskových nevládních organizací.

Programy zacházení jsou základním prostředkem činnosti zaměřené na sociální reintegraci uskutečňované v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. Jejich cílem je podpora změny systému hodnot odsouzených v pozitivním směru, získání určitých dovedností, rozšíření kvalifikace apod. Taková náplň uvedených výchovných programů je předpokladem pro zvýšení šancí odsouzených na úspěšné zařazení zpět do společnosti a zároveň předpokladem pro snižování recidivy.

Nicméně adaptace na život na svobodě je komplikovaná záležitost. Znovunabytí, či dokonce zcela nové osvojení si nových životních návyků, dovedností a činností je složitý a dlouhodobý proces, při kterém se odsouzený a čerstvě propuštěný setkává s mnoha rizikovými momenty a hrozí mu opětovná selhání.

Cílem předkládané sondy je zjištění subjektivního hodnocení životní situace ze strany odsouzených těsně před nebo po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody:

- jaká je jejich situace po stránce sociální a materiální,
- čeho se nejvíce obávají v nejbližším časovém horizontu po svém propuštění, co pro ně představuje rizikový moment vedoucí k potenciální recidivě,
- jaké jsou jejich pracovní zkušenosti z minulosti,
- co mohou nabídnout potenciálnímu zaměstnavateli v budoucnosti,
- jak hodnotí programy zacházení probíhající v rámci výkonu trestu odnětí svobody,
- co si odnášejí jako „vězeňskou zkušenost“.

Takto získané informace by měly poskytnout jakousi zpětnou vazbu směrem k sociálním pracovníkům působícím ve vězeňství a probační a mediační sféře a měly by být i nápomocné ve zkvalitňování programů zacházení odsouzených.

2. CÍLE VÝZKUMU

Výzkumné cíle naší studie můžeme rozdělit do několika dílčích oblastí:

- Zjištění rizik a obav, které považují sami odsouzení za nejvíce ohrožující momenty v jejich úspěšné adaptaci na život na svobodě, bez dalšího páchání trestné činnosti.
- Subjektivní hodnocení aktivit programů zacházení ze strany samotných respondentů.
- Zjištění oblastí, ve kterých odsouzení potřebují pomoc bezprostředně po propuštění (opět se jedná o vlastní hodnocení ze strany respondentů) – v řadě případů lze totiž sociální reintegraci dovršit až v podmínkách občanského života. Zkušenosti v práci s odsouzenými potvrzují, že „hlavní příčiny opětovného selhání netvoří jen činitelé vztahující se k závažnosti poruchy struktury osobnosti, ale zvláště příčiny sociální oblasti, do které se odsouzený po propuštění vrací“¹. Ty je proto potřeba důkladně zmapovat a pak posléze přistoupit k odstranění či alespoň k zmírnění negativ, což by v ideálním případě mohlo přispět k snížení rizika recidivy ze strany odsouzených. Nemá-li totiž odsouzený vytvořeny optimální podmínky pro znovuzачleňování do společnosti v podobě aktivní postpenitenciární péče, dochází velmi snadno k recidivě.

- Zjištění stupně kvalifikace, pracovních zkušeností, dovedností, návyků a pracovní motivace odsouzených, a tím i jejich potenciálních šancí jako budoucích zaměstnanců.
- Zhodnocení jejich sociálního, rodinného a materiálního zázemí.

3. METODY VÝZKUMU

Metodou výzkumu byl stanoven řízený rozhovor². Rozhovor byl veden se 49 respondenty, z nichž 42 bylo stále ve výkonu trestu, ale nedlouhou dobu před propuštěním (maximální doba do konce výkonu trestu odnětí svobody činila 11 měsíců, minimum bylo 14 dnů, v průměru se jednalo o 3,7 měsíce do propuštění), zbytek (7 osob) byl těsně po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (maximum činilo 16 měsíců po propuštění, minimum bylo 14 dnů, v průměru šlo o půlroční zkušenost ze života na svobodě po posledním výkonu trestu odnětí svobody).

Rozhovor vedli s respondenty proškolení tazatelé, kteří navíc disponovali bohatou zkušeností v jednání s odsouzenými, neboť se jednalo o pracovníky působící v oblasti vězeňství a sociální péče o odsouzené.

Tazatelé tedy problematiku pobytu ve vězení a problémů spojených s následnou adaptací na život na svobodě znali, měli zkušenost s adekvátním jednáním s odsouzenými, je možné tedy předpokládat, že objektivita takto získaných výpovědí bude vysoká.

Rozhovor probíhal v drtivé většině případů v prostředí věznice bez přítomnosti třetí osoby. (Pro potřeby výzkumného šetření byly vybrány následující věznice: Bělušice, Jiříce, Nové Sedlo, Světlá nad Sázavou, Vinařice – všechny jsou zapojeny do Projektu Šance.)

Kritériem pro výběr jednotlivých respondentů bylo, kromě jejich ochoty ke spolupráci na výzkumném šetření, též časové hledisko, tj. doba, která jim zbývá do ukončení výkonu trestu odnětí svobody. Do výzkumného souboru byly vybrány osoby krátce před propuštěním nebo po propuštění z vězení (viz výše – první odstavec této kapitoly), tedy ti, kteří jsou již s realitou života na svobodě konfrontováni, nebo ti, kteří jí budou zanedlouho čelit a měli by alespoň přemýšlet o svých plánech a záměrech spojených s nastávající životní změnou.

¹ Karabec, Z. a kol.: Dlouhodobé tresty odnětí svobody, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, str. 55.

² Vzor strukturovaného rozhovoru viz CD-ROM Sborníku.

Respondentům byl vysvětlen záměr prováděného šetření a dále byli ujištěni o anonymitě tohoto výzkumu. Všem respondentům byl ponechán prostor pro svobodné rozhodnutí o spolupráci na výzkumném šetření.

Rozhovory a následná analýza takto získaných údajů byly realizovány v časovém období prosinec 2007 – leden 2008.

4. POPIS VÝZKUMNÉHO SOUBORU

Šetření bylo provedeno na celkovém počtu 49 respondentů, z toho bylo 37 mužů a 12 žen (viz tabulka č. 1). Pro účely našeho zkoumání je to výzkumný soubor, pokud se jedná o jeho rozsah, dostačující, neboť jsme se přiklonili ke kombinaci kvantitativního a kvalitativního metodického přístupu. A kvalitativní rozbor si už ze své definice přímo vyžaduje provedení redukce vzorku zkoumaného souboru.

Vzdělanostní profil souboru je patrný z tabulky č. 1. Je zde nápadný rozdíl mezi muži a ženami ve výši stupně dokončeného vzdělání. Mezi muži je to kategorie „vyučen“, která je nejčastěji zastoupena (konkrétně se jedná o 16 mužů), zatímco nejvíce žen dosáhlo pouze základního vzdělání (6 žen). V úvahu musíme ovšem vzít tu skutečnost, že podíl žen v našem výzkumném souboru tvoří menšinu, pouze 25 %.

Pokud jde o rodinný stav odsouzených, zařazených do výzkumného souboru (viz tabulka č. 1), drtivá většina, jak mužů, tak žen, je svobodná. Ve skupině mužů vystupují pouze 2 ženatí, ovšem ve skupině odsouzených žen nenalezneme ani jednu vdanou ženu.

20 respondentů žije v partnerském svazku (včetně 2 ženatých mužů) – 3 ženy, 17 mužů. 53 % dotazovaných je bezdětných (z toho 6 žen), 12 odsouzených má po 1 dítěti (2 ženy, 10 mužů), 2 muži přiznali 2 děti, 3 respondenti mají po 3 dětech (1 žena), 1 muž uvedl 4 děti, 2 muži po 5 dětech, a konečně jedna žena uvedla, že má 8 dětí. Děti odsouzených mužů jsou v péči svých matek, děti odsouzených žen v péči rodinných příslušníků nebo jsou umístěny v dětských domovech.

TABULKA Č. 1

	MUŽI	ŽENY
věk do 20 let	0	1 (8 %)
věk 20 – 30 let	10 (27 %)	6 (50 %)
věk 30 – 40 let	20 (54 %)	3 (25 %)
věk nad 40 let	7 (19 %)	2 (16 %)
vzdělání ZŠ	15 (40,5 %)	6 (50 %)
vzdělání vyučen/a	16 (43 %)	2 (16,6 %)
vzdělání SŠ	5 (13,5 %)	4 (33,3 %)
rodinný stav svobodný/á	28 (75,7 %)	10 (83,3 %)
rodinný stav rozvedený/á	7 (19 %)	2 (16,6 %)
rodinný stav ženatý/vdaná	2 (5,4 %)	0
prvověznění	5 (13,5 %)	3 (25 %)
recidivisté	32 (86,5 %)	9 (75 %)

Pokud jde o popis výzkumného souboru z hlediska poměru prvovězňených a recidivistů v něm zastoupených (tabulka 1), převažují recidivisté, a to jak na straně mužů, tak na straně žen. Přičemž převážně se jednalo o recidivu stejnorodou (75 %). Nejpočetněji zastoupenou kategorií trestného činu byla majetková trestná činnost, krádeže, které byly zastoupeny téměř v polovině případů (47 %).

Ze všech odsouzených již v minulosti bylo ve výkonu trestu odnětí svobody 41 osob, z toho 29 více než jednou. Doba výkonu trestu se u jednotlivých odsouzených pohybovala od 5 do 168 měsíců. Průměrná doba výkonu trestu odnětí svobody připadající na jednoho odsouzeného činila necelých 35 měsíců.

Údaje popisující náš výzkumný soubor jsme se pro přehlednost rozhodli shrnout do tabulky č. 1. Údaje v ní obsažené pro lepší porovnání jednotlivých kategorií uvádíme jak v absolutních, tak i v relativních hodnotách.

5. ANALÝZA

5.1. Obavy a rizika definovaná ze strany odsouzených

Jednou z nejvíce často zmiňovaných obav ze strany respondentů, kterou oni sami nahlízejí jako rizikový faktor, jenž by je mohl přivést zpět do výkonu trestu odnětí svobody, je jejich závislost na drogách a alkoholu.

Vyjádření, či naopak popření obavy jsme ještě zkombinovali s deklarovanou, či naopak zamítnutou závislostí odsouzených na omamných či psychotropních látkách, protože právě závislost na alkoholu nebo drogách se nám projevovala jako významný činitel spolupůsobící při pocíťování obav ze selhání po propuštění odsouzených na svobodu.

Údaje o možné souvislosti mezi drogovou a alkoholovou závislostí a subjektivně vnímanými obavami z možných rizik budoucího selhání po propuštění z vězení jsme shrnuli do následující kontingenční tabulky (viz tabulka č. 2).

Po provedených výpočtech, za pomoci údajů v kontingenční tabulce (tabulka č. 2), jsme se dopracovali k následujícím zjištěním: zatímco mezi závislými osobami projevuje strach z budoucího selhání 61,5 % (tedy 16 z 26 respondentů), mezi nezávislými osobami je to pouze 30 % osob (tedy 6 z 20).

Domníváme se tedy, že požívání drog a alkoholu můžeme označit za rizikový faktor vedoucí k potenciálnímu opakovanému budoucímu selhání v životě „na svobodě“.

Pokud se jedná o další obavy, problémy a těžkosti, jak je specifikují přímo sami respondenti, tak vedle již výše zmiňovaných drog a rizik s jejich užíváním spojených, odsouzení spontánně za největší obtíže, které na ně po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody čekají, označují (Strukturovaný rozhovor, otázka 33: *Co pokládáte po výstupu z VTOS za nejobtížnější?*):

TABULKA Č. 2

x/y

x/y	počet respondentů vyjadřujících obavy ze selhání po propuštění	počet respondentů, kteří obavy z budoucího selhání nevyjadřují	Celkem
počet respondentů, kteří přiznávají závislost na omamných látkách	16	10	26
počet respondentů, kteří popírají závislost na omamných látkách	6	14	20
Celkem			46*

*3 respondenti odmítli odpovědět na otázky týkající se jejich potenciální závislosti na omamných a psychotropních látkách

- těžkosti spojené s hledáním a zaujmutím nového místa ve společnosti (*„...za nejobtížnější pokládám samotu, znám jen feťáky, nejtěžší bude si vytvořit nové kontakty, zapojit se do společnosti...“*, *„...zařadit se zpět do společnosti – například ve vězení je úplně jiná mluva...“*, *„...nejtěžší bude začlenit se do společnosti, čeká mě velký shon a náročné situace v novém prostředí...“*, *„...těžký bude první období po výstupu, zařadit se do společnosti venku...“*),
- s výše uvedenou kategorií souvisí i další skupina obav, která je spojená se strachem ze stigmatizace „bývalého kriminálního“ a zhoršených mezilidských vztahů (*„...bojím se reakcí lidí, sousedů – jsem z malého města...“*, *„...mám strach ze zaškatulkování kvůli trestné činnosti...“*, *„...nejtěžší bude smýt ze sebe špínu z vězení...“*, *„...těžký bude setkávat se a mluvit s lidmi...“*, *„...nejobtížnější bude setkání s dcerami, které jsem 5 let neviděl...“*),
- problémy související s obtížným hledáním bydlení a zaměstnání (*„...sehnat byt pro sebe a děti, poskytnout dětem zázemí...“*, *„...nevím, co bude... jestli kamarád splní slib a dá mi práci a bydlení...“*, *„...nejtěžší bude najít práci...“*, *„...bojím se, že neseženu bydlení v Praze...“*),
- těžkosti spojené s finančním zabezpečením (*„...těžký bude nedostatek financí...“*, *„...bojím se, že nebudu mít žádný peníze...“*, *„...nejtěžší bude přežít první dva měsíce do první výplaty...“*),
- obtíže s jednáním na úřadech a institucích (*„...bojím se začátku – vyřizování na úřadech“*, *„...komunikace s úřady...“*),
- obavy či úzkost z neurčitosti a neznáma (*„...nevím, jak se s tím venku vyrovnám...“*, *„...nevím, co bude a jak to venku dopadne...“*, *„...nevím, jestli bude všechno tak, jak si plánuju...“*).

Z nabízených možností odpovědi respondenti nejčastěji volili odpověď (s tím, že respondent mohl zvolit i více variant, jestliže vyjadřovaly i jiné jeho obavy), že očekávají velké obtíže s hledáním zaměstnání – 16 osob (6 žen, 10 mužů). Následovala kategorie velké obtíže s hledáním bydlení – 10 osob (1 žena, 9 mužů). 9 osob (2 ženy, 7 mužů) odpovědělo, že se obávají odmítání ze strany širšího sociálního okolí. Po 7 hlasech získaly kategorie obav z recidivy závislosti na návykových látkách (4 ženy, 3 muži) a ze zúžení sociálních kontaktů na známé s podobnou minulostí, návrat do „závadného“ prostředí. K obavám z narušení vztahů v rodině, vztahu s partnerem a dětmi se přiznalo 6 odsouzených (2 ženy, 4 muži), stejně tak k obavám z neschopnosti orientovat se v prostředí na svobodě, při jednání s úřady a institucemi (6 mužů).

TABULKA Č. 3

Příčina	Počet respondentů
Užívání drog	11
Mít dostatek finančních prostředků	11 <i>„velké finanční nároky, mít se dobře hned“, „v 18 mě vyhodili z domova, neměl jsem žádné peníze“, „TČ je nejjednodušší cesta, jak rychle sehnat peníze“, „hodně jsem utrácel“, „chtěl jsem si zachovat standard jako v době, kdy jsem hodně vydělával“</i>
Osobnostní vlastnosti	8 <i>„bavil mě adrenalin, nechci být ve vyjetých kolejších“, „nedokážu se ovládnout“, „jsem pořád jako malý dítě, bez zábran, konfliktní“, „moje nezodpovědnost“</i>
Vliv druhých, party, „závadné prostředí“	6 <i>„sveden partou, klukovská hloupost“, „byl jsem mladý, blbý a nechal jsem se přemluvit“, „pohybují se jen mezi stejnými lidmi z podsvětí, nedokážu zatím změnit prostředí“, „hloupost, poslouchání druhých“, „kamarádi – něco je napadne a přemluví“</i>

Respondentům byla též položena otázka, v čem spatřují nebezpečí svého návratu do výkonu trestu (Strukturovaný rozhovor, otázka 34: *Nebezpečí návratu do výkonu trestu spatřují především...*):

23 odsouzených (pouze mužů) za rizikový faktor označilo špatnou finanční situaci, 17 respondentů (3 ženy, 14 mužů) nebezpečí selhání spatřovalo v obtížnosti změnit styl života, stejný počet (5 žen, 12 mužů) se obával nepřijetí, odmítnání ze strany potenciálních zaměstnavatelů pro svoji minulou trestnou činnost, pro záznam v rejstříku trestů. 5 respondentů si stěžovalo na malou podporu ze strany rodiny a přátel. Zatímco nedostatek motivace k práci jako rizikový faktor pro návrat do vězení označili jen 3 odsouzení.

V tabulce č. 3 jsme se pokusili zachytit nejčastěji uváděné (subjektivně pocítované) příčiny opakovaného páchání trestné činnosti, tak jak je spontánně udávali sami respondenti. (Strukturovaný rozhovor, otázka 35: *Pokud jste již opakovaně trestán/a, příčiny jež Vás vedly k opakovanému páchání trestné činnosti spatřujete především ve...?*)

5.2. Aktivita programu zacházení

Téměř všichni respondenti našeho výzkumného souboru se v průběhu výkonu trestu účastnili tzv. programů zacházení⁹. Přehled aktivit, kterých se odsouzení z našeho výzkumného souboru účastnili nejčastěji, podáváme v Tabulce č. 4.

Co se týká hodnocení užitečnosti aktivit programů zacházení pro budoucí „život na svobodě“ ze strany samotných odsouzených, pak 26 respondentů je hodnotí jako užitečné, 16 respondentů vyslovilo opačný názor, 2 se nedokázali rozhodnout a 5 osob neodpovědělo.

Z těch, kteří nebyli spokojeni, většina spontánně kritizovala organizaci, vedení a formu aktivit. Ukazovala se též nespokojenost s náplní, obsahem aktivit programů zacházení: respondenti by přivítali rekvalifikační kurzy, nácvik pracovních dovedností a praktické poznatky související s trhem práce.

Kromě toho postrádali též osobní přístup, zaměření se na konkrétní osobní problémy jednotlivců.

TABULKA Č. 4

Aktivita	Počet respondentů
Sportovní aktivity	24
Vzdělávání (PC, cizí jazyky)	18
Rukodělné aktivity	10
Sociálně-právní poradenství (program ZZ [*] , Šance ^{**})	10
Kulturní aktivity	10
Práce k zajištění provozu věznice (úklid, atd.)	5
Terapeutická působení (toxi)	2

* Motivační program ZZ (Získej zaměstnání) – program si klade za cíl zvýšit šanci osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody a osob připravujících se na propuštění z výkonu trestu nalézt a udržet si zaměstnání, minimalizovat rizika opakování trestné činnosti pachatelů, vést je k odpovědnosti a chránit společnost. Program realizuje Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s.

** Projekt Šance – komplexní reintegrační program, jehož záměrem je podpora vězňů v kompetencích potřebných pro úspěšný vstup na trh práce. V období před propuštěním má klient možnost zařadit se do různých aktivit, které nabízí Projekt Šance – např. „Kurz komunikačních dovedností“, „Kurz právního minima“, některý z rekvalifikačních kurzů nebo náborové akce různých zaměstnavatelů. Realizátorem Projektu Šance je Koalice Šance.

⁹ Programy zacházení jsou základním prostředkem činnosti sociální reintegrace uskutečňované v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. Přičemž resocializací rozumíme podporu vězňů chovat se v prostředí jako její sociálně integrovaný člen, tedy k vytváření podmínek a aktivit směřujících k zachování si schopnosti samostatného života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Program zacházení odsouzeného je základní formou pro naplnění účelu trestu. V České republice jsou programy zacházení upraveny zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který je stanoven vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999Sb. Zpracování programu zacházení se dále řídí metodickými listy ředitele odboru výkonu vazby a trestu GR VS ČR.

5.3. Odsouzení a sociální pomoc

Pokud se jedná o míru informovanosti odsouzených o institucích a organizacích, které jim mohou být nápomocné po jejich propuštění z vězení, pak je situace téměř vyrovnaná: téměř polovina (22) respondentů našeho výzkumného souboru informace má, zatímco druhá tvrdí, že informovaná nebyla.

S touto otázkou souvisí i vnímání osoby sociálního kurátora⁴ ze strany odsouzených (Strukturovaný rozhovor, otázka 45:

Vnímáte osobu sociálního kurátora spíše jako nástroj kontroly, nebo pomoci, rady?).

O něco více než polovina respondentů (51 %) sociálního kurátora vnímá jako nástroj pomoci, rady – i když tato pomoc je posléze v drtivé většině případů zúžena na pomoc finanční (s ohledem na situaci klienta mu totiž může sociální kurátor přiznat jednorázovou peněžitou a věcnou dávku až do výše 1 000 Kč, a to k zabezpečení jeho životních potřeb).

16 % odsouzených ho naopak vnímá jako nástroj kontroly, 9 respondentů nedokázalo na tuto otázku odpovědět a pro 3 odsouzené vystupoval sociální kurátor ve dvojroli: představoval pro ně současně jak nástroj kontroly, tak i pomoci, rady. Respondenti, kteří od sociálního kurátora očekávali pomoc a radu, jsme dále vyzvali, aby se tuto pomoc pokusili více specifikovat. Kromě již zmíněné finanční pomoci je od sociálního kurátora očekávána zejména pomoc: při obstarávání zaměstnání (33 % respondentů), při obstarávání bydlení (29 % odsouzených) a při řešení dluhů (12 %).

Téměř 27 % respondentů ale žádnou pomoc od sociálního kurátora neočekává, po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jej nemá v plánu navštívit a využít jeho služeb. Jako důvod uvádí zkušenosti z minulosti.

5.4. Pracovní zkušenosti odsouzených

Budeme-li se nyní zabývat pracovními zkušenostmi odsouzených našeho výzkumného souboru, pak musíme konstatovat, že polovina z našich 12 respondentek nemá žádnou pracovní zkušenost, doposud nikde nepracovala (důvody lze spatřovat i v nástupu na rodičovskou dovolenou ihned po absolvování školy nebo vyučení). Ve skupině mužů byli pouze 2 respondenti, kteří nebyli doposud nikde zaměstnáni.

Pokud se jedná o pracovní příležitost ve vězení, kromě 6 respondentů měli všichni příležitost pracovat, a tuto příležitost až na 3 osoby (muže) všichni ostatní odsouzení využili.

Většina žen (67 %) pracovala v nejmenovaném podniku (práce mimo areál věznice) jako dělnice při kompletaci cukrovinek, ostatní prováděly práce k zajištění provozu věznice (úklid a obdobné každodenní činnost).

⁴ Sociální kurátor pro dospělé je specializovaný pracovník státní správy, který poskytuje sociální, právní a psychologickou pomoc společensky nepřízpůsobivým občanům. Cílem jeho činnosti je navázání vzájemného socioterapeutického vztahu v zájmu působení na osobnost klienta tak, aby byly upevněny, popř. vytvořeny, jeho pozitivní vazby k okolí a nedocházelo k jeho sociální izolaci. Sociální kurátor je nezanedbatelným prvkem komplexu prevence kriminality. Všichni sociální kurátoři se řídí stejnými právními normami a jsou shodně metodicky vedeni odbornými pracovníky Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. Již ve výkonu trestu odnětí svobody jsou osoby před svým propuštěním informovány sociálním pracovníkem věznice o možnosti kontaktovat sociálního kurátora a žádat o určitou formu pomoci za účelem jejich snadnější adaptace ve společnosti (Sociální kurátor např. řeší pro klienta náročné životní situace – bytovou situaci, zprostředkovává kontakty s úřadem práce a zaměstnavateli, jedná s orgány obcí a zdravotnickými a ostatními institucemi, včetně organizací nestátních, navrhuje též poskytnutí peněžitě dávky, poskytuje klientovi asistenční služby, pomáhá vyjednávat, apod.). Kontakt propuštěné osoby se sociálním kurátorem je zcela dobrovolný (podle Karabec, Z. a kol.: Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, str. 73–74).

Muži se účastnili zaměstnání ve vnitřní režii věznice (kuchyň) a prací k zajištění provozu věznice (úklid, údržba) – 33 %. Další práce, pokud je respondenti uvedli, byly následující – kompletace CD a DVD nosičů, zednické práce, dřevovýroba. Až na výjimky (5 osob) se jednalo o práce v prostorách areálu věznice.

Pozitivně svoji pracovní zkušenost jako užitečnou pro budoucí zaměstnání hodnotilo 21 respondentů.

Za motivaci k zaměstnání během výkonu trestu odnětí svobody označovali:

- zahnání nudy, stereotypu – 75 % dotázaných,
- splácení dluhů – 63 % respondentů,
- finanční odměna – 37 % dotázaných,
- kázeňská odměna, pozitivní hodnocení – 35 % odsouzených,
- možnost alespoň na určitou dobu opustit věznici – 33 % respondentů,
- osvojení si pracovních návyků a dovedností pro budoucí život mimo nápravné zařízení – 33 % respondentů.

Dotazovaní byli vyzváni, aby uvedli další své pracovní schopnosti, zkušenosti a dovednosti, které by mohli v budoucnu nabídnout potenciálnímu zaměstnavateli. 21 respondentů, z toho 7 žen uvedlo zkušenost s prací na PC, 4 ženy a 14 mužů vlastní řidičský průkaz, 6 mužů absolvovalo svářečský kurz, 60 % respondentů udává znalost alespoň základů nějakého cizího jazyka,

15 jich pracovalo v zahraničí, převážně v Německu. Dále 2 respondenti zmiňují svoji schopnost opravovat auta, 2 jsou schopni obsluhovat vysokozdvizný vozík.

65 % respondentů nemá žádná zdravotní pracovní omezení, 1 dotazovaný pobírá částečný invalidní důchod, ostatní uvádějí zdravotní problémy (astma, úrazy a nemoci pohybového ústrojí).

5. 5. Hledání zaměstnání

28 % respondentů (včetně 7 mužů, kteří jsou již mimo nápravné zařízení) má zajištěno zaměstnání.

Odsouzení byli dotazováni na jejich vlastní zkušenost se službami, které poskytuje úřad práce při hledání zaměstnání. 47 % respondentů se někdy v minulosti na úřad práce při hledání zaměstnání obrátilo, pouze 6 z nich ale referuje o dobrých zkušenostech se službami, které jim úřad práce poskytl. Ostatní zmiňují následující zkušenosti: práce jim sice byla nabídnuta, ale stejně byli potenciálním zaměstnavatelem odmítnuti pro záznam v rejstříku trestů, nebo se na úřadu práce pouze zaevidovali z důvodu čerpání finanční pomoci a platby zdravotního a sociálního pojištění.

Nicméně při řešení hledání zaměstnání v budoucnosti, po ukončení výkonu trestu odnětí svobody, 29 % odsouzených stejně plánuje znovu pomoc úřadu práce využít. Ovšem skoro polovina dotázaných (47 %) má v plánu pro hledání zaměstnání požádat o pomoc své blízké – rodinu, známé a přátele. 22 % respondentů se chce spoléhat pouze na vlastní síly a zaměstnání si chtějí hledat sami, nejčastěji prostřednictvím inzerátů. 5 dotazovaných zmínilo, že se chtějí obrátit na sociálního kurátora, mentora, či využít Motivačního programu ZZ a Projektu Šance.

Právě nemožnost nalézt zaměstnání, nezaměstnanost odsouzených patří mezi velké problémy ztěžující úspěšnou sociální reintegraci propuštěných. V řadě případů totiž nikdo nechce zaměstnat odsouzené, zejména z důvodu záznamu v rejstříku trestů. A i ti odsouzení, kteří mají zájem pracovat, velice obtížně hledají uplatnění na trhu práce, vesměs seženou práci pouze brigádně nebo bez smlouvy, na černo. Problémem ovšem je v některých případech i nízká motivace pracovat, špatné nebo žádné pracovní návyky odsouzených. Nadto i nabídka regionálních podpůrných pracovních programů je stále nízká (uvedeno na základě výpovědí probačních úředníků – dle jejich zkušeností s problémy podmíněně propuštěných osob – in: Institut dohledu u podmíněného propuštění, 2004, str. 178–179).

5. 6. Preference pracovních oborů

Pokud jde o pracovní obory, které by odsouzení pro svá budoucí zaměstnání preferovali, jejich přehled podáváme v tabulce č. 5.

Představa respondentů o čisté měsíční mzdě, která by je uspokojila, se zdá být pouze lehce nadhodnocená, pohybovala se v rozpětí od 8 000 do 50 000 Kč, v průměru dosahovala výše 18 000 Kč.

Polovina respondentů by preferovala zaměstnání v místě bydliště, 61 % dotazovaných by přivítala zaměstnání, jehož součástí by bylo zajištěné ubytování. Nicméně 88 % odsouzených vyjádřilo ochotu za prací dojíždět.

67 % respondentů v minulosti přemýšlelo o vlastní podnikatelské dráze, většinou v oblasti pohostinství.

5. 7. Rekvalifikace a vzdělávání odsouzených

Pokud se jedná o možnost respondentů účastnit se rekvalifikačních kurzů během jejich výkonu trestu odnětí svobody, 57 % odsouzených (tj. 28 respondentů) uvedlo, že mělo možnost nějaký rekvalifikační kurz absolvovat, ovšem pouze 9 respondentů tak učinilo (3x rodinná škola, 2x PC kurz, holič, číšník, vysokozdvihový vozík, obráběč kovů). Je třeba ovšem poznamenat, že ne všichni, kteří se nezúčastnili, tak nečinili z nedostatku zájmu o rekvalifikaci – někteří respondenti uvedli, že do rekvalifikačních kurzů nebyli přijati z důvodu jejich nedostatečné kapacity (v našem případě se jednalo o 5 osob).

Respondenti byli též dotazováni na obor, na který by v ideálním případě chtěli být rekvalifikováni. Jako nejžádanější obor byl zmiňován kuchař/číšník (10x), dále svářeč (6x), elektrikář (4x), zedník (4x), automechanik (2x), truhlář (2x), malíř-natěrač (2x).

Obečně můžeme konstatovat, že se jednalo o takové rekvalifikační kurzy, které by umožňovaly okamžité uplatnění na trhu práce. Můžeme ovšem též dodat, že nabídka programů zaměřených na získání vhodné pracovní kvalifikace je podle tvrzení respondentů velmi nízká.

Téměř tři čtvrtiny dotazovaných (72 %) uvedlo, že nemělo možnost během výkonu trestu odnětí svobody zvýšit si stupeň svého vzdělání. Musíme ovšem vzít v úvahu tu skutečnost, že záleží na délce trestu odnětí svobody, aby taková možnost byla vůbec uskutečnitelná. A i ti odsouzení, kteří tvrdí, že určitý vzdělávací či učební obor absolvovali, pak tyto zaměňují s rekvalifikačními kurzy či s aktivitami programů zacházení.

TABULKA Č. 5

Obor	Počet respondentů
služby (převážně pohostinské)	18
stavebnictví	6
prodej a obchod	5
výroba a průmysl	4
doprava	4
potravinářství	4
zemědělství	2
strojírenství	1
nespecifikováno „je mi to jedno“, „nevybírám si“	5

5. 8. Socioekonomická situace odsouzených

Byli-li odsouzení dotazováni na svou budoucí bytovou situaci, 13 respondentů odpovědělo, že v současné době předem zajištěné bydlení nemá (až na 1 ženu se jednalo o muže). 25 respondentů mělo zajištěné bydlení trvalejšího charakteru, z toho 6 u některého z rodinných příslušníků. 11 osob našeho výzkumného souboru mělo zajištěné bydlení alespoň na přechodnou dobu, 4 z nich u rodinných příslušníků.

Pokud se jedná o zatíženost respondentů finančními závazky (dluhy), pouze 3 osoby sebe sama označily za nedlužící nějakému subjektu. Pouze 6 osob z těch, kteří jsou v nějaké míře zadlužení, nemělo přehled o svých finančních závazcích. Průměrná výše dluhu činila 130 000 Kč (vyskytl se i dluh v extrémní výši 70 000 000 Kč, to byl ale raritní případ a pro jeho hrubě zkreslující vliv jsme ho do průměrné hodnoty nezapočítali).

Více než polovina respondentů (53 %) odpověděla, že výše jejich dluhu během výkonu trestu odnětí svobody ještě narostla. Se splácením finančních závazků započala již téměř polovina (49 %) dotazovaných, většinou tak činí prostřednictvím splátek z pracovních výdělků ve věznici. Pouze 37 % dotazovaných zvládá splácet své finanční pohledávky, přesto pouze 37 % respondentů započalo jednání s věřiteli ve snaze o vytvoření splátkového kalendáře.

Je nepopiratelnou skutečností, že právě finanční problémy (viz kapitola 5. 1. Obavy a rizika definovaná ze strany odsouzených) – dluhy za náklady z výkonu trestu, dluhy za náklady trestního řízení a neschopnost platit náhradu škody poškozenému jsou jednou z největších překážek v sociální reintegraci propuštěných (toto tvrzení potvrzují opět výpovědi probačních úředníků, vycházející z jejich zkušeností při řešení problémů podmíněně propuštěných, in: *Institut dohledu u podmíněného propuštění*, 2004, str. 178–179).

5. 9. Vězeňská zkušenost

Závěrečná otázka našeho rozhovoru s odsouzenými zněla: *Co pozitivního si odnášíte ze zkušenosti s pobytem ve vězení?*

25 % respondentů odpovědělo v tom smyslu, že už se do vězení nechťejí nikdy vrátit, 23 % odsouzených nic pozitivního na této zkušenosti nevidí, stejné procento pak zmiňuje určité pozitivní zkušenosti – zejména získání či zkvalitnění určitých osobnostních vlastností: „...získala jsem sebedůvěru, že to zvládnou...“, „...vězení je trénink sebekontroly, pomůže to ovládnutí...“, „...zklidnil jsem se – nejsem tak vznětlivý...“, „...nenechám se už tak snadno něčím rozhodit...“, „...naučil jsem se obstat mezi různými lidmi...“

3 respondenti pak hovoří o tom, že se naučili lépe orientovat v lidské povaze.

5. 10. Zkušenost po propuštění

Součástí našeho výzkumného souboru bylo i 7 respondentů (pouze mužů), kteří již byli krátce po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Kladli jsme si otázku, zda ve svých výpovědích budou potvrzovat naplnění některé z obav, které odsouzení, ale zatím stále uvězněni respondenti, pouze předjímají.

Doba, kterou „naši“ propuštění už tráví na svobodě, se pohybuje od 14 dnů po 16 měsíců, v průměru se jedná o téměř půlroční zkušenost života mimo nápravné zařízení (5, 9 měsíců).

Jedná se o muže ve věku od 24 do 37 let, čtyři jsou vyučení, 3 z nich absolvovali pouze základní školu.

2 osoby jsou stále bez ubytování, 3 propuštění mají zajištěné ubytování alespoň přechodného rázu (ubytovna) a konečně 2 respondenti mají bydlení trvalého charakteru.

S výjimkou jednoho rozvedeného se jednalo jen o svobodné muže, 3 z nich žijí v partnerském svazku.

Obavy, že v životě na svobodě mohou zklamat a že se uchýlí opět k páchání trestné činnosti vyjadřuje 5 z nich. Stejný počet se přiznal též k závislosti na omamných a psychotropních látkách.

Všichni propuštění jsou zatíženi dluhy z páchání trestné činnosti, ze soudních nákladů a z výkonu trestu odnětí svobody, se splácením svých pohledávek začali 3 z nich.

Bez zaměstnání jsou 2 propuštění, ostatní pracují (u jednoho muže se jedná o práci na černo) – jeden muž získal zaměstnání přes Projekt Šance.

Zkušenosti s úřadem práce při hledání zaměstnání potvrzují kromě jednoho respondenta všichni zúčastnění (většinou někdy v minulosti jeho služeb využili). Služby úřadu práce nicméně podrobují kritice. Při hledání zaměstnání se tak obracejí na známé a příbuzné nebo využívají inzertních služeb.

Propuštění preferují zaměstnání se zajištěným ubytováním (6x) a jsou ochotni za práci i dojíždět (6x).

Budeme-li se konkrétně zabývat obavami, které propuštění muži po „střetu s realitou“ sami spontánně vyjadřují, pak se zde objevuje určitý „šok ze svobody“ – těžkosti s adaptací na samostatný život bez vězeňské rutiny a jasně daných pravidel, obavy ze života „na vlastní odpovědnost“:

- „Nejobtížnější je první období po výstupu, začlenění se do společnosti, v tomto směru vidím zaměstnání jako pozitivní – dá režim, stereotyp...“.
- „Komunikace s úřady je těžká, úřady aktivně neřeší problémy a neposkytují pomoc, která by stačila na to základní po propuštění. Ale mám dobrou zkušenost se sociálním kurátorem.“
- „Těžký je zařadit se do společnosti, ten shon a náročná situace v novém prostředí.“

Hlavní problém, který by mohl vést k jejich selhání a návratu do výkonu trestu odnětí svobody téměř všichni propuštění vidí v nedostatku finančních prostředků, v obtížnosti „užít se“ v prostředí na svobodě.

Bohužel není ani informovanost o institucích a organizacích, které mohou být v adaptaci na život na svobodě propuštěným nápomocné – tedy alespoň podle tvrzení odsouzených. Dostatek informací uvádějí jen 4 respondenti, a to zejména prostřednictvím svých mentorů.

Pokud se jedná o postoj propuštěných k osobě sociálního kurátora, všichni ho vnímají jako nástroj pomoci a rady, při bližším ohledání pak tuto pomoc omezují na podporu finanční a na pomoc při hledání zaměstnání a bydlení.

6. ZÁVĚREČNÁ SHRNUTÍ

Je nepochybné, že šance na dovršení sociální reintegrace propuštěných osob z výkonu trestu odnětí svobody zpět do společnosti se zvyšuje, pokud jsou vytvořeny podmínky pro znova začlenění takového jedince do společnosti. Takovými podmínkami rozumíme zajištění ubytování a zaměstnání, disponování finančními prostředky na stravu a ostatní základní potřeby.

Zde důležitou roli hraje jak rodina propuštěného (pokud tedy nedošlo k jejímu rozpadu během odloučení), tak činnost sociálních kurátorů a různých nevládních a charitativních organizací, které svou péčí o propuštěné osoby z výkonu trestu mohou adaptaci usnadnit a zároveň i snížit riziko, že se takový jedinec v krizové situaci vrátí k páchání trestné činnosti.

Jako prokazatelně negativní vlivy uvěznění můžeme uvést:

- přerušení pozitivních sociálních vazeb s původním prostředím (rodina, přátelé),
- přerušení pracovních aktivit a vztahů,
- vyčlenění z běžného života ve společnosti, které vede po propuštění k obtížím s opětovným začleněním do často již změněného prostředí,
- potlačení individuality odsouzených osob, které vede ke ztrátě pocitu odpovědnosti za vlastní rozhodování,
- získání nežádoucích návyků a často i kontaktů na kriminální skupiny operující mimo věznice.

Negativní vliv na vězně má nedostatek práce, zvýšená deprivace osobnosti, posílení sklonů k parazitnímu stylu života a nesamostatnosti. Úspěšné přežití výkonu trestu odnětí svobody totiž vyžaduje nemalou míru přizpůsobení se vězeňskému životu. A právě tato adaptace je spojena se ztrátou aktivity a iniciativy jedince. Vězeňské předpisy a rutina nutí odsouzené ke konformismu a postupně vyhasínají vzorce adaptivního chování, potřebné pro život mimo vězení. V podmínkách uvěznění jsou totiž tyto sociálně žádoucí vzorce chování neadaptivní a vynořují se vzorce nové, pro život na svobodě nevhodné. Dochází ke ztrátě iniciativy, zužují se zájmy a osobnost odsouzeného sociálně degraduje. Takto adaptovaný jedinec má po delší době strávené ve vězení horší kriminální prognózu, tzn. vyšší pravděpodobnost recidivy kriminálního chování.

V případě našeho výzkumného souboru můžeme být, pokud se jedná o prognózu budoucího života propuštěných, možná mírně optimističtější. Průměrná délka posledního trestu odnětí svobody činila 35 měsíců, což nepředstavuje dlouhodobý trest odnětí svobody, a tudíž malé riziko negativního ovlivnění procesem prizonizace⁵, a tak pravděpodobnost úspěšné reintegrace po propuštění není výrazně snížena až znemožněna. (Karabec, Z. a kol.: *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, str. 144) nejrizikovější .

Na druhou stranu podíl recidivistů v našem výzkumném souboru je značný (84 %). A jaká bude reakce na uvěznění, závisí na minulých zkušenostech. Vězeň-recidivista, který má s vězeňským prostředím dlouhodobější zkušenosti, může uvěznění pokládat pouze za obměnu známé skutečnosti – tuto zkušenost si sám pro sebe označí jako známou – a dezorientace v nové (jeho případě další) situaci uvěznění bude minimální. Je zde i menší pravděpodobnost, že by se považoval za sociálně méněcenného jedince z důvodů uvěznění.

Řada respondentů těsně před propuštěním a ti, kteří již byli propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody, prožívali tzv. šok ze svobody (ti, kteří byli ještě ve vězení ho spíše předjímal). Uvězněný a posléze propuštěný se často velmi obtížně psychicky odpoutává od návyků a stereotypů každodenního vězeňského života a od adaptačních mechanismů, které mu umožnily přečkat období uvěznění.

Člověk po propuštění pak ztrácí pocit bezpečí a jistoty vězeňského života, který přijal za svůj, a těžce se adaptuje na novou realitu života (viz výpovědi respondentů samotných – část 5. 1. Obavy a rizika definovaná ze strany odsouzených). Těžkosti s adaptací pak mohou vést k další recidivě a spirála života „chvilí tam a chvilí venku“ se nezdáritelně roztáčí. Na úplný závěr tak můžeme konstatovat, že pomáhající profese, které působí v této oblasti, mají práce stále více než dost.

Použitá literatura: Karabec, Z. a kol.: *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004.

Rozum, J. a kol.: *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004.
Kovářík, J., Bubleová, V. a kol.: *Vybrané otázky problematiky žen a mladistvých ve věznicích*. Český helsinský výbor, Praha 2003.

⁵ Pojem prizonizace pochází od Donalda Clemmera, který pracoval jako sociolog ve věznicích v Chesteru (Illinois), a vychází z jeho studia mužské vězeňské subkultury ve 30. letech minulého století. Prizonizace je kriminalizačním procesem, který jde proti resocializaci uvězněného. Uvězněný přebírá vězeňské hodnoty, stává se konformním, přizpůsobuje se životnímu stylu ve vězení a společenství odsouzených, identifikuje se s kriminální subkulturou, přijímá její normy, pravidla, hodnoty a postoje. Izolace jedince v těchto specifických podmínkách vězení, které se výrazně odlišují od reálného života mimo vězení, je potom dost podstatnou překážkou zpětné reintegrace odsouzeného do společnosti. Čím delší je doba uvěznění, tím intenzivnější je dopad tohoto procesu. Pravděpodobnost selhání v řadě podstatných sfér sociálního života – v profesi, v partnerském i občanském životě – se totiž zvyšuje s délkou uvěznění (podle Karabec, Z. a kol.: *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2004, str. 144–145).

POSUDEK K PRŮZKUMU MEZI ODSOUZENÝMI, REALIZOVANÉHO V RÁMCI PROJEKTU ŠANCE

Mgr. Jan Tomášek

Předkládaná zpráva shrnuje poznatky z výzkumného šetření k problematice subjektivního hodnocení životní situace ze strany odsouzených osob, které byly těsně před, případně krátce po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Autoři se zaměřili na faktory, které lze chápat jako stěžejní z hlediska rizik následné recidivy. V obecné rovině je možno konstatovat, že se jedná o téma, jemuž je v posledních letech celosvětově věnována značná pozornost. Ukazuje se totiž, že nemalá část propuštěných osob se záhy opět dostává do střetu se zákony a je v poměrně krátkém časovém rozmezí odsouzena k dalšímu trestu odnětí svobody. V kriminologické literatuře se díky tomu živě diskutuje, zda je možno vysledovat a pojmenovat skutečnosti, které hrozbu pokračování v kriminální kariéře prokazatelně zvyšují, nebo naopak snižují. Výzkumy, orientované tímto směrem, je vzhledem k provázanosti daného tématu s otázkami efektivity systému trestní justice i s bezpečnostní situací v celé společnosti nutno považovat za nanejvýš cenné. Platí však bohužel, že ve srovnání s jinými zeměmi máme v České republice dosud k dispozici jen velmi málo empirických

poznatků uvedeného druhu. O to přínosnějším se šetření, realizované v souvislosti s projektem Šance, jeví.

Autoři zvolili přístup, stavějící na subjektivním vnímání a prožívání samotných odsouzených. Právě rozhovory s nimi měli umožnit nahlédnout, jaké faktory představují rizika v procesu znovuzačleňování do společnosti, z čeho mají sami odsouzení největší obavy a nakolik jim mohou být při propuštění z vězení nápomocny takové instituce, jako je sociální kurátor či úřad práce, případně programy zacházení během výkonu trestu. Ukázalo se, že tento metodologický postup má své opodstatnění, neboť práce skutečně přináší řadu zajímavých podnětů a zjištění. Skládá se přitom z úvodní části, kde je stručně a přehledně popsán účel, cíle i metody šetření, z kapitoly věnované popisu výzkumného souboru, a dále z podkapitol zasvěcených samotné analýze získaných poznatků. Ty se týkají obav a rizik definovaných ze strany odsouzených, aktivit programu zacházení, sociální pomoci pro odsouzené, jejich pracovních zkušeností, problematiky hledání zaměstnání a preferencí

pracovních oborů, rekvalifikace a vzdělávání, socioekonomické situace, vězeňské zkušenosti a v neposlední řadě též zkušenosti již propuštěných jedinců. Závěr pak získané informace vhodným a přehledným způsobem shrnuje, a navíc je vřazuje do širšího teoretického kontextu, díky čemuž je práce nejen prezentací empirických dat, ale současně i zajímavou a čtivou úvahou o problematice vězněných osob a jejich následné reintegrace do společnosti. Ocenit je nutno také fakt, že autoři vycházeli z již existujících studií, a tak jejich poznatky vhodně doplňují některé starší domácí práce. Současně se autorům podařilo zohlednit právě ty faktory, které jsou ve výzkumech kriminální kariéry či kriminální recidivy sledovány nejčastěji (mimo jiné zaměstnání, finanční situace odsouzených, jejich rodinné zázemí apod.), a tak šetření svým zaměřením na subjektivní pohled respondentů představuje ideální doplněk studiím, které využívají metod a postupů jiných.

3. NÁSTROJE SOCIÁLNÍ REINTEGRACE VĚZNĚNÝCH

SOCIÁLNÍ REINTEGRACE VĚZNĚNÝCH OSOB, RESP. OSOB ODSOUZENÝCH K TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY JE ZÁKLADNÍM VÝCHODISKEM PRO VEDENÍ ŘÁDNÉHO ŽIVOTA ODSOUZENÝMI PO VYKONÁNÍ TRESTU A PREVENCÍ JEJICH RECIDIVY KRIMINÁLNÍHO JEDNÁNÍ. STÁVAJÍCÍ LEGISLATIVA I PRAXE V ČR NABÍZÍ SPEKTRUM NÁSTROJŮ, KTERÉ ODSOUZENÉ PŘIPRAVUJÍ NA VÝSTUP Z VÝKONU TRESTU S OHLEDEM NA JEJICH ZAČLENĚNÍ DO SPOLEČNOSTI, PŘÍPADNĚ ODSOUZENÝM NAPOMÁHAJÍ PO PROPUŠTĚNÍ. SOUČASNOU PRAXÍ SOCIÁLNÍ REINTEGRACE SE ZABÝVÁ NÁSLEDUJÍCÍ KAPITOLA, A TO JAK Z HLEDISKA POSTUPŮ REALIZOVANÝCH BĚHEM VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY, TAK Z HLEDISKA POSTUPŮ, KTERÉ JSOU K DISPOZICI PO PROPUŠTĚNÍ V CIVILNÍ SPOLEČNOSTI.

VÝZNAMNÝ DÍL PRÁCE S ODSOUZENÝM S OHLEDEM NA JEHO SOCIÁLNÍ REINTEGRACI JE REALIZOVÁN BĚHEM VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY, A TO V RÁMCI NAPLŇOVÁNÍ VÝCHOVNÉHO ÚČELU TRESTU. TATO KAPITOLA OBSAHUJE POPIS STÁVAJÍCÍCH NÁSTROJŮ A POSTUPŮ PENITENCIÁRNÍ PÉČE, TEDY ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI ZAMĚŘUJÍCÍ SE NA PŘÍPRAVU NA PROPUŠTĚNÍ A ZAČLENĚNÍ ODSOUZENÉHO DO SPOLEČNOSTI, VČETNĚ PROSTŘEDKŮ VÝCHOVNÉHO PŮSOBNÍ SMĚŘUJÍCÍHO KE ZMĚNĚ POSTOJŮ KE KRIMINÁLNÍMU ZPŮSOBU ŽIVOTA. TOMUTO TÉMATU SE VĚNUJÍ PŘÍSPĚVKY K LEGISLATIVNÍMU VYMEZENÍ VÝCHOVNÉHO PŮSOBNÍ TRESTU, K PERSONÁLU VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČR V PŘÍMÉ PRÁCI S VĚZNI (ODBORNÍ ZAMĚSTNANCI, PODÍLEJÍCÍ SE NA NAPLŇOVÁNÍ VÝCHOVNÉHO ÚČELU TRESTU VČETNĚ POŽADAVKŮ NA JEJICH VZDĚLÁVÁNÍ), K PROGRAMŮM ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI, K ZAMĚSTNÁVÁNÍ A VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH, K PŘEDVÝSTUPNÍ PŘÍPRAVĚ ODSOUZENÝCH (VÝSTUPNÍ ODDĚLENÍ VĚZNIC) A K ROLI NEVLÁDNÍCH ORGANIZACÍ V PRÁCI S ODSOUZENÝMI BĚHEM VÝKONU TRESTU.

Mgr. Kateřina Matulová, Mgr. František Vales

ZDROJ PRÁVNÍHO RÁMCE

Základními prameny právní úpravy výkonu trestu odnětí svobody jsou:

- zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon,
- zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád,
- zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže,
- zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (dále ZVTOS),
- vyhláška č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody (dále ŘVTOS),
- nařízení č. 365/1999 Sb., o odměňování odsouzených zařazených do zaměstnání,
- vyhláška č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny odsouzených.

Významným podpůrným pramenem jsou Evropská vězeňská pravidla, tedy doporučení Rady Evropy č. Rec (2006) 2. Jedná se o dokument, který sice není přímo závazný, stanoví však základní standardy výkonu trestu, jichž by měly všechny členské státy Rady Evropy dosáhnout, a který jako východisko minimálních principů zacházení s vězněnými osobami působí přesvědčivě.

TEORETICKÝ RÁMEC – VÝCHOVNÝ ÚČEL VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Jedním z účelů trestu odnětí svobody, resp. trestu obecně, je výchovné působení na odsouzeného s cílem, aby po vykonání trestu vedl řádný život. Výchovný účel trestu se pak odráží především v zacházení s odsouzenými, které musí mít takovou podobu, aby pomohlo odsouzeným při návratu do společnosti a integraci, resp. reintegraci do ní. Trest odnětí svobody by tedy měl být prostředkem ke změně postojů odsouzeného ke kriminálnímu způsobu života a zároveň prostředkem k přípravě odsouzeného na život ve společnosti, včetně zachování reálného kontaktu s vnější společností a získání takových dovedností, schopností a zázemí, které jsou pro život bez kriminálních aktivit potřebné. Z toho lze dovodit, že během výkonu trestu je nutné pracovat s odsouzeným takovým způsobem, aby byly pro něho vytvořeny předpoklady k jeho sociální reintegraci do společnosti.

Jde zejména o:

- aktivní naplnění času stráveného ve výkonu trestu s cílem podporovat schopnosti a dovednosti potřebné pro život na svobodě, zejména práce, zvyšování kvalifikace a speciálně výchovné aktivity (jako prostředek výchovného působení na vězně, na změnu jeho postojů)
- udržování kontaktu s vnějším světem, zejména rodinou a blízkými osobami, informovanost o vnějším světě a plnění povinností a závazků vzniklých před nástupem do výkonu trestu (jako prostředek zajištění sociálního zázemí vězně a zároveň zachování reálné představy o civilním životě)
- důstojný výkon trestu jako předpoklad účinného výchovného působení na odsouzeného, rovněž jako východisko k znovunabytí jeho místa ve společnosti a posílení jeho odpovědnosti za vlastní život.

Základní rámec sociální reintegrace stanoví Evropská vězeňská pravidla (část 1., čl. 5, 6, 7):

- výkon trestu bude zabezpečován tak, aby umožnil osobám zbaveným osobní svobody jejich opětovné začlenění do svobodné společnosti
- život ve vězení se musí co nejvíce přibližovat pozitivním aspektům života na svobodě
- podpora spolupráci s externími sociálními službami a co možná největší zapojení občanských sdružení do vězeňského života.

Zákon o VTOS v souladu s tím stanoví (§ 2 odst. 2 ZVTOS), že jednou z hlavních zásad zacházení ve výkonu trestu je podpora postojů a dovedností, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.

VÝVOJ STAVU OBVINĚNÝCH A ODSOUZENÝCH K TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY V ČR

Stav k 31. 12. 2006

rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Obvinění	6 934	5 967	4 583	3 384	3 409	3 269	2 860	2 399
Odsouzení	16 126	15 571	14 737	12 829	13 868	15 074	16 077	16 179
Celkem	23 060	21 538	19 320	16 213	17 277	18 343	18 937	18 578

(Zdroj: Ročenka VS ČR 2006)

Stav vězňů k 15. 4. 2008: Celkem 19 996, obvinění 2 936, odsouzení 17 605, Zdroj VS ČR

RECIDIVA V ČR

POČET OSOB VE VTOS JIŽ DŘÍVE ODSOUZENÝCH – CCA. 80–85 %

POČET OSOB VE VTOS JIŽ DŘÍVE VE VTOS – CCA. 60 %

(ZDROJ: STATISTICKÁ ROČENKA ČSÚ 2006)

Základní prostředky implementující princip výchovného a reintegračního působení trestu, obsažené v právní úpravě, se týkají oblastí¹:

- 1. Zacházení s odsouzenými včetně pracovních aktivit a vzdělávání**
Zacházení s odsouzenými vymezuje okruh aktivit, které odsouzení vykonávají s cílem naplnění výchovného a reintegračního účelu trestu.
- 2. Zaměstnávání odsouzených**
Povinnost odsouzených pracovat, ve smyslu § 28 odst. 1 ZVTOS, je nutné považovat za jednu ze základních složek trestu odnětí svobody, a to jak z hlediska jeho omezujícího charakteru, tak z hlediska jeho výchovného účelu.
- 3. Extramurální kontakty, resp. kontakt odsouzených se společností**
Extramurálními (tedy „přes zeď“) kontakty v tomto smyslu lze rozumět zejména zachování a podporu vztahů s rodinou a blízkými, případně dalšími osobami.
- 4. Kontakt odsouzených s realitou, informovanost**
Z hlediska sociální reintegrace odsouzeného je podstatné nejen udržování jeho kontaktů s osobami, které tvoří jeho sociální zázemí, resp. relevantní sociální prostor, ale i zachování jeho kontaktu s dalšími aspekty vnějšího světa.
- 5. Externí sociální služby, duchovní služby ve vězeňství**
Účast externích subjektů ve vězeňství je velmi důležitým aspektem zacházení s odsouzenými a jejich přípravy na propuštění, zároveň udržování jejich kontaktu s vnějším světem. V kontextu evropských vězeňských systémů (a též doporučení Rady Evropy) je právě zapojení těchto subjektů či institucí do výkonu trestu vnímáno jako velmi podstatný sociálně reintegrační prvek.
- 6. Zacházení s odsouzenými před propuštěním včetně výstupních oddělení**
Informace o práci s odsouzenými v rámci výstupního oddělení naleznete v kapitole 3.1, str. 50.
- 7. Podmíněné propuštění**
O institutu podmíněného propuštění (Parole) najdete informace v kapitole 3.2, str. 56.

Použitá literatura: Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (dále ZVTOS), Vyhláška č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody (dále ŘVTOS), Nařízení č. 365/1999 Sb., o odměňování odsouzených zařazených do zaměstnání, Vyhláška č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny odsouzených, Český helsinský výbor, interní materiály.

¹ Podrobný rozbor oblastí 1–5 uvádíme v dokumentu uloženém na CD-ROM. Informace o zacházení s odsouzenými před propuštěním viz kapitola 3.1, str. 50, a informace o institutu podmíněného propuštění viz kapitola 3.2, str. 56.

ODBOBNÍ ZAMĚŠTNANCI VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČR

Mgr. Lenka Lesařová

Po vstupu do EU je kladen stále větší důraz na kvalitu vzdělávání ve vztahu k profesnímu růstu všech zaměstnanců, tedy i všech zaměstnanců Vězeňské služby ČR (dále jen VS ČR), kteří patří mezi uznávané odborníky v oblasti pedagogiky, psychologie, sociální práce, ale i v oblasti práva, ekonomie a dalších.

Kvalitní profesní příprava vězeňského personálu je investicí do budoucnosti vězeňství. Vzdělávání vězeňského personálu zajišťuje Institut vzdělávání VS ČR jako resortní vzdělávací instituce, která v rámci své činnosti připravuje zaměstnance VS ČR pro výkon služby a práce. Mimo to nabízí i možnost vzdělávání formou specializačních kurzů v Programu celoživotního vzdělávání. Při jeho přípravě a realizaci spolupracuje s českými akademickými institucemi i zahraničními resortními vzdělávacími středisky. V roce 2007 Institut vzdělávání také poprvé nabídl možnost studia v bakalářských studijních programech.

Personální strukturu pracovníků podílejících se na programu zacházení s odsouzenými obvykle tvoří: speciální pedagog, sociální pracovník, pedagog volného času, psycholog a vychovatel. Ve věznicích, kde je zřízeno specializované oddělení, pracuje také vychovatel – terapeut. Každý z těchto odborníků se určitým způsobem podílí na komplexním zacházení s odsouzenými, včetně jeho nezbytné obsahové, technické a organizační přípravy. Pro všechny pak platí, že musí dodržovat vnitřní předpisy věznic, vystupovat korektně a respektovat Kodex profesní etiky zaměstnance VS ČR. Všichni jsou podřízeni vedoucímu oddělení a jsou povinni plnit jeho příkazy.

Každá z následujících pracovních pozic vyžaduje určitý stupeň vzdělání a jeho specializaci. Tu je však v některých případech možné doplnit až časem. Praxe se v přijímacím řízení obecně nevyžaduje, platí však, že je výhodou. Všichni pracovníci, podílející se na programu zacházení, by měli dbát na sebevzdělávání a zúčastňovat se Programu celoživotního vzdělávání VS ČR.

POPIS PRÁCE ODBORNÝCH PRACOVNÍKŮ VSČR

Speciální pedagog

Základním požadavkem pro výkon této pozice je magisterské vzdělání pedagogického směru. Pokud je uchazečovo zaměření jiné, je nutné, aby si pedagogické vzdělání doplnil.

Zásadní činností speciálního pedagoga je metodická a koordinační činnost v oblasti speciálně pedagogických preventivních a poradenských služeb, přičemž má určovat a aplikovat účinné diagnostické a výchovné metody a postupy. Speciální pedagog vypracovává koncepcie programu zacházení pro jednotlivé skupiny odsouzených, které mají podobu konkrétních projektů včetně personálního, materiálního a finančního zajištění. Pokud má na starosti nástupní oddělení, provádí prvotní pedagogickou diagnostiku odsouzených a zpracovává výchozí program zacházení. Po přemístění odsouzeného na běžný výchovný kolektiv speciální pedagog, popř. s ostatními odbornými zaměstnanci, program zacházení aktualizuje a stanoví již konkrétní program zacházení, který je v souladu s možnostmi daného výchovného kolektivu, kde je

odsouzený umístěn. Program zacházení je opakovaně aktualizován, a to vždy při změně ubytování odsouzeného, při změně cíle programu zacházení, nebo pokud odsouzený projeví zájem o změnu aktivity.

Speciální pedagog odpovídá za odbornou úroveň realizace programu zacházení a naplňování jeho cíle. Také zodpovídá za zařazení odsouzeného do skupiny vnitřní diferenciací věznice. Sleduje kvalitu účasti svěřených odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování, přičemž vhodné změny podněcuje a upevňuje. Sám přitom musí vést alespoň jednu z aktivit programu zacházení a vést agendu s ní spjatou.

V oblasti pedagogických aspektů výkonu trestu je speciální pedagog odborným poradcem ředitele věznice, a to nejen vzhledem k odsouzeným, ale i zaměstnancům. Speciální pedagog také zodpovídá za výchozí zařazení odsouzeného do skupiny vnitřní diferenciací věznice a po určité době pobytu odsouzeného ve věznici předkládá, ve spolupráci s vychovateli a ostatními odbornými pracovníky, návrhy k přeřazování odsouzeného do nižší či vyšší skupiny vnitřní diferenciací věznice, a to vždy v souvislosti s jeho plněním programu zacházení, s jeho chováním

a celkovým přístupem k výkonu trestu odnětí svobody. Speciální pedagog se také podílí na zpracovávání návrhů umístění odsouzeného do krizového, výstupního či specializovaného oddělení; na rozhodování o zařazení odsouzeného do kategorie možných objektů násilí a do kategorie možných pachatelů násilí; na výběru odsouzených k zařazení do práce; spolupracuje se školskými vzdělávacími středisky, které jsou zřízeny při některých věznicích; podílí se na výběru a zařazení vhodných odsouzených do učebních oborů, popř. rekvalifikačních kurzů.

Speciální pedagog má také nad odsouzenými kázeňskou pravomoc.

Provádí pedagogické pohovory, poskytuje pedagogickou poradenskou pomoc a odsouzeným v krizových situacích poskytuje intervenci, a to v rámci individuální pedagogické péče. Podílí se na zpracovávání návrhů o udělení přerušování výkonu trestu, povolení volného pohybu uvnitř věznice a mimo věznici. Zodpovídá za úroveň zpracovávání hodnocení k žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění či přeřazení do jiného typu věznice.

Sociální pracovník

Úspěšný uchazeč o pozici sociálního pracovníka ve věznici musí splňovat ustanovení zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Základním úkolem sociálního pracovníka je samostatná sociální práce, která je zaměřena zejména na plynulý přechod odsouzených do řádného občanského života. Podílí se na vytváření koncepce zacházení s odsouzenými.

Také se podílí na zpracovávání návrhů na zařazení či přeřazení odsouzeného do skupiny vnitřní diferenciací věznice.

Spolupracuje s orgány sociálního zabezpečení, zpravidla při vyřizování žádostí odsouzených o částečný či plný invalidní důchod.

Sociální pracovník poskytuje odsouzeným samostatné sociálně-právní poradenství a provádí výchovnou a poradenskou činnost. Téměř ve všech věznicích je sociální pracovník stálým zástupcem pro spolupráci s Probační a mediační službou ČR a zajišťuje kontinuální sociální práci v kooperaci se sociálními kurátory, dalšími státními orgány a s neziskovými organizacemi. Navazuje kontakty s rodinnými příslušníky odsouzených a podílí se na řešení jejich sociálních problémů.

Podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce a na zpracovávání návrhů na udělení volného pohybu uvnitř věznice i mimo věznici.

V oblasti sociálně-právních aspektů výkonu trestu a v oblasti přechodu odsouzených do řádného života je sociální pracovník odborným poradcem ředitele a dbá na zajištění a dodržení standardů kvality poskytovaných sociálních služeb. Stejně jako speciální pedagog se podílí na zpracovávání návrhů k zařazení odsouzených do výstupního, popř. specializovaného oddělení. Také podává podněty k zařazení odsouzených do kategorie možných objektů násilí a kategorie možných pachatelů násilí. Podílí se na zpracovávání návrhů k udělení přerušení výkonu trestu a na zpracovávání hodnocení k žádostem o podmíněně propuštění či přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice. Navrhuje přerušení výkonu trestu ze sociálních důvodů.

Při výstupu odsouzeného z výkonu trestu podává návrh na výši sociální výpomoci.

Vypracovává sociální posouzení odsouzeného s doporučením programu zacházení a event. individuální socioterapeutický plán. Osobně vede nejméně jednu průběžnou aktivitu programu zacházení, a to převážně v oblastech skupinového sociálního poradenství a v oblastech zájmových

aktivit, vedoucích k získání sociálních dovedností odsouzených. Přitom sleduje kvalitu účasti svěřených odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování. V rámci individuálního a skupinového zacházení s odsouzenými má jeho práce charakter sociální terapie směřující k sociální rehabilitaci.

Pedagog volného času

Pedagogem volného času se může stát uchazeč se středoškolským vzděláním pedagogického směru s maturitou nebo uchazeč s maturitou, který si pedagogické znalosti doplní v rámci doplňkového pedagogického studia. Základním úkolem pedagoga volného času je realizace individuální a skupinové, zájmové a sebeobslužné, eventuálně podle odbornosti a kvalifikace i terapeutické, rukodělné, sportovní a kulturní činnosti s odsouzenými. Tuto jeho činnost přitom metodicky řídí speciální pedagog.

Pedagog volného času vede osobně nejméně čtyři průběžné aktivity programů zacházení každý týden a ve spolupráci s ostatními zaměstnanci organizuje a realizuje pro odsouzené hromadné akce volnočasového charakteru. Sleduje kvalitu účasti odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování a informuje ostatní zaměstnance o důležitých zjištěních. Podílí se i na hodnocení programu zacházení a stejně jako speciální pedagog a sociální pracovník se podílí na zkoumání příčin

vzniku mimořádných událostí ve vztahu k vězněným osobám a navrhuje příslušná opatření, vedoucí k jejich řešení, prevenci a eliminaci. Dvakrát do roka zpracovává zprávu o zájmové činnosti ve věznici.

V rámci svých dalších povinností zodpovídá pedagog volného času například za provoz rukodělné dílny a vedoucímu oddělení předkládá jednou za čtvrt roku přehled o výrobcích odsouzených. Organizuje výstavy a podílí se na případné estetizaci věznice díly vytvořenými v zájmových kroužcích odsouzených.

Vychovatel

Vychovatel musí mít minimálně středoškolské vzdělání. Jeho základním úkolem je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti, vzdělávání a resocializaci.

Metodicky je vychovatel usměřován speciálním pedagogem.

Vychovatel má pedagogicky působit na své svěřence, které osobně zná. Stejně tak musí rozumět sociálním vztahům a atmosféře panující ve skupině. Měl by rozpoznat odsouzené mající sklony k sebepoškozování, útěkům, šikaně. Má přehled o odsouzených zařazených do kategorie možných objektů násilí a kategorie možných pachatelů násilí. Má taktéž přehled o odsouzených, kteří jsou vyšetřováni nebo obžalováni z dalších

trestné činnosti. Sám vytipovává odsouzené s aktuálními psychickými problémy a upozorňuje na ně odborné zaměstnance věznice. Podílí se také na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí a navrhuje příslušná opatření k jejich řešení, předcházení a eliminaci. Vede osobní karty odsouzených a provádí průběžné zápisy o naplňování účelu výkonu trestu u odsouzeného. Podílí se na hromadně organizovaných akcích, dbá na kázeň a upravenost odsouzených, na pořádek, čistotu a estetizaci ubytovacích prostor.

Podobně jako speciální pedagog a sociální pracovník se aktivně zúčastňuje jednání poradních orgánů ředitele věznice (odborných komisí) a sám by měl být přítomen veřejnému zasedání soudu projednávajícího podmíněné propuštění nebo přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice. Sám zpracovává návrhy na přerušení výkonu trestu, návrhy na povolení volného pohybu uvnitř věznice i mimo věznici, na dočasné opuštění věznice, na účast odsouzených na extramurálních akcích. Zpracovává hodnocení k žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění či přeřazení do jiného typu věznice, zpracovává žádosti odsouzených o přemístění do jiné věznice. Podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce.

Vychovatel spoluzajišťuje organizační chod oddělení, zejména však svého výchovného kolektivu, vede početní a jmenný přehled odsouzených, rozhoduje o jejich ubytování do jednotlivých ložnic nebo cel. Má povinnost kontrolovat korespondenci, telefonáty a příchozí i odchozí balíky odsouzených. Zabezpečuje nákupy, návštěvy a pro ty odsouzené, kteří nemají civilní kontakt, zajišťuje sociální balíčky. Vychovatel také vyřizuje žádosti a stížnosti odsouzených, organizuje pravidelná setkání a informuje je o důležitých skutečnostech. Musí zajistit, aby všichni odsouzení měli přístup k právním předpisům upravujícím výkon trestu.

Vychovatel, který má starosti nástupní oddělení, seznamuje nově příchozí odsouzené s jejich právy a povinnostmi, v případě cizích státních příslušníků musí zajistit poučení v jejich mateřském jazyku.

Osobně vede vychovatel zpravidla dvě průběžné aktivity programů zacházení, sleduje kvalitu účasti svěřených odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování, přičemž vhodné změny podněcuje a upevňuje. Navrhuje realizaci potřebných změn a pravidelně vyhodnocuje program zacházení. Navrhuje přeřazování odsouzených do nižších a vyšších skupin vnitřní diferenciaci věznice, umístění odsouzených do krizového, výstupního, popř. specializovaného oddělení.

Vychovatel musí dle funkční náplně zabezpečit zvýšenou individuální péči o odsouzené v krizových situacích a odsouzené se závažnějšími sociálními problémy. Ve spolupráci s odbornými pracovníky se podílí na zabezpečování péče o odsouzené, kteří odmítají stravu či mají sklony k suicidální aktivitě.

Vychovatel má nad odsouzenými také kázeňskou pravomoc.

Další povinností vychovatele je každý den zkontrolovat všechny prostory užívané odsouzenými, s cílem odhalit držení nepovolených věcí a udržet stanovený pořádek a kázeň. V neposlední řadě má pak na starost i upravenost odsouzených a čistotu a upravenost ubytovacích prostor.

Psycholog

Psychologa ve věznici může vykonávat pouze absolvent magisterského studia v oboru psychologie (jednooborové studium). Podle Jaroslava Hály, který se ve své knize Úvod do teorie a praxe vězeňství zabývá mimo jiné i náplní práce pracovníků ve věznici, patří mezi hlavní činnosti psychologa působícího ve vězeňství psychologická diagnostika, individuální nebo skupinové psychologické poradenství a psychoterapie. Svě službu může poskytovat jak odsouzeným, tak i personálu věznice. Psycholog může významným způsobem ovlivňovat složení vězeňského personálu, a to zejména v procesu výběru a přijímání nových uchazečů o zaměstnání ve vězeňské službě.

Psycholog by měl podle J. Hály takzvaně „žít mezi lidmi“ aktivním životem, vnímat problémy kolegů i odsouzených a včas a ochotně nabídnout pomoc. Měl by neustále monitorovat situaci kolem sebe. Psycholog může hrát ve věznici roli jakéhosi katalyzátoru ve vztahu mezi vězni navzájem, pracovníky a vězni apod. Může tím přispět k prevenci a k řešení mimořádných událostí ve věznici a napomoci naplnit cíle programu zacházení.

„Psycholog má i nezastupitelnou povinnost nejrozmanitějšími způsoby přispívat ke zlepšování psychohygienických podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody...“ (J. Hála: Úvod do teorie a praxe vězeňství. Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice 2005, str. 59).

POVINNÉ VZDĚLÁVÁNÍ PO NÁSTUPU K VS ČR

Povinností každého přijatého zaměstnance je absolvování nástupního kurzu při Institutu vzdělávání VS ČR ve Stráži pod Ralskem (dále jen IVVS ČR). Tento nástupní kurz je diferencovaný: Pro příslušníky VS ČR je realizován na dobu osmi měsíců a zahrnuje teoretickou přípravu a současně praktickou přípravou v kmenové věznici. Pro civilní zaměstnance je nástupní kurz realizován na dobu pěti týdnů, pokud je zaměstnanec v rámci svého výkonu práce ve styku s odsouzenými. Týká se to tedy

všech zaměstnanců výkonu trestu a všech výše uvedených pracovních pozicích. Pro zaměstnance, kteří nejsou ve styku s odsouzenými či jen v minimálním, se nástupní kurz realizuje na dobu jednoho týdne. Pro administrativní pozice je kurz jednodenní. Obecně však platí, že absolvování nástupního kurzu je povinností každého zaměstnance. Na závěr posluchači skládají závěrečné zkoušky a úspěšní absolventi obdrží osvědčení o způsobilosti k výkonu zaměstnání ve VS ČR.

Je nutné podotknout, že občas dochází k změnám v délce a rozložení kurzu u nově přijatých příslušníků VS ČR, a to s ohledem na aktuální situaci.

Pracovníci VS ČR mají dále povinnost se celoživotně vzdělávat. Vzdělávání je realizováno prostřednictvím IVVS ČR. Jedná se buď: o krátkodobé kurzy zpravidla v rozsahu jednoho týdne; déletrvající vzdělávací programy nejčastěji v rozsahu jednoho roku; výcvikové programy v rozsahu tří semestrů, realizované ve spolupráci s katedrou psychologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy; nebo bakalářské studijní programy, realizované ve spolupráci s Technickou univerzitou v Liberci. IVVS ČR je povinen rovněž zajistit akreditované vzdělávací kurzy dle zákona 108/2006 Sb. pro sociální pracovníky.

STRATEGIE VZDĚLÁVÁNÍ PRACOVNÍKŮ VS ČR

Propojenost aktuálních potřeb s nabídkou vzdělávacích kurzů

Nároky na odbornost personálu neustále rostou stejně jako možnosti odborného působení ve vězeňství, proto většina civilních pracovníků využívá široké nabídky specializačních kurzů, které realizuje IVVS ČR. Nabídka vzdělávacích kurzů je rozmanitá a mění se v každém pololetí. Řada déletrvajících programů, zejména výcvikového charakteru, je však omezená, jak kapacitně, tak pochopitelně i finančními prostředky.

Vzhledem ke skutečnosti, že řada zaměstnanců VS ČR nespĺňuje kvalifikační požadavek pro funkci, kterou zastává, jsou vzdělávací programy realizované IVVS ČR ideální možností k doplnění či rozšíření této kvalifikace. Příkladem je zejména doplňkové pedagogické studium nebo bakalářské studijní programy zabezpečující plnohodnotnou kvalifikaci pro zastávanou funkci. Programy výcvikového charakteru (formou terapeutického výcviku či výcviku sociálních dovedností) absolvují zpravidla ti zaměstnanci, kteří realizují, anebo by rádi realizovali při práci s odsouzenými skupinové aktivity. Krátkodobější vzdělávací programy slouží spíše k rozšíření teoretických znalostí i praktických dovedností v dané oblasti.

Možnosti supervize civilních zaměstnanců věznic

V listopadu 2007 vydal ředitel odboru výkonu vazby a trestu Generálního ředitelství VS ČR Metodický list, kterým se stanoví pravidla uplatňování supervize v podmínkách věznic a vazebních věznic VS ČR. Supervizí se rozumí odborný dohled, podpora, pomoc a zpětná vazba vedoucí k reflexi profesionálního jednání a ke zvyšování vlastních odborných kompetencí. Povinnost účastnit se supervizí mají odborní zaměstnanci věznic, kteří realizují pravidelné speciálně výchovné aktivity terapeutického charakteru s vězňenými osobami v rozsahu nejméně 8 hodin týdně v rámci programů zacházení nebo v rámci pilotáže nových programů.

Metodický list přitom počítá se dvěma druhy supervize: interní – realizovanou stanoveným supervizorem, tzv. intervizorem VS ČR, kterého jmenuje ředitel odboru výkonu vazby a trestu GR VS ČR na základě návrhu ředitele věznice, a externí – realizovanou supervizorem stojícím mimo organizační strukturu VS ČR. Intervizor i externí supervizor musí mít vysokoškolské vzdělání, intervizor v humanitním směru. Oba pak musí mít minimálně pětiletou praxi s přímou prací s vězňenými osobami, musí absolvovat výcvik v supervizi nejméně v rozsahu 120 hodin a další vzdělání v psychosociálních technikách či metodách nejméně v rozsahu 200 hodin. Obecně však platí, že externí supervizor musí mít za sebou delší praxi i více hodin vzdělávacích kurzů než intervizor.

Časový rozsah supervizního projektu pro období jednoho roku je stanoven zpravidla v počtu 24 hodin ročně pro specializovaná oddělení a v počtu 12 hodin ročně pro podmínky standardního výkonu trestu. Povinností supervizora nebo intervizora je jednou ročně předložit odboru výkonu vazby a trestu GR VS ČR tzv. souhrnnou hodnotící zprávu, ve které uvede počet realizovaných supervizních hodin, počet účastníků supervize a v obecné rovině témata supervizních setkání tak, aby byla zachována pravidla důvěrnosti obsahu supervizních setkání. Účastníci supervizí pak ve stejném období odevzdávají zprávu s podněty ke změnám a s hodnocením přínosů a nedostatků.

Použitá literatura: Matieska, Libor: Vzdělávání zaměstnanců. České vězeňství. 2006, ročník 14, číslo 2, str. 16–17.

Vlach, František: Nové možnosti vzdělávání zaměstnanců VS ČR. České vězeňství. 2007, ročník 15, číslo 2, str. 19.

Generální ředitelství VS ČR. Metodický list ředitele odboru výkonu vazby a trestu, kterým se stanoví pravidla uplatňování supervize v podmínkách věznic a vazebních věznic Vězeňské služby České republiky. GR VS ČR. Praha 2007.

Věznice Jiříče. Pracovní náplně. Interní materiál. Institut vzdělávání VS ČR. 2006, 2007. Interní materiály.

¹ Do doby zpracování textu zrealizoval Institut vzdělávání VS ČR ve spolupráci s katedrou psychologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy zatím dva běhy výcviku supervizorů pro penitenciární praxi v délce 3 semestrů a rozsahu 150 hodin.

PROGRAMY ZACHÁZENÍ – VÝCHOVNÁ A REINTEGRATIVNÍ PRÁCE S ODSOUZENÝMI

Jana Suchá, DiS., Mgr. František Valeš

Účelem trestu je, jak je uvedeno v trestním zákonu (č. 140/ 1961 Sb.), „*chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*“

Hlavním nástrojem k dosažení výchovného působení na odsouzené jsou programy zacházení a s nimi související volnočasové aktivity. Realizace programů zacházení je jednou z hlavních priorit činnosti Vězeňské služby. Jejich vymezení vyplývá z příslušných zákonů, vyhlášek a dalších interních předpisů, upravujících výkon trestu odnětí svobody¹.

Legislativní vymezení výkonu trestu je založeno na aktivním naplnění času stráveného odsouzeným ve věznici, a to při kombinaci aktivit povinných (stanovených věznicí s ohledem na specifika odsouzeného) a dobrovolných (nabídnutých odsouzenému a jím zvolených). Program zacházení se týká konkrétních okolností trestu, tzn. zejména délky, charakteristiky osobnosti odsouzeného a příčin trestné činnosti. V daném kontextu by tedy měl individuální program zacházení vycházet z konkrétních specifik, rizik a potřeb jednotlivce (např. opakovaný výkon trestu, dosažené vzdělání a kvalifikace, příčiny kriminálního jednání, sociální zázemí atd.), na nichž by měl být založen cíl programu zacházení (vyjádření změn, ke kterým by měl odsouzený dospět na základě zacházení ve výkonu trestu). Každému odsouzenému (vyjma odsouzených s trestem ve výměře nepřesahující 3 měsíce) je stanoven program zacházení, založený na komplexní zprávě o odsouzeném, zpracované při nástupu do výkonu trestu v nástupním oddělení, na základě psychologických, sociálních, pedagogických a lékařských posouzení a doporučení odborných zaměstnanců.

Na výběru vhodných variant aktivit programu zacházení se odsouzený aktivně podílí. Pokud si nezvolí aktivity z nabídky věznice, resp. odmítá nabízený výběr programu zacházení, je mu určen minimální program zacházení (ten by měl být vyjádřením základních povinností odsouzeného, jeho aktivního přístupu a výchovného působení trestu).

Plnění stanovených programů zacházení je během výkonu trestu průběžně vyhodnocováno ve lhůtách určených dle jednotlivých typů věznic (1x za měsíc ve věznici pro mladistvé, 1x za dva měsíce ve věznici s dohledem a dozorem, 1x za tři měsíce ve věznici s ostrahou a 1x za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou), a to z hlediska míry jeho naplňování odsouzeným i z hlediska jeho účinnosti či efektivity při dosahování cíle programu zacházení. Na základě vyhodnocování má být program zacházení, resp. jeho náplň aktualizována s ohledem na průběh výkonu trestu, na aktuální potřeby a možnosti konkrétního odsouzeného, s přihlédnutím k aktuálním podmínkám.

¹ Zejména § 40 a násl. zák. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 36 a násl. vyhl. Č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody.

Obsah zacházení s odsouzenými tvoří 5 základních kategorií aktivit, přičemž každý odsouzený má mít stanoven takový program zacházení, aby obsahoval alespoň jednu aktivitu z každé kategorie. Jedná se o:

a) aktivity pracovní, zejména

- zaměstnávání (práce odsouzených za odměnu ve vztahu obdobném pracovní právním vztahům),
- práce ve prospěch věznice, resp. k zajištění každodenního provozu (povinné brigádnické práce bez nároku na odměnu, např. tzv. rajony),
- pracovní terapie pod vedením odborného zaměstnance, terapeuta (bez nároku na odměnu).

Cílem pracovních aktivit v reintegračním kontextu je zejména: vytvoření a posílení pracovního návyku, zdroj finančních příjmů během výkonu trestu, povinnost a odpovědnost během výkonu trestu, výchovné působení prostřednictvím práce atd.

b) vzdělávací aktivity, zejména

- základní vzdělání (věznice ve spolupráci se základními školami zajišťuje výuku a dokončení základního vzdělání),
- střední odborné vzdělávání (plnohodnotné středoškolské vzdělávání, realizované předními středními školami a učilišti Vězeňské služby ČR v rámci tzv. školského vzdělávacího střediska VS ČR; prakticky též doplnění základního vzdělání),
- vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci VS ČR (rekvalifikační kurzy, neformální vzdělávací programy, případně též vedené odsouzenými pod kontrolou VS ČR),
- distanční/korespondenční vzdělávání.

Cílem vzdělávacích aktivit v kontextu reintegrace je především zvyšování kvalifikace vězňů jako předpoklad jejich profesního uplatnění po propuštění z VTOS. Vzdělávací aktivity by měly přesně odrážet dosaženou kvalifikaci konkrétního odsouzeného – středoškolské vzdělávání jako součást programu zacházení se odvozuje vždy od zájmu odsouzeného, nemá mu tedy být stanovováno bez jeho souhlasu. Součástí každého programu zacházení by měly být alespoň neformální vzdělávací aktivity (např. jazykové kurzy, PC kurz apod.).

PROGRAMY ZACHÁZENÍ VE VĚZNICI VINAŘICE

Jana Suchá, DiS.

Pro příklad uvádíme realizaci programů zacházení odsouzených ve Věznici Vinařice. V této věznici je výběr aktivit pro odsouzené rozmanitý:

- pracovní aktivity – sebeobslužné činnosti, pěstitelský kroužek, pracovní výchova atd.,
- vzdělávací aktivity – výuka cizích jazyků, dějepisu, zeměpisu, právních norem, českého jazyka, společenského chování atd.,
- speciálně výchovné aktivity – sociálně-právní poradenství, diskusní kluby, osobnostně sociální výcvik, terapeutické skupiny, skupinová relaxace atd.,
- zájmové aktivity – míčové hry, hudební kroužek, kondiční cvičení, rukodělný kroužek, výtvarný kroužek atd.

K realizaci aktivit jsou využívány veškeré vhodné prostory věznice, například jednotlivé oddíly (zejména jejich kulturní místnosti), tělocvična, terapeutické místnosti, učebny, keramická dílna a ostatní dílny.

Velký podíl na úspěšné resocializaci odsouzených má pracovní zařazení během výkonu trestu. Odsouzení neztrácejí pracovní návyky, mají možnost finančně podporovat své rodiny, plnit případnou vyživovací povinnost, vyrovnat se s poškozenými a hradit všechny své pohledávky. V případech pracovního zařazení je třeba stanovený program zacházení doplnit o vhodné volnočasové aktivity podle zájmu odsouzeného a cíle programu zacházení. Zvyšování zaměstnanosti je proto jednou z priorit současného českého vězeňství.

V případě nižší zaměstnanosti ve věznicí nastává daleko rozsáhlejší problém s odsouzenými, které nelze pro nedostatek pracovních příležitostí nebo pro jejich záporné povahové vlastnosti nebo nebezpečnost pracovních zařadit. S těmi je třeba mnohem intenzivněji pracovat v jednotlivých aktivitách programu zacházení.

Vzhledem k vysokému počtu odsouzených v ČR není v možnostech personálu kapacitně zajistit vhodné složení a realizaci aktivit programu zacházení pro každého jednotlivce dle jeho zájmů a potřeb. Určitým oživením a rozšířením možnosti je spolupráce s externisty – nejen co se týče situace před propuštěním, ale i během výkonu trestu. Spolupráci odsouzeného s externisty lze stanovit v jeho programu zacházení (například hledání vhodného zaměstnání nebo ubytování po propuštění, navázání kontaktu s rodinou, ale třeba i s poškozeným...). Věznice Vinařice v této oblasti spolupracuje z řadou organizací např. v rámci Projektu Šance, dále mimo jiné s o. s. Romodrom, Eteria, o. s. White Light I., či Arcidiecézní charitou Praha.

Přestože sociální reintegraci odsouzených věnuje Vězeňská služba velkou pozornost, je prognóza bezproblémového zapojení jedince do občanského života vždy nejistá. Často odsouzení odmítají něco na svém způsobu života změnit, ať už z pohodlnosti nebo z obav a nejistoty, ale v některých případech nemají pro změnu svého života vytvořeny podmínky, například v případě špatného nebo neexistujícího rodinného zázemí, nemožnosti získat práci atd. Z pohledu vězeňské služby je působení nevládních organizací v oblasti penitenciární péče velkým přínosem, zejména při přechodu odsouzených z výkonu trestu do občanského života.

c) speciálně výchovné aktivity

Individuální a skupinové speciálně pedagogické nebo psychologické působení na změnu postojů odsouzeného, zejména v oblasti

- terapie (sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, sportovní/pohybová terapie atd.),
- sociálně-právního poradenství,
- tréninku zvládnání vlastní agresivity.

Speciálně výchovné aktivity je třeba z hlediska výchovného a reintegračního působení na odsouzeného považovat za zcela zásadní. Jejich cílem by měla být především změna postojů odsouzeného ke kriminálnímu způsobu života a podpora odpovědnosti odsouzeného za vlastní život či za vlastní činy. V tomto kontextu je lze považovat za významný instrument prevence recidivy u každého jednotlivce.

d) zájmové aktivity

Zájmové, resp. volnočasové aktivity jsou především způsobem aktivního vyplnění času stráveného ve věznicí. Jedná se o rozmanité aktivity realizované pod vedením zaměstnanců Vězeňské služby. Cílem je rozvíjení schopností, vědomostí a dovedností odsouzeného a též působení na jeho aktivitu, na rozdíl od pasivního prodlévání ve výkonu trestu. Z hlediska reintegračního mají spíše doplňující charakter.

e) utváření vnějších vztahů

Právní předpisy kategorii utváření vnějších vztahů blíže nespecifikují, z povahy věci do ní spadá podpora a posilování sociálního zázemí odsouzených, tzn. typické udržování kontaktů s rodinou a blízkými osobami, udržování přehledu o vnějším světě, udržování kontaktu s příslušnými pomáhajícími profesemi (např. PMS, sociální kurátoři), řešení otázek týkajících se vztahů odsouzených ve vnějším světě (např. závazky odsouzených, pracovní uplatnění a bydlení pro dobu po propuštění) atd. V kontextu reintegrace se jedná o velmi podstatnou složku zacházení, reflektující udržování, stabilizaci a podporu sociálního zázemí odsouzeného.

Mgr. Iva Vojtková

Před rokem 1989 nebyla práce vězňených osob sledovaným problémem. Nabídka pracovních příležitostí byla tehdy vyšší než poptávka. Téměř sto procentní zaměstnanost vězňů spočívala v tom, že v rámci socialistického hospodářství byly kvóty v této oblasti stanoveny státem. Komunistický režim tím ale nesignalizoval snahu o zlepšení sociálního postavení vězňených osob. Ty byly pro něho zejména levnou pracovní silou, použitelnou pro málo lukrativní a podřadné druhy práce. Zaměstnanost ve věznicích byla vnímána i jako jedna z forem zpřísnění trestu. I přístup ke vzdělávání byl negativní (s výjimkou komunistických agitací). Zabývat se jím nebylo společenským zájmem tohoto zřízení.

V průběhu devadesátých let se Vězeňská služba České republiky (dále jen VS ČR) musela vyrovnat se skutečností, že se stala standardním účastníkem trhu práce. Celá řada státních podniků na počátku devadesátých let zanikla a nabídka soukromých firem zpravidla zabezpečila pouze několik desítek pracovních příležitostí. Paralelně s tím začala klesat i úroveň vězeňské populace z hlediska kvalifikace, dovedností a pracovních návyků.

Evropská vězeňská pravidla považují práci vězňů za jeden z nejpodstatnějších sociálních a integračních činitelů. Zaměstnávání je tedy nejen základní aktivitou vězňených osob, ale má i pozitivní ekonomické dopady. Nezaměstnanost vězňů naopak patří k největším rizikům možného neúspěchu sociálně reintegračního procesu.

Zaměstnávání vězňených osob je u nás řešeno zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu, a to § 28, kterým jsou stanoveny odsouzeným základní povinnosti. Jednou z nich je povinnost pracovat, pokud je odsouzenému přidělena práce a není-li uznán dočasně práce neschopným nebo není-li po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce. U vazebně stíhaných pak kritéria stanoví zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby. Obviněný může být na vlastní žádost po dobu trvání vazby pracovní zařazen a jeho pracovní zařazení se řídí zákoníkem práce (č. 262/2006 Sb.). Odměňování za práci vězňů a hospodářská činnost VS ČR jsou upraveny nařízením vlády ČR č. 365/1999 Sb. a vyhláškami Ministerstva spravedlnosti ČR.

VS ČR v současnosti vnímá zaměstnávání odsouzených jako činnost, pomocí které se v rámci komplexního programu usiluje o žádoucí návrat těchto osob do společnosti cestou získání kvalifikace a v neposlední řadě i potřebných pracovních návyků. Práce je organizovaná způsobem, který odpovídá obecnému standardu a který zvyšuje schopnost odsouzených uplatnit se na trhu práce po propuštění z výkonu trestu.

Zaměstnanost je pozitivním aspektem pro samotného vězně. Napomáhá mu k vylepšení současné ekonomické situace, případně řeší do jisté míry i jeho další sociální problémy. V celospolečenském měřítku pak snižuje náklady výkonu trestu. Zaměstnaný odsouzený se aktivně podílí na úhradě sociálního a zdravotního pojištění, částečně i na platbě daně z příjmu, a může tak plnit vyživovací povinnost a rovněž hradit jiné pohledávky (např. náklady trestního řízení, osobní dluhy atd.).

Problémem je, že z důvodů častěji se vyskytujících aplikací alternativních trestů (které jsou pochopitelně vnímány kladně), klesá úroveň vězeňské populace co do vzdělání a pracovních návyků, a proto je obtížné pro ni vytvářet a vyhledávat vhodné pracovní příležitosti.

Je několik akceptovaných forem zaměstnání vězňů. Základní z nich je práce ve vnitřní režii věznice a vlastní výroba. Ve vnitřní režii jsou vykonávány pracovní činnosti spojené se zajištěním běžného chodu věznice (stravování, úklid, základní údržba budov a inventáře, prádelna). Pracovní doba je stanovena podle množství vykonávaných pracovních činností. Tím lze vysvětlit to, že řada pracovišť nemůže poskytnout pro odsouzené práci na „plný úvazek“.

Jako další forma funguje svým způsobem vzdělávání denním studiem. To je vedle pracovních aktivit nedílná součást programů zacházení. Vzdělávání nebo zaučení odsouzených, které jim umožní získat potřebné odbornosti, je vzhledem k jejich nepřilíživě vysokým kvalifikačním předpokladům v současné době nezbytností. Je realizováno především v rámci výuky Středního odborného učiliště VS ČR, které má odloučená pracoviště v sedmi věznicích.

Vězně zaměstnávají rovněž podnikatelské subjekty. Takové zařazení odsouzeného do práce se uskutečňuje na základě smlouvy mezi podnikatelským subjektem a věznicí. K práci u podnikatelského subjektu však musí dát odsouzený, v souladu se zákonem o výkonu trestu, písemný souhlas. Jedná se zejména o činnosti manuální, odborně méně náročné, jako jsou kompletace výrobků, balení propagačních materiálů, lepení obálek, výroba jednoduchých výrobků z oblasti sklářství nebo strojírenství. Celkově VS ČR v současné době spolupracuje s cca 250 firmami.

Protože není vždy možné pracoviště zajistit v areálu věznice, nabízí firmy eventualitu pracovního umístění odsouzených mimo areály věznic. Přestože si je Vězeňská služba vědoma pozitivního aspektu těchto možností, je složité takovou spolupráci v některých případech akceptovat. Důvodem je klesající počet odsouzených, kterým může být na základě stanovených kritérií udělen volný pohyb při plnění pracovních úkolů, případně je i zařadit na nestřežená pracoviště mimo areál věznice. Vězeňská služba se proto snaží vytvářet co nejoptimálnější podmínky pro zaměstnávání vězňů osob uvnitř věznic. V první řadě jsou to vhodné a vybavené pracovní a výrobní prostory, které by bylo možné pronajmát podnikatelským subjektům, nebo v nich zavádět vlastní výrobu či hospodářskou činnost.

POSTUPY PRO ZAMĚSTNAVATELE:

Jak lze zaměstnávat odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody?

Zaměstnávání odsouzených je oblastí nabízející velký potenciál pracovních sil pro jakékoliv zaměstnavatele – podnikatelské subjekty. Předpokladem zaměstnávání vězňů osob, zejména odsouzených, je vzájemná, smluvně založená spolupráce mezi podnikatelským subjektem a Vězeňskou službou ČR (viz § 30 zák.č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody)

Profesní oblasti pro pracovní uplatnění odsouzených – zejména:

práce nevyžadující odbornou kvalifikaci, dělnické profese s odbornou kvalifikací (možnost rekvalifikace, zaškolení nebo zaučení ve věznici)

Forma zaměstnávání:

vlastní činnost podnikatele

zaměstnavatelem je přímo podnikatel, provozovna a pracovní dozor podnikatele, smlouva o zaměstnávání odsouzených s Vězeňskou službou ČR

hospodářská činnost VS ČR

zaměstnavatel je VS ČR, která zajišťuje dodávky pro podnikatele (zejména jednoduchá, nekvalifikovaná výroba)

Lokace provozovny:

vně areálu věznice nestřežené (běžná, vlastní provozovna zaměstnavatele mimo věznici, zaměstnavatel odváží zaměstnance do práce) nebo střežené pracoviště (provozovna se stavebně-technickým zabezpečením, střežení i dopravu odsouzených zajišťuje VS ČR)

uvnitř areálu věznice

výrobní prostory VS ČR, možnost výstavby/revitalizace výrobních hal, využití pozemků VS ČR, možnost pronájmu prostor na náklady zaměstnavatele zaměstnavatel – bezpečnostní pravidla vstupu do věznic

Podmínky zaměstnávání odsouzených

smlouva o zaměstnávání odsouzených s VS ČR souhlas odsouzeného se zařazením do práce – může vzít zpět (obdobu výpovědní doby – 1 měsíc) podle pracovněprávních předpisů – pouze: pracovní podmínky, pracovní doba, práce přesčas odměna za práci – speciální úprava (minimálně 4 500 Kč; 6 250 Kč – vyučení nebo jiná odborná kvalifikace; 9 000 Kč – specializovaná práce, vyšší než úplné střední vzdělání)

Další možností být zaměstnán je pro odsouzeného práce v rámci střediska hospodářské činnosti Vězeňské služby, která se realizuje v provozovnách čtrnácti věznic a vazebních věznic. Středisko hospodářské činnosti má vystaveno celkem 29 živnostenských listů (pro živnosti volné a řemeslné) a jednu koncesní listinu. V rámci marketingu střediska hospodářské činnosti byl vydán katalog – nabídka výrobků a služeb VS ČR. Další rozvoj takové formy zaměstnávání je obecně podporován. Pro smluvní partnery se jeví jako zajímavá a výhodná. Provozovna za ně přebírá organizaci práce a zajišťuje s tím související další pracovní provozní činnosti. Hospodářská činnost je pak finančním přínosem i pro samotnou věznici.

V říjnu 2007 byla zaměstnanost odsouzených v organizačních jednotkách Vězeňské služby České republiky 61,3 % práceschopných odsouzených. Oproti říjnu roku 2006 (50,9 %) se zaměstnanost odsouzených osob zvýšila o 10,4 %. Zlepšení situace v této oblasti se dotýká rovněž Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015. Prioritním úkolem zde ukotveným je zřetelné navýšení počtu pracovních míst pro odsouzené, případně obviněné.

Se značnou podporou zaměstnávání vězňů souvisí i podpora získávání odborností a pracovních návyků nejen pro období internace, ale hlavně pro dobu, která nastane pro odsouzeného po výkonu trestu – a to formou poskytnutí co nejširšího spektra vzdělávání. Vězeňská služba svým přístupem napomáhá vzdělávání vězňů na všech stupních. Výrazně jsou podporovány rozličné formy získání kvalifikace.

Nelze se však zaměřit pouze na odbornost a přehlížet neukončené základní vzdělání, které je mj. prvním stupněm k získání určitého postavení na trhu práce. Ve spolupráci se základními školami lze školní docházku dokončit i formou výuky ve věznici. Tuto možnost poskytuje rovněž již zmíněné Odborné učiliště VS ČR, které může zajistit pro odsouzené také další odbornou přípravu na povolání v učebních a studijních maturitních oborech. Rovněž může zabezpečit doplnění nebo rozšíření kvalifikace ve vzdělávacích kurzech. Jako alternativní způsob využívá množství odsouzených individuální formu studia na nejrůznějších středních školách. Mezi vězňůmi jsou i studenti distančního studia na vysokých školách a univerzitách. Ti studují rovněž buď individuálně, nebo jsou centralizováni ve Vazební věznici Brno, kde je zřízeno tzv. studijní středisko.

Pro další informace viz www.vscr.cz

Kontakt: Generální ředitelství VS ČR,

Soudní 1672/1a, 140 57 Praha 4

Věznice, adresář viz:

http://ad.vscr.cz/news_files/adresyROJ.doc

Mimo jiné je vzdělávání podporováno i širokospektrální formou aktivit programu zacházení. Nabídka je rozmanitá, a to od jazykových kurzů přes např. zeměpisné či jiné obecně vzdělávací aktivity až po získávání znalostí práce na PC. Zajímavé jsou i rekvalifikační kurzy zajišťované vnějšími soukromými i státními subjekty včetně nestátních neziskových organizací. Jako příklad lze uvést sanitářský kurz pro odsouzené ženy či kurzy obsluhy nízkotlakových kotlů, vysokozdvihných vozíků apod.

Cesty k realizaci záměrů v oblasti zaměstnávání v průběhu výkonu trestu, ale i po něm, lze spatřovat v aktivním využívání spolupráce veřejného a soukromého sektoru a v možnostech připojení se k programům spolufinancovaných Evropskou unií. Takovým přístupem přispíváme k celkovému celospolečensky pozitivně vnímanému efektu.

PODPORA V NEZAMĚSTNANOSTI – ZAPOČTENÍ PRÁCE VE VTOS

PRÁCE VE VTOS SE DO ODPRACOVANÉ DOBY PRO ÚČELY PODPORY V NEZAMĚSTNANOSTI ZAPOČÍTÁ V PŘÍPADĚ, ŽE ODSOUZENÝ VE VTOS V POSLEDNÍCH 3 LETECH PŘED ZAŘAZENÍM DO EVIDENCE ÚŘADU PRÁCE ALESPŮŇ 12 MĚSÍCŮ PRACOVAL. NÁROK NA PODPORU V NEZAMĚSTNANOSTI NEVZNIKÁ, POKUD ODSOUZENÝ VE VTOS NEBYL ZAŘAZEN DO PRÁCE (NEZÁLEŽÍ, ZDA PROTO, ŽE NECHTĚL PRACOVAT, NEBO PRO NĚHO NEBYLO VE VĚZNICI PRACOVNÍ UPLATNĚNÍ NEBO Z JINÝCH DŮVODŮ). TO ZNAMENÁ, ŽE VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY SÁM O SOBĚ NESTAČÍ PRO SPLNĚNÍ PODMÍNKY PŘEDCHOZÍHO ZAMĚSTNÁNÍ.

PŘI VÝSTUPU Z VTOS VYDÁ VĚZNICE ODSOUZENÉMU POTVRZENÍ O ZAŘAZENÍ DO PRÁCE VE VTOS A O VÝŠÍ PRŮMĚRNÉ ODMĚNY.

Mgr. František Valeš

Příprava odsouzeného na propuštění z výkonu trestu se v době předcházející propuštění realizuje jeho umístěním na výstupní oddělení. Toto oddělení má volnější režim a práce s odsouzeným je v něm zaměřována na přípravu na samostatný způsob života mimo věznici. Výstupní oddělení by tak mělo plnit zásadní roli v reintegraci odsouzeného bezprostředně po výstupu z věznice. Zejména by mělo odsouzeného podporovat v odpovědnosti a samostatnosti a zároveň mu poskytnout základní rámec kompetencí, nutných k životu na svobodě.

Podle zákona o výkonu trestu se výstupní oddělení zřizují ve všech typech výkonu trestu, přičemž se do nich zpravidla zařazují na přiměřenou dobu před výstupem (obvykle 6 měsíců) odsouzení:

- jimž byl uložen trest na dobu delší než 3 roky (u nichž se tedy předpokládá jistá míra ztráty kontaktu s realitou vzhledem k dlouhodobějšímu pobytu ve věznici),
- jimž je třeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života (typicky se jedná o odsouzené sociálně slabé, bez domova či bez rodinných a jiných sociálních vazeb).

Při zařazování na výstupní oddělení se využívá principu dobrovolnosti, založeném na motivaci odsouzeného připravit se na propuštění. Z toho důvodu není specifická předvýstupní příprava či zacházení poskytováno všem odsouzeným vystupujícím z výkonu trestu.

Výstupní oddělení jsou primárně určena pro odsouzené, kteří vystupují z věznice na tzv. pevný výstup (tedy po vykonání celého trestu), mohou do nich však být zařazeni i odsouzení připravující se na podmíněné propuštění.

Program zacházení na výstupním oddělení je specifický, jeho základem mají být aktivity samoobslužné, speciálně výchovné a extramurální (aktivity zaměřené na kontakt odsouzeného s vnějším světem a na posílení sociálních vazeb pro dobu po propuštění). Účelem samoobslužných aktivit je naučit odsouzené být samostatnými v zajištění si svých základních hygienických a společenských potřeb. K tomu účelu jsou výstupní oddělení pravidelně vybavena domácími spotřebiči (vařič, pračka, žehlička, mikrovlnná trouba atd.), odsouzení mají možnost v určité míře sami si připravovat stravu, prát si apod., a to většinou pod odborným dohledem specialisty. Materiální vybavení oddělení (např. co se týče nábytku) se pak co nejvíce přibližuje podobě civilního bydlení. Speciálně výchovné aktivity výstupních oddělení

většinou spočívají v sociálním výcviku, kurzu občanské a právní, společenské, rodinné či dopravní výchovy a ve výcvikových programech pro nezaměstnané. Zásadním prvkem zacházení na výstupních odděleních by měly být aktivity zaměřené na zajištění kontaktu s civilním světem, a to nejen prohloubením sociálních vazeb odsouzeného, ale zejména realizací aktivit mimo věznici, během nichž se odsouzení přímo seznamují s civilním životem a procházejí aktivním sociálním tréninkem. Tyto aktivity jsou realizovány formou vycházek mimo věznici s vychovateli (např. kulturní akce, nákup v supermarketu), případně vycházek v souvislosti s návštěvou, vždy s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem (zejména bezpečnostním rizikům). Jak vyplývá z výstupů kulatého stolu Mezi vězením a komunitou

(a to zejména z příspěvků pracovníků VS ČR, např. Kamily Meclové), extramurálním aktivitám na výstupních odděleních by měla být věnována zvýšená pozornost, odsouzení by měli mít prakticky neomezenou možnost nahlédnout mimo věznici a přímo trénovat sociální situace v reálu (např. jednání na úřadu práce, obecná orientace v prostředí, cestování prostředky hromadné dopravy). Nabízí se též možnost zřízení institutu tzv. otevřených věznic s relativně volným režimem kontaktu s vnějším světem, a to jak formou vstupu osob do věznice, tak formou aktivit či vycházek odsouzených mimo věznici, s cílem co největší minimalizace tzv. šoku z propuštění a snížení dopadů prizonizace v době před propuštěním.

ROLE NEVLÁDNÍCH ORGANIZACÍ V PRÁCI S ODSOUZENÝMI – SPOLUPRÁCE S VĚZEŇSKOU SLUŽBOU ČR

Mgr. Iva Vojtková

S ohledem na komplexní informace o spolupráci s nevládními neziskovými organizacemi (dále jen NNO), a to jak centrální, tak z jednotlivých vazebních věznic a věznic, lze konstatovat, že v poslední době se tyto organizace snaží ve svých projektech a aktivitách zmapovat prázdny prostor na trhu, rovněž v součinnosti s Vězeňskou službou ČR (dále jen VS ČR). Z velké části jsou právě takovými organizacemi, které jsou schopny vyplnit svými aktivitami místo, kam VS ČR není v rámci legislativy umožněn přístup. To znamená přesah z prostředí výkonu vazby či výkonu trestu směrem k vnějšímu světu, zajištěný přípravou na takový život obviněného či odsouzeného, který po propuštění směřuje v důsledku optimálních podmínek k co nejnižšímu počtu impulzů směřujících k sociální exkluzi.

Je pozitivním faktem, že všechny věznice a vazební věznice ČR spolupracují s NNO. V loňském roce již nebyly žádné, které by nabídky některé NNO ke spolupráci nevyužily; některé spolupracují až se třinácti. Celkem je nyní evidováno cca 60 těchto organizací, které spolupracují s VS ČR. Lze konstatovat, že s přibývajícími subjekty neziskového sektoru a zvyšující se nabídkou služeb se spolupráce neustále více profiluje a stabilizuje.

Neustále se však vyskytují problémy, a to v souvislosti s pokusy některých nevyhovujících NNO, které mají zájem přistoupit ke spolupráci s VS ČR. V podtextu navrhované spolupráce (v souvislosti s dalšími zjištěnými skutečnostmi) tu byly zaznamenány podněty, které jsou vyhodnoceny jako krajně nevhodné pro spolupráci, jak z hlediska bezpečnostního, odborného, tak i morálního.

To bylo impulzem k tomu, že je třeba nejen velmi pečlivě zvažovat, koho je vhodné zvolit jako spolupracující subjekt, ale dát těmto záležitostem i určitý normativní rámec. Proto se začala připravovat metodika, která by měla jednoznačně podchytit a zajistit zabezpečení základních požadovaných norem kvalitní spolupráce. Účelem metodiky je ujednotit způsob postupu při spolupráci Vězeňské služby České republiky s NNO, s ohledem na transparentní informovanost a její evidenci. NNO napomáhají posilování občanské odpovědnosti, spoluodpovědnosti a solidarity při řešení konkrétních, místně i časově determinovaných sociálních a dalších problémů klientů, jejich bližních a ostatních spoluobčanů. Proto je vhodné jejich služby citlivě využívat v širokém rozsahu, avšak s nezbytným posouzením všech aspektů. Lze rovněž předpokládat, že ty NNO, které budou mít kritéria splňující nároky VS ČR, budou poskytovat služby v kvalitativně specifikovanější míře a rozsahu. Pochopitelně nelze ani metodikou obsáhnout veškerá specifika, která se mohou v rámci této spolupráce vyskytnout. Přesto bude tato norma alespoň do určité míry schopná dát spolupráci jistá pravidla.

Rámcově lze podat informaci, že dle nové metodiky bude v první fázi NNO požádána o poskytnutí veškerých údajů o registraci, definici poslání, definici cílů, dále o informace o osobách, které budou v kontaktu s odsouzenými a obviněnými (osobní údaje, postavení v organizaci, výpis z trestního rejstříku). Předkládaná data by měla být aktuální, přehledná, srozumitelná, průkazná a úplná, věcně i časově související s činností organizace, a bude je třeba jedenkrát ročně aktualizovat. Rovněž poslání a vytyčené cíle v projektu, které představují základní vodítko, by měly podat informaci o jeho naplnění. Srozumitelným a transparentním popsáním dá NNO jednotlivé věznicí podklady k posouzení. V případě zahájení spolupráce s NNO na konkrétním projektu bude vyžadováno průběžné a závěrečné hodnocení, které spolupracující organizace vypracuje.

Způsoby naplnění potřeb jednotlivých vazebních věznic a věznic jsou rozličné – od následných terapií, vzdělávání, rekvalifikačních apod. až po vyřešení situace ohledně pobytu či zaměstnání. Po zmapování potřeb klientů prostřednictvím odborných zaměstnanců v souvislosti s širokým spektrem nabídky je třeba zhodnotit služby, možnosti NNO a právní relevanci (případně další aspekty) k nabízeným činnostem a jejich přijetím spolupráci aplikovat (pochopitelně za dodržení veškerých bezpečnostních opatření a zákonných norem).

Efektivní spolupráce s neziskovými organizacemi může zajistit v celospolečenském měřítku snižování kriminality a prevenci proti ní v nejširším rozsahu. V obecných souvislostech tedy spolupráce mezi NNO a VS ČR napomáhá celé společnosti. Proto je vhodné tuto spolupráci využívat nadále v širokém rozsahu, avšak s posouzením všech důležitých aspektů.

NEZISKOVÉ ORGANIZACE OBECNĚ JSOU NEDÍLNOU SOUČÁSTÍ VEŠKERÉHO DĚNÍ; NEZASTUPITELNÉ MÍSTO MAJÍ POUCHOPITELNĚ I V TRESTNÍ JUSTICI. VS ČR JE PROTO KE SPOLUPRÁCI NA TĚTO BÁZI VSTŘÍCNÁ. POUCHOPITELNĚ JE TŘEBA – JAK JE ZŘEJMÉ ZE SAMOTNÉHO STATUTU VS ČR – PŘÍSTUPOVAT V TĚTO OBLASTI K URČITÉ REGULACI Z NEJRŮZNĚJŠÍCH PŘÍČIN.

NAPŘÍKLAD PROJEKT ŠANCE JE KOMPAKTNÍ CELEK A POMÁHÁ ZAJISTIT PRO KLIENTA ÚSPĚŠNÝ PŘESAH TĚ BARIÉRY, KTEROU JE „VĚZEŇSKÁ ZEĎ“. JEHO PODSTATA JE V ČINNOSTI, KTERÁ SE SNAŽÍ ZAMEZIT V NEJVYŠŠÍ MOŽNÉ MÍŘE RECIDIVĚ.

IVA VOJTKOVÁ, GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ VS ČR

PRO SOCIÁLNÍ REINTEGRACI ODSOUZENÝCH MÁ NEOPOMINUTELNOU ROLI PRÁCE S OSOBAMI PROPUSŤENÝMI Z VÝKONU TRESTU V CIVILNÍ SPOLEČNOSTI, RESP. POSKYTOVÁNÍ POMOCI PROPUSŤENÝM OSOBÁM ZE STRANY POMÁHAJÍCÍCH PROFESÍ. TATO KAPITOLA SE ZAMĚŘUJE NA ZÁKLADNÍ INSTITUCE POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE, PŘEDEVŠÍM NA PRÁCI PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY ČR, SE ZVLÁŠTNÍM ZŘEATELEM K INSTITUTU PAROLE (PODMÍNĚNÉHO PROPUSŤĚNÍ S DOHLEDEM), KOMPETENCE SOCIÁLNÍCH KURÁTORŮ A SLUŽBY POSKYTOVANÉ NEVLÁDNÍMI ORGANIZACEMI V POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČI.

PRÁCE PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY ČR V RÁMCI PAROLE

Mgr. Jan Hrubeš, PhDr. Andrea Kroftová

Probační a mediační služba ČR (dále jen PMS ČR) vznikla v roce 2001. Náplní její práce je prosazování tzv. restorativních principů v oblasti trestní justice – jedná se de facto o princip rovného přístupu k obviněnému a poškozenému. Integrace pachatele, participace poškozeného ochrana společnosti, to jsou hlavní atributy, kterými je PMS ČR charakterizována. Trestný čin není pro pracovníky PMS ČR jen porušením zákona, ale především konfliktem mezi obviněným a poškozeným, resp. komunitou.

Výše zmiňované zásady se pak promítají do činností, které PMS ČR provádí. Jednou z nich je agenda parole, která se zabývá přípravou stanoviska k podmíněnému propuštění a také výkonem dohledu nad podmíněně propuštěnými.

Každá osoba, která nastoupí do výkonu trestu odnětí svobody, je poučena o možnosti spolupráce s PMS ČR, a to v kontextu s přípravou podkladů pro své podmíněné propuštění. Za tímto účelem připravuje pracovník PMS ČR tzv. Stanovisko k podmíněnému propuštění. Stanovisko PMS ČR klientům může pomoci shromáždit veškeré podrobné informace, důležité pro soud k rozhodování o podmíněném propuštění. Spolupráce klienta s PMS ČR vychází nejčastěji z jeho vlastní iniciativy, což předpokládá jeho osobní zájem a motivaci.

Pokud má odsouzený zájem o spolupráci s PMS ČR, má možnost požádat svého vychovatele o formulář s názvem „Podnět ke spolupráci s Probační a mediační službou“, který může vyplnit buď sám, nebo spolu se svým vychovatelem. Uvedený formulář je poměrně podrobný a klient je v něm dotazován na řadu otázek týkajících se mimo jiné jeho trestné činnosti. Jsou zde ale také otázky, které se týkají jeho představ o životě, otázky k jeho sociálnímu zázemí, a zejména pak dotazy zaměřené na jeho postoje ke spáchanému trestnému činu a k poškozeným.

Proces zpracování stanoviska trvá poměrně dlouhou dobu, jelikož probační úředník při své práci s klientem zpracovává mnoho informací od klienta, z osobního spisu, od vychovatelů a sociálních pracovníků ve vězení a v neposlední řadě také od poškozených a členů rodiny odsouzeného klienta.

Základní snahou probačního pracovníka je vyhodnotit rizika recidivy (tj. rizika opakování trestné činnosti) odsouzeného, ale také rizika újmy (tj. riziko dalšího ohrožení oběti trestného činu). Na základě získaných informací pracovník zpracovává stanovisko k propuštění klienta, a to s doporučením propuštění, popřípadě s uložením dohledu nebo s uložením jiných povinností. Probační úředník nedoporučuje propuštění v případě, jsou-li rizika recidivy a újmy příliš vysoká.

Soud má několik možností, jak se žádosti o podmíněné propuštění naložit. Jednou z nich je i rozhodnutí o podmíněném propuštění spolu s uložením dohledu probačního úředníka po dobu trvání zkušební doby v rozmezí jednoho až sedmi let.

TABULKA Č. 1

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Počet PP	2 725	3 328	3 126	3 299	3 989	4 264	4 349	3 140	3 541	3 698	3 971	není prozatím k dispozici
Z toho dohledy	0	0	0	0	0	0	668 tj. 15 %	531 tj. 17 %	756 tj. 21 %	632 tj. 17 %	888 tj. 22 %	1 340

Prameny: Statistické ročenky VS ČR a statistické údaje PMS

V případě, že soud rozhodne o uložení dohledu, je jeho výkonem pověřeno středisko PMS ČR v místě bydliště odsouzeného. Ten je pak písemně vyzván probačním pracovníkem k zahájení dohledu. Účelem dohledu je motivovat klienta k vedení řádného života prostřednictvím profesionálních nástrojů se zaměřením na kontrolu a pomoc. U podmíněně propuštěných klientů je v případě dohledu důležitá včasná intervence. Propuštění klienti jsou často zaskočení „životem venku“ a nevědí, kam mají jít a jaké služby mohou využít. Účelem dohledu je právě v této „krizové“ chvíli zaintervenovat a pomoci klientovi, který nemůže získat ubytování, a to například v součinnosti se sociálním kurátorem, případně dalšími osobami či organizacemi.

K výkonu dohledu dochází klient na středisko PMS ČR v období prvních šesti měsíců intenzivněji. Ke konzultacím se dostává dle potřeby, nejméně však jedenkrát za měsíc. V případě dobře fungujícího dohledu, kdy se stabilizuje sociální situace klienta, dochází k prodloužení intervalu mezi jednotlivými konzultacemi. Veškerá spolupráce a její konkrétní pravidla jsou upraveny v tzv. Probačním programu. Probační program lze chápat jako kontrakt mezi klientem a probačním pracovníkem na určité období, ve kterém může být s klientem dojednáno například i způsob úhrady škody, popřípadě platba nákladů soudních řízení a podobně. Výhodou Probačního programu je jeho flexibilita, to znamená, že ho lze přizpůsobit aktuálním potřebám klienta, popřípadě předstávám probačního úředníka.

Výstupem dohledu bývají obvykle po půl roce pravidelné zprávy o průběhu dohledu, ve kterých probační úředník hodnotí klientovu práci (například aktivní přístup a snahu o nápravu důsledků trestného činu) a motivaci žít řádným životem. Finálním výstupem je posléze závěrečná zpráva o průběhu dohledu, ve které může probační úředník vyslovit doporučení soudu, aby mohlo být konstatováno, že se klient osvědčil, či nikoliv.

Pro základní přehled situace v oblasti parole uvádíme následující vybraná statistická data z údajů PMS ČR a Vězeňské služby ČR (dále jen VS ČR) se základním slovním komentářem.

Podle statistického vyhodnocení situace v oblasti podmíněně propuštěných v ČR je za posledních 10 let patrný nárůst počtu podmíněně propuštěných, největší počet podmíněně propuštěných byl zaznamenán v letech 2001 a 2002 (viz tabulka č. 1). Podíl případů, ve kterých soud uložil podmíněně propuštěnému dohled, se také zvýšil, a to z 15 % v roce 2002 na 22 % v roce 2006. Z pohledu vývoje statistických dat PMS ČR došlo v roce 2007 oproti předcházejícím letům k výraznému nárůstu počtu dohledů vykonávaných nad podmíněně propuštěnými (z 888 případů v roce 2006 na 1 340 v roce 2007). Údaj o počtu podmíněně propuštěných v roce 2007 prozatím není ve statistikách VS ČR k dispozici.

Ze statistické ročenky VS ČR za rok 2006 vyplývá (viz tabulka č. 2), že v daném roce bylo projednáno nejméně 5 960 žádostí o podmíněně propuštění (chybí údaj za prosinec 2006, který není ve statistikách uvedených na webových stránkách VS ČR k dispozici), z nichž ve více než 60 % případů jim bylo vyhověno. Tento údaj odpovídá déletrvajícím trendům v této oblasti. Ze závěru výzkumu IKSP, uskutečněného v letech 2002–2003 na téma Institutu dohledu u podmíněně propuštěných, vyplývá, že nejčastější délka dohledů, ukládaná soudy v rámci podmíněného propuštění, je v rozsahu od 3 do 5 let (tj. v 70 % zkoumaných případů).

Budeme-li předpokládat, že trend v počtu podmíněně propuštěných bude pokračovat i nadále, tj., že počet podnětů bude nadále stabilní, že soudy budou přibližně v 60 % případů podaných žádostí o podmíněně propuštění rozhodovat kladně a že procento případů, ve kterých bude zároveň uložen dohled, zůstane též přibližně na stejné úrovni (17 %–20 %), je pravděpodobně, že v rámci PMS ČR bude nadále postupně narůstat tzv. parolová agenda (tj. případy výkonu dohledu při podmíněném propuštění). Počet případů parole tak bude průběžně vzrůstat, a to odhadem až do 2007, teprve poté bude zaznamenán první pokles této agendy PMS ČR vlivem ukončení parolových dohledů uložených v prvních letech, tj. v roce 2002 a 2003. Z uvedených statistik je ale již teď viditelný nárůst případů, které PMS ČR nově evidovala v roce 2007 v rámci výkonu dohledu nad podmíněně propuštěnými.

Vyhodnocení výše uvedených údajů vede PMS ČR i nadále k tomu, že bude usilovat o personální navýšení stavu svých zaměstnanců, neboť jedině tak může kvalitně zajistit výkon alternativních trestů (včetně výkonu dohledu nad podmíněně propuštěnými) a rovněž tak i připravovat podklady pro rozhodování soudu o jejich ukládání (včetně rozhodnutí o podmíněném propuštění).

TABULKA Č. 2

	Počet žádostí o podmíněně propuštění	Počet podmíněně propuštěných	% kladně vyřízených žádostí o podmíněně propuštění
2002	7 098	4 349	61 %
2003	5 395	3 140	58 %
2004	5 902	3 541	60 %
2005	6 160	3 698	60 %
2006	5 960 (chybí údaje za prosinec)	3 971	

Prameny: Statistická ročenka VS ČR 2006

HONZA

Mgr. Jan Hrubeš

Honza (37) byl odsouzen za spáchání trestného činu dle § 215 trestního zákona – týrání osoby ve společné domácnosti. V červnu 2006 byl podmíněně propuštěn z výkonu trestu, přičemž mu soud uložil dohled probačního úředníka se zkušební dobou tří let. Honza se po propuštění dostavil na středisko Probační a mediační služby na první konzultaci. Z jeho chování bylo patrné, že pracovníkovi nedůvěřuje. Bylo pro něj těžké hovořit o trestném činu, a tak se probační úředník zaměřil jen na témata, která Honzovi v danou chvíli dávala pocit bezpečí. Po několika schůzkách začal Honza úředníkovi důvěřovat a rozpovídal se. Mluvil o své závislosti na drogách, a zejména o agresivitě vůči blízkým v období abstinence, za kterou byl také odsouzen. Také mluvil o strachu ze shánění zaměstnání.

„S Honzou jsme hledali východiska, která by mu pomohla začlenit se zpět do společnosti. Prvním úkolem bylo najít zaměstnání. Jeho výhodou bylo, že byl vyučen v oboru obrábění kovů a měl rovněž dobré znalosti v oboru výpočetní techniky. To však neznamená, že by Honza neměl problémy se získáním dobré práce. Romská národnost a zápis v rejstříku trestů byly pro něj dostatečně velkými handicap. Jednotlivé kroky, které Honza uskutečňoval, jsme upravili v Probačním programu. Důležité bylo, aby neztratil motivaci dál pracovat a nenechal se odradit dočasnými neúspěchy. Nakonec byl úspěšný a našel si práci. S Honzou jsme pracovali také na urovnání vztahů s matkou a synem, vůči kterým měl výčitky a bylo pro něj velmi důležité vztahy napravit, a na řešení jeho problémů s drogami. V současné době má Honza také novou přítelkyni, se kterou dnes, téměř dva roky po propuštění, čeká dítě. Má tak příležitost začít vše od začátku,“ dodává Jan Hrubeš.

ČINNOSTI, KTERÉ VYVÍJÍME V OBLASTI ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI A S OBĚTI TRESTNÝCH ČINŮ V SOUVISLOSTI S PŘÍPRAVOU PACHATELE NA MOŽNOST PODMÍNĚNÉHO PROPUŠTĚNÍ A V SOUVISLOSTI S NÁSLEDNÝM ZAJIŠTĚNÍM VÝKONU DOHLEDU PŘI PODMÍNĚNÉM PROPUŠTĚNÍ, JSOU Z HLEDISKA NAŠICH STRATEGICKÝCH CÍLŮ JEDNOU Z PRIORITY NAŠÍ SLUŽBY, PROTOŽE SE SNAŽÍME ZÁVĚRY, KE KTERÝM JSME DOŠLI V MINULÝCH LETECH, A VÝSTUPY, KTERÝCH JSME PROSTŘEDNICTVÍM NĚKOLIKA PROJEKTŮ DOSÁHLI, PŘENĚST DO NAŠÍ KAŽDODENNÍ PRAXE. NAŠE PARTNERSTVÍ V PROJEKTU ŠANCE NÁM TEDY UMOŽŇUJE ROZVÍJET NAŠE STRATEGICKÉ CÍLE PROSTŘEDNICTVÍM SPOLUPRÁCE S NEZISKOVÝM SEKTOREM A DALŠÍMI SUBJEKTY, STOJÍCÍMI MIMO JUSTICI.

ANDREA KROFTOVÁ, ŘEDITELSTVÍ PMS ČR

PRÁCE SOCIÁLNÍHO KURÁTORA S PROPUŠTĚNÝMI OSOBAMI

Mgr. Petra Budinová, Veronika Pačesová, DiS.

Sociální kurátor je specializovaný sociální pracovník pro dospělé, který působí na odborech sociálních věcí městských úřadů s rozšířenou působností. Na základě své vlastní diagnostické činnosti a ve spolupráci s dalšími institucemi poskytuje sociální služby a dávky. Zároveň poskytuje, doporučuje, případně zprostředkovává sociální, právní a psychologickou pomoc osobám, kterým hrozí bez pomoci společnosti sociální vyloučení z důvodu jejich tíživé životní situace (např. z důvodu propuštění z výkonu trestu odnětí svobody).

Rozsah působnosti sociálního kurátora stanovuje § 92, písm. b) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve kterém je uvedeno, že obecní úřad (resp. sociální kurátor) koordinuje poskytování sociálních služeb a poskytuje odborné sociální poradenství osobám ohroženým sociálním vyloučením z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu, osobám, jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby, a osobám, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností. Sociální kurátor spolupracuje se zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, s Vězeňskou službou ČR, Probační a mediační službou ČR, správními úřady a územními samosprávnými celky.

V péči o skupinu občanů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody (VTOS), z výkonu vazby a občanům, proti nimž je vedeno trestní řízení, spolupracuje sociální kurátor s Vězeňskou službou ČR, Probační a mediační službou ČR. (Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory. Ostravská univerzita, Ostrava 2007, str. 11).

PŘI NAŠÍ PRÁCI S LIDMI, KTEŘÍ SE VRACEJÍ Z VĚZENÍ, JE VELMI DŮLEŽITÉ PRACOVAT NA JEJICH MOTIVACI KE ZMĚNĚ ZPŮSOBU ŽIVOTA.

PETRA BUDINOVÁ, SOCIÁLNÍ PRACOVNICE, NYMBURK

Základní kompetence sociálního kurátora v oblasti přímé práce s klientem (Tamtéž, str. 25–28):

- poskytuje základní a odborné sociální poradenství;
- vyhledává osoby sociálně vyloučené a osoby ohrožené sociálním vyloučením v jejich přirozeném prostředí;
- aplikuje metody kontinuální sociální práce: Kontinuální sociální práci uplatňuje především při práci s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody. Kontinuální sociální práce zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního řízení, v průběhu soudního řízení i ve výkonu trestu odnětí svobody. Při své činnosti spolupracuje kurátor zejména s klientem a jeho rodinou, dále spolupracuje s dalšími institucemi, mezi které patří zejména Vězeňská služba ČR, Probační a mediační služba ČR a nestátní neziskové organizace. Sociální kurátor se v této fázi snaží působit na osobnost klienta tak, aby byly upevněny, případně vytvořeny, jeho pozitivní vazby k okolí, aby nedocházelo k jeho sociálnímu vyloučení;
- rozhoduje o přiznání a výši mimořádné okamžité pomoci z důvodu ohrožení osoby sociálním vyloučením, dávku vyplácí a eviduje. Výše „mimořádné okamžité pomoci pro osoby ohrožené sociálním vyloučením“ se poskytuje jednorázově do výše 1 000 Kč, s ohledem na okamžitě nezbytné potřeby. Celková výše dávky se stanoví s přihlédnutím k úložnému a k prostředkům, které osoby při propuštění obdrží. Mimořádná okamžitá pomoc se poskytuje v peněžní nebo věcné formě, popř. v obou těchto formách, a vyplácí se bezodkladně (§ 2 odst. 6 zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi);
- vypracovává program individuálního motivačního postupu (dle § 20 zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi). Uvedený program se podle potřeby sestavuje s dostatečným předstihem, již v době pobytu osob ve věznici, zejména osobním jednáním s nimi, písemným kontaktem nebo jednáním se sociálními pracovníky věznice. U ostatních osob je možné program sestavit bezprostředně poté, kdy jsou sociálnímu kurátorovi známy skutečnosti pro přiznání dávky mimořádné okamžité pomoci po propuštění z VTOS.

Dále osobám propuštěným z výkonu vazby a výkonu odnětí svobody může sociální kurátor nabídnout:

- krizovou sociální intervenci,
- pomoc při vyřizování dávek v hmotné nouzi,
- pomoc při vyřizování invalidního nebo starobního důchodu,
- pomoc při vyřizování osobních dokladů,
- pomoc při vyřizování pojištěneckých průkazů u zdravotních pojišťoven,
- pomoc při vyřizování občanství,
- pomoc s podáním žádostí o přidělení bytu,
- pomoc v situacích, kdy hrozí ztráta bydlení,
- zprostředkování azylového ubytování nebo komerční ubytovny,
- doporučení bezplatné právní poradny,
- návštěvu klientů v psychiatrických léčebnách a jiných zdravotnických zařízeních,
- asistenci při jednání na úřadu práce,
- spolupráci při řešení problémů, které vyžadují komplexní a dlouhodobou pomoc,
- pomoc s řešením zadluženosti (např. sepsání žádosti o splátkový kalendář).

MICHAL

Mgr. Petra Budinová

Michal (44), byl ve výkonu trestu celkem čtyřikrát, převážně za majetkové trestné činy. Vyrůstal v úplné rodině s pěti sourozenci. Rodiče jsou již ve starobním důchodu. Je rozvedený, bezdětný. Je vyučen malířem pokojů, ale tuto profesi vykonával pouze krátce po vyučení. Dále pracoval na stavbách. Před nástupem do VTOS byl veden v evidenci úřadu práce.

Poprvé se Michal obrátil na sociálního kurátora ještě ve vězení se žádostí o zprostředkování kontaktu s otcem. Žádal proto, že již dlouhou dobu od svého otce nedostal dopis a obával se o jeho zdraví. Sociální kurátor našel otce, který se přestěhoval a měl novou adresu, poskytl mu kontakt na syna do věznice a předal informace Michalovi.

Přibližně tři měsíce před propuštěním z VTOS, obdržel sociální kurátor další žádost s prosbou o pomoc při hledání bydlení. Michalova rodina nyní žije v malém bytě, proto si Michal musel hledat jiné bydlení. Sociální kurátor při návštěvě ve věznici předal Michalovi žádost o přidělení obecního bytu a nabídl mu zároveň pomoc při zprostředkování azylového bydlení nebo komerční ubytovny a pomoc při hledání zaměstnání po výstupu z VTOS.

Po propuštění z věznice kontaktoval Michal sociálního kurátora s žádostí o pomoc při hledání ubytovny a o finanční pomoc. Sociálnímu kurátorovi sdělil, že se byl zaevidovat na úřadu práce a má již rozjednané zaměstnání u stavební firmy jako pomocný zedník. Sociální kurátor poskytl Michalovi jednorázovou finanční pomoc ve výši 1 000 Kč a zprostředkoval mu ubytovnu v místě bydliště. S Michalem dále probral možná rizika pro propuštění – především problémy s dluhy z trestné činnosti a za náklady na výkon trestu odnětí svobody. Přitom mu nabídl pomoc při řešení zadluženosti. Michal sociálního kurátora zatím dále nekontaktoval.

POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE V ČR SE ZAMĚŘENÍM NA NEVLÁDNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE

Mgr. Kamila Rychlá

VYMEZENÍ POJMU POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

Postpenitenciární péče je chápána jako prostředek sekundární a terciální prevence kriminality. Cílem postpenitenciární péče je sociální rehabilitace propuštěných osob, omezení jejich sociální exkluze, zvýšení kvality jejich života a začlenění zpět do společnosti. Předpokladem pro efektivní využití finančních prostředků a dosahování pozitivních změn u propuštěných osob je zejména kontinuálnost sociální péče, spolupráce a participace jednotlivých subjektů v postpenitenciární péči a komplexní působení na klienta.

KONTINUÁLNÍ SOCIÁLNÍ PÉČE (CONTINUOUS SOCIAL CARE)

Kontinuální sociální péče je výsledkem rozsáhlé transformace systému sociální politiky po roce 1989, nahrazuje systémově speciální péči o osoby, které se vrátily z výkonu trestu. Představuje druh speciálních programů, chápáných jako sekundární a terciální prevence recidivy kriminálního a rizikového chování, určených pro pachatele trestných činů.

Umožňuje plynulý přechod mezi působením penitenciárním a postpenitenciárním v rámci dosažení pozitivních změn v chování klienta a jeho resocializaci. Kontinuální sociální péče probíhá s klientem: v první fázi trestního řízení na svobodě, ve výkonu vazby, ve výkonu trestu, po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody.

SPOLUPRÁCE A PARTICIPACE SUBJEKTŮ

Účelnost a efektivnost vynaložených finančních prostředků v rámci postpenitenciární péče lze dosáhnout pouze za předpokladu úzké spolupráce, zejména: sociální kurátor a kurátor pro společensky nepřizpůsobené občany, Vězeňská služba ČR, soudy, úřad práce, Policie ČR a Městská policie, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.

LEGISLATIVNÍ RÁMEC POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

v současné době prakticky neexistuje jednotná metodická či legislativní úprava postpenitenciární péče jako takové.

Závazným dokumentem a právní úpravou je zákon o sociálních službách č.108/2006 Sb., v aktuálním znění.

V rámci tohoto zákona lze postpenitenciární péči zařadit pod § 70 jako službu sociální prevence – sociální rehabilitace, která může být poskytována formou ambulantní, terénní či pobytové služby, a § 30, odborné sociální poradenství.

A dále pak odborná způsobilost služby prokazovaná a limitovaná, v rámci certifikace služeb drogových, Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky. V podmínkách České republiky existují v podstatě dva druhy postpenitenciární péče.

1. obecná,

či chceme-li nespecifická postpenitenciární péče, zaměřující se na pomoc lidem v konfliktu se zákonem bez dalšího rozlišení speciálních potřeb klienta.

2. specializovaná,

či chceme-li specifická postpenitenciární péče, tzn. pomoc lidem v konfliktu se zákonem, kteří mají nebo měli ve svém životě problém s drogou.

NESPECIALIZOVANÁ POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

Nespecializovaná postpenitenciární péče je v ČR poskytována jako sociální služba definovaná zákonem o sociálních službách č.108/2006 Sb. Povinností poskytovatele sociálních služeb je službu řádně registrovat na místně příslušném krajském úřadě a v rámci kvality služby dodržovat Standardy sociálních služeb.

Poskytované služby v rámci nespecifické postpenitenciární péče:

- základní sociální poradenství
- odborné sociální poradenství
- předvýstupní poradenství
- písemné poradenství ještě ve výkonu trestu či vazby
- dluhové poradenství
- právní poradenství
- pomoc při zajištění bydlení
- pomoc při hledání práce
- psychická podpora po výstupu z výkonu trestu
- individuální pohovory
- rekvalifikace
- zprostředkování dalšího vzdělávání
- zvyšování sociálních dovedností a kompetencí
- práce s rodinou, či blízkými osobami propuštěného
- osobní asistence při vyřizování náležitostí na úřadech
- skupinové aktivity – svépomocná skupina

SPECIALIZOVANÁ POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

Specializovaná postpenitenciární péče, realizována nestátními neziskovými organizacemi, je přímo cílená na skupinu odsouzených, kteří aktuálně řeší svoji drogovou závislost. Tyto specializované programy financuje Ministerstvo spravedlnosti v kooperaci s Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky, za přímé účasti Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR. Jedná se tedy o programy reagující na potřeby uživatelů drog ve výkonu trestu a ve vazbě. Tyto programy mají za cíl motivaci klientů k pozitivním změnám v jejich životním stylu, tzn. přechod od závislosti do života bez drog, a to zejména zprostředkováním léčby či následné péče, tzv. „doléčování“, a chráněného bydlení pro ex-uživatele drog.

Drogové služby nestátních neziskových organizací musí být v souladu s požadavky Standardů odborné způsobilosti pro zařízení a programy poskytující odborné služby problémovým uživatelům a závislým na návykových látkách. Tento soulad je vyjádřen udělením Certifikátu s platností na tři roky.

POSKYTOVANÉ SLUŽBY V RÁMCI SPECIFICKÉ POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE

- individuální poradenství
- podpora v abstinenci
- zprostředkování léčby
- informace o minimalizaci rizik spojených s užíváním drog
- zprostředkování kontaktu s rodinou a osobami blízkými
- informace (sociálně-právní oblast, bydlení a práce)
- předvýstupní poradenství
- písemný kontakt, možnost zaslání balíku pro potřebné (hygienické a psací potřeby)
- skupinové aktivity motivační a podpůrné skupiny pro udržení pozitivních změn v životním stylu klienta.

4. INOVATIVNÍ NÁSTROJE SOCIÁLNÍ REINTEGRACE VĚZNĚNÝCH

KAPITOLA 4 POJEDNÁVÁ O VÝSLEDČÍCH PROJEKTU ŠANCE. ČTENÁŘ SE SEZNÁMÍ S HLAVNÍM PRODUKTEM PROJEKTU ŠANCE, KTERÝM JE REINTEGRAČNÍ PROGRAM, A S ŘADOU INFORMACÍ O ZKUŠENOSTECH PRACOVNÍKŮ PROJEKTU. JEDNOTLIVÉ PŘÍSPĚVKY SE VĚNUJÍ NAPŘÍKLAD TÉMATU, JAK ZAPOJIT CÍLOVOU SKUPINU DO AKTIVIT PROJEKTU ŠANCE, OTÁZCE ZADLUŽENOSTI, SE KTEROU SE POTÝKALA VĚTŠINA KLIENTŮ REINTEGRAČNÍHO PROGRAMU, ČI MOŽNOSTEM, JAK ZPROSTŘEDKOVAT POTŘEBNÉ INFORMACE KLIENTŮM PŘED PROPUŠTĚNÍM, V NEPOSLEDNÍ ŘADĚ PAK ASPEKTY SPOLUPRÁCE SE ZAMĚSTNAVATELI A ZKUŠENOSTMI Z PROJEKTU ŠANCE V TĚTO OBLASTI. KAPITOLA JE ZAKONČENA VÝSTUPY Z KULATÉHO STOLU, U KTERÉHO SE SEŠLI ZÁSTUPCI ORGANIZACÍ, KTERÉ SE VĚNUJÍ PRÁCI S ODSOUZENÝMI A PODPOŘE JEJICH NÁVRATU NA TRH PRÁCE.

REINTEGRAČNÍ PROGRAM

Barbora Křížanová, DiS.

Reintegrační program¹ patří mezi hlavní výstupy Projektu Šance. Jeho cílem je podpořit vězně před a po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody v reintegračním procesu, zvýšit jejich šance na trhu práce, podporovat jejich pracovní návyky a smysl pro povinnost a pomoci jim při vyhledávání pracovních příležitostí v rámci celé ČR. Obsah Reintegračního programu byl v rámci Projektu Šance (dále také jen Projektu) ověřován ve Věznicích Bělušice, Jířice a Vinařice a v regionech Severozápad a Střední Čechy. Na základě této zkušenosti byl vytvořen výsledný model, který byl v březnu 2008 hodnocen odborníky v rámci validace². Reintegrační program byl účastníky validace posouzen jako velmi vhodný resocializační produkt a bylo doporučeno jeho systematické rozšíření a ukotvení v systému práce s cílovou skupinou.

Jeho jedinečnost spočívá v kontinuální (souvislé) práci s klientem před a po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a propojení práce s klientem současně se zapojením potenciálních zaměstnavatelů.

Část Reintegračního programu (dále také jen Program) ve výkonu trestu je zaměřena na rozvoj kompetencí, potřebných při návratu z výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS) do společnosti a při vstupu na trh práce a na motivaci klientů.

Program po propuštění z VTOS se orientuje zejména na individuální pomoc klientům při hledání práce v souladu s jejich předpoklady a možnostmi na trhu práce v regionech.

Cílem Programu je minimalizovat dobu, kterou je propuštěný vězeň bez práce a sociální opory, protože tato skutečnost prohlubuje jeho nejistoty a zvyšuje beznaděj, vedoucí k možnému sociálnímu selhání a k recidivě.

Realizované aktivity přispívají k vyšší míře sebepoznání klientů (přednosti, nedostatky, předpoklady pro určitou práci) a k následnému navození jiné praxe v konkrétních životních situacích. Současně je podporována a rozvíjena dovednost efektivní komunikace klienta v různých sociálních situacích.

Klienty Programu jsou osoby odsouzené k nepodmíněnému trestu odnětí svobody před a po propuštění.

Reintegrační program se skládá z aktivit, které směřují k úspěšnému návratu klienta do společnosti a na trh práce. Patří mezi ně:

1. Motivační program – individuální a skupinová práce.
2. Programy zaměřené na rozvoj znalostí a dovedností klienta.
3. Příprava klientů k uplatnění se na trhu práce.
4. Doplňkové rozvojové aktivity.
5. Mentoring.

¹ Metodiky Reintegračního programu a jeho částí naleznete na CD-ROM v příloze.

² Způsob, jak získat od skupin expertů na danou problematiku zhodnocení kvality produktu, s cílem zvýšit jeho kvalitu a důvěryhodnost a zdokonalit strategii šíření produktu. Validace probíhá dle pravidel daných metodologií CIP Equal. Validace produktu se zúčastnili mimo autorů Programu také zástupci VS ČR, PMS, MV ČR a MPSV ČR, metodici sociální prevence z Krajských úřadů Ústeckého a Středočeského kraje či zástupce IKSP.

1. MOTIVAČNÍ PROGRAM – INDIVIDUÁLNÍ A SKUPINOVÁ PRÁCE

Obsah motivačního programu tvoří především tematické diskuse (individuální a skupinové) zaměřené na podporu pozitivního potenciálu jednotlivců. Každý klient je veden ke stanovení si vlastního individuálního plánu činností a současně je podporován při jeho realizaci v průběhu výkonu trestu i po propuštění do civilního života.

Motivační program je rozdělen do čtyř základních modulů

První modul se zaměřuje na skupinové diskuse s cílem motivovat klienty k zájmu o aktivní řešení jejich životní situace. Druhý modul využívá zkušeností bývalých vězňů, kteří se úspěšně začlenili do společnosti. Klienti mají možnost setkat se s lidmi, kteří v minulosti řešili podobné problémy jako oni a kterým se podařilo začlenit se zpět do společnosti a vést život bez dalšího porušování právních norem. Třetí modul spočívá ve vytvoření poradní skupiny složené ze samotných vězňů, která se schází minimálně dvakrát měsíčně. Vězni mají možnost připomínkovat jednotlivé programové aktivity a přispívat tak ke zohlednění potřeb cílové skupiny a k větší efektivitě celého Reintegračního programu. Čtvrtý modul spočívá v individuální práci externího pracovníka s klientem a jeho cílem je vytvoření a realizace klientova individuálního plánu činností.

2. PROGRAMY ZAMĚŘENÉ NA ROZVOJ ZNALOSTÍ A DOVEDNOSTÍ KLIENTA

Mezi základní rozvojové programy, které jsou klientovi v rámci Reintegračního programu nabídnuty, patří:

- Kurz právního minima a právní poradna „na dálku“
- Kurz komunikačních dovedností

Kurz právního minima a právní poradna „na dálku“

Služba je poskytována primárně ve věznicích, ve fázi před propuštěním klientů z výkonu trestu. (Hypoteticky vzato přichází v úvahu realizace doplňkového kurzu i po propuštění. Překážkou takového postupu je fakt, že klienti na svobodě řeší celé spektrum osobních problémů a vesměs nemají čas či nejsou motivováni účastnit se přednášek právního minima). V průběhu kurzu má klient možnost ovlivňovat jeho obsah – lektori přizpůsobují témata aktuálním potřebám účastníků.

Právní poradna reaguje na konkrétní problémy klienta, který ji může využívat v době před propuštěním korespondenční formou nebo přes odborného koordinátora v rámci individuální práce a po propuštění prostřednictvím mentora.

Kurz právního minima se zaměřuje na dvě oblasti. První část je věnována problematice zadluženosti. Klienti získají informace o rozdílu mezi dluhem a zadlužeností, o typech platební povinnosti, o důsledcích a povinnostech vyplývajících především ze smluvních závazků, o časové ose růstu zadluženosti a v neposlední řadě o možnostech, jak zadluženost řešit. Druhá část se věnuje problematice zaměstnávání. Klienti obdrží praktické informace o pracovním poměru, o právech a povinnostech zaměstnanců i zaměstnavatelů, o způsobech uzavření a ukončení pracovního poměru a také o výhodách a rizicích nelegální práce (tzv. práce na černo).

SITUACE KLIENTŮ JSOU SPECIFICKÉ, KAŽDÝ JE V JINÉ ŽIVOTNÍ SITUACI. VĚTŠINOU JE VŠAK SPOJUJE ABSENCE ZAMĚŠTNÁNÍ A BYDLENÍ, MNOŽSTVÍ DLUHŮ A S TÍM SPOJENÉ EXEKUCE, NEEEXISTENCE RODINNÉHO ZÁZEMÍ A CHYBĚJÍCÍ PODPORA ZE STRANY SPOLEČNOSTI.

VERONIKA PAČESOVÁ, REGIONÁLNÍ KOORDINÁTORKA PROJEKTU ŠANCE
A LEKTORKA KURZU KOMUNIKAČNÍCH DOVEDNOSTÍ

Kurz komunikačních dovedností

V důsledku aspektu institucionalizace dochází často u vězňených osob ke snížení úrovně komunikační dovedností, vyjadřovací schopnosti jsou omezené, stejně tak schopnost přiměřeného sebezprosažení a vhodné sebezprezentace. Tyto dovednosti jsou významné pro přiměřenou sociální integraci a vyhledávání zaměstnání, a proto se jeví jejich posilování v penitenciárním procesu jako žádoucí. Cílem kurzu je rozvíjet u klientů kompetence podporující efektivní řešení problémů a konfliktů bez porušování právních norem a zvýšit jejich komunikační dovednosti. Praktická část kurzu, která probíhá formou nácviku a hraní rolí, je zaměřena zejména na situace, se kterými se klient setkává po návratu z VTOS. Jedná se například o komunikaci související s hledáním práce (zejména komunikace se zaměstnavateli – telefonický kontakt, přijímací pohovor) či o situace spojené s řešením problémů (jednání na úřadech, řešení dluhů – kontakt s věřiteli).

3. PŘÍPRAVA KLIENTŮ K UPLATNĚNÍ SE NA TRHU PRÁCE

Jedním ze základních cílů Reintegračního programu je pomoci klientům při návratu na trh práce. Základní podmínkou pro zvýšení úspěšnosti osob po VTOS na trhu práce je zvýšení či rozvoj jejich kvalifikace. Nezbytnou součástí Reintegračního programu je proto zajištění rekvalifikačních kurzů.

Při výběru vhodného rekvalifikačního kurzu je nezbytné zajistit následující:

- průzkum aktuální poptávky na trhu práce v cílovém regionu,
- příprava a úzká spolupráce s pracovníky věznice s cílem zjistit možnosti i omezení v dané věznici,
- časové hledisko realizace kurzu,
- zjištění nákladů a technických podmínek v dané věznici pro realizaci rekvalifikačního kurzu.

Důležitou součástí pomoci klientům v návratu na trh práce je kromě rozvoje

dovedností a zajištění realizačních kurzů také spolupráce a zapojení potencionálních zaměstnavatelů formou náborů zaměstnanců ještě ve věznici.

Pro zajištění takového náboru je velmi důležité:

- komunikovat se zaměstnavateli (1. fáze – motivační: seznámení zaměstnavatelů se specifiky cílové skupiny z konkrétní věznice, včetně typu věznice, případnými možnostmi spolupráce už v rámci práce ve VTOS,
- 2. fáze – organizační: příprava setkání),
- vybrat motivované zájemce ve věznici,
- předat zájemcům ve VTOS informaci o realizaci náboru konkrétními zaměstnavateli,
- zorganizovat nábor ve věznici ve spolupráci s pracovníky věznice (dojednání termínu, povolení vstupu, povolení případné techniky pro prezentaci).

Doplněním těchto aktivit může být nabídka přednášky zaměřené na konkrétní možnosti klientů při hledání zaměstnání v EU a na základní aspekty legislativní úpravy umožňující práci v zahraničí.

ZÁMĚREM KURZU KOMUNIKAČNÍCH DOVEDNOSTÍ BYLO VYBAVIT ÚČASTNÍKY TAKOVÝMI POZNATKY A DOVEDNOSTMI, KTERÉ JIM USNADNÍ VSTUP DO PRACOVNÍHO PROCESU. USILOVALI JSME O TO, ABY SI ÚČASTNÍCI UVĚDOMILI SOUVISLOSTI MEZI SVÝM DOSAVADNÍM VYSTUPOVÁNÍM, CHOVÁNÍM A VYTVÁŘENÍM DŮVĚRY V DRUHÝCH LIDECH A OSVOJILI SI SPOLEČENSKY PŘIJATELNĚJŠÍ ZPŮSOBY SEBEPROSAZOVÁNÍ.

KATEŘINA MALÁ, REGIONÁLNÍ KOORDINÁTORKA PROJEKTU ŠANCE
A LEKTORKA KURZU KOMUNIKAČNÍCH DOVEDNOSTÍ

4. DOPLŇKOVÉ ROZVOJOVÉ AKTIVITY

Součástí nabídky Reintegračního programu ve vězení mohou být další aktivity. Jejich společným jmenovatelem by měl být prvek rozvíjející kompetence klientů potřebné pro úspěšný návrat do společnosti.

Cílem je obrátit pozornost klientů k hodnotám odlišným od těch, které je do vězení přivedly. Tato cesta může být realizována různými způsoby. Schopnost vnímat zodpovědně sebe i okolí není vrozená, ale dá se naučit pozvolným uvědomováním si sebe sama a prožíváním nejrůznějších situací a jejich následným řešením. Pohlédnout na věc z různých úhlů přispívá ke správnějšímu jednání.

Aktivity by měly obsahovat znaky pravidelnosti, individuálního přístupu, spolupráce ve skupině, vytváření hodnot a možnost aktivního zapojení klientů. Mezi vhodný příklad patří Kurz tvůrčího psaní. Klient rozvíjí schopnost písemného projevu, která je velmi důležitá např. při hledání práce (psaní dopisu, písemná reakce na inzerát).

PETR

Silvie Tombová

Petr (32 let) byl ve VTOS dvakrát, za krádeže a podvody. Ve vězení strávil celkem 2,5 roku. Petr před nástupem do VTOS žil se svou přítelkyní. V době, kdy byl ve VTOS, se s přítelkyní nijak nekontaktoval, ani ona s ním. S vlastní rodinou se klient vůbec nestýká. Petr je svobodný, bezdětný, má základní vzdělání, ve vězení nebyl pracovně zařazen. Ve svém životě vystřídal různá zaměstnání. Sám sebe hodnotí jako pracovitého a čínorodého člověka. Nerad je bez práce a je ochotný dělat téměř cokoliv. Petr absolvoval celý Reintegrační program, a to jak před výstupem ve Věznici Vinařice, kde se zapojil do všech aktivit, tak i po výstupu, kdy využil možnost spolupráce s mentorem.

Petr potřeboval od mentora po svém výstupu pomoc zejména s orientací v dlužích, s vyhotovením žádostí o splátkové kalendáře, s komunikací se zaměstnavatelem, s orientací v pracovních podmínkách vyplývajících z jeho pracovní smlouvy, komunikací s dalšími spolupracovníky atd. Chtěl si po propuštění sehnat práci a zároveň i přijatelné ubytování.

Téměř hned po svém výstupu získal zaměstnání v jedné firmě jako natěrač a zároveň se mu podařilo získat i bydlení na ubytovně. U stejného zaměstnavatele Petr pracuje dosud, a je spokojený. Téměř ihned po nástupu do zaměstnání začal splácet dluhy, které měl z minulosti. U všech institucí, kterým dluží (soudy, zdravotní pojišťovny, finanční úřad), se mu za pomoci mentora podařilo uzavřít dohody o splátkách, které v současné době plní. Po 4 měsících bydlení na ubytovně se Petrovi podařilo sehnat bydlení v rodinném domě.

„Nejdříve Petr volal tzv. kvůli každé maličkosti, ale v průběhu půlročního období po svém výstupu se naučil spoustu věcí si řešit sám. Jak sám Petr uvádí, také mu nějakou dobu trvalo, než se naučil hospodařit s penězi. Když dostal svoji první výplatu, utratil ji skoro celou za věci, které dle svých slov „nutně“ potřeboval k životu (rádio, televize atd.), a zbytek pak rozpůjčoval svým známým, takže mu nezbylo skoro nic. Trvalo nějakou dobu, než se naučil, že musí umět vyjít s penězi celý měsíc a nespolehat na to, že mu někdo půjčí,“ dodává mentorka Silvie Tombová.

KLIENTI MAJÍ POTÍŽE PŘI SHÁNĚNÍ ZAMĚSTNÁNÍ, A TO Z NĚKOLIKA DŮVODŮ. TRESTNÍ MINULOST, NEDOSTATEK VZDĚLÁNÍ A POŽADOVANÉ PRAXE. DALŠÍM FAKTOREM JSOU ALE I JEJICH OSOBNOSTNÍ PŘEDPOKLADY A NEZVLÁDÁNÍ SOCIÁLNÍCH DOVEDNOSTÍ TYPU – DOCHVILNOST A SPOLEHLIVOST.

JAROSLAVA TVARŮŽKOVÁ, REGIONÁLNÍ KOORDINÁTORKA PROJEKTU ŠANCE A MENTORKA

5. MENTORING

Služba Mentor je část Reintegračního programu, která probíhá po propuštění klienta z VTOS. Její podstatou je individuální podpora a poradenství, poskytované vyškoleným laikem – mentorem. Mentor působí jako prostředník mezi klientem a justicí a klientem a jinými institucemi, podle individuálních potřeb klienta. První schůzka mentora s klientem probíhá většinou ještě ve vězení, asi měsíc před termínem jeho propuštění. (Je možné v závislosti na potřebách klienta dojednat schůzku dříve nebo může osobní schůzce předcházet písemný kontakt). Mentor s klientem dojedná způsob další spolupráce (konkrétní postup řešení jednotlivých problémů) a podrobnosti schůzky po propuštění z vězení. Hlavní náplní práce mentorů je praktická pomoc a konstruktivní poradenství klientům, zaměřené na snížení rizika recidivy, a podpora motivace nalézt a udržet si zaměstnání. Vedle práce mentora s klientem je možnou součástí služby práce s rodinou a nejbližším sociálním okolím klienta, s cílem aktivovat pozitivní zdroje a obnovit narušené vztahy.

Mentor nesupluje práci sociálních pracovníků věznic, sociálních kurátorů, pracovníků Probační a mediační služby ČR či zaměstnanců úřadu práce. Podpora klienta v komunikaci s úřady by měla vést k postupnému osamostatnění klienta a jeho aktivnímu řešení problémů.

Mentor neposkytuje klientovi půjčky ani ho sám po propuštění finančně nepodporuje. Výjimkou může být jasně definovaná přímá podpora klienta, kterou mentor může klientovi poskytnout po jejím schválení koordinátorem Reintegračního programu. Jedná se o finanční podporu na zajištění nezbytných potřeb klienta v době po propuštění z vězení (např. základní hygienické potřeby).

Mentor postupuje ve své práci podle předem domluveného plánu a nevykonává žádné kroky týkající se klienta, které nebyly předem dojednány.

Mentor musí absolvovat speciální vzdělávací kurz v rozsahu 100 hodin. Kurz se skládá z teoretické (právní a sociální minimum, zásady práce mentora, komunikační blok) a praktické části (práce mentorů s klienty, která je doprovázena povinnou supervizí). Po ukončení vzdělávacího kurzu probíhají pravidelné supervize, jejichž účelem je rozvoj profesních dovedností mentorů. Supervize probíhají formou skupinových jednodenních setkání. Zaměřeny jsou na rozbor případové práce mentorů a doplňování potřebných znalostí a dovedností.

KAREL

Jaroslava Tvarůžková

Karel (34 let), odsouzený za těžké ublížení na zdraví na šest a půl roku, se zapojil do Reintegračního programu až po první třetině Kurzu komunikačních dovedností. Tvrdil, že je uvážlivý člověk, který už nějaké podobné projekty sledoval a nezískaly si jeho důvěru. Karel mluvil o tom, že kdesi má dvě děti, které vychovává jiný muž. „U mě je ten člověk frajer, když se stará o děti, kde jiný chlap selhal. Jsem mu vděčný za to, že připravil mým dětem bezproblémové dětství. Já se sebou budu muset ještě mnoho udělat, než se budu moci svým dětem podívat do očí.“ To řekl při individuálním rozhovoru s regionální koordinátorkou, zapojil se do všech aktivit Projektu Šance, ve věznici absolvoval rekvalifikační kurz na obsluhu vysokozdvížných vozíků, Kurz komunikačních dovedností, zúčastnil se náborových akcí zaměstnavatelů.

Karel využil možnosti Reintegračního programu i po propuštění, kdy začal spolupracovat s mentorkou, která mu pomáhala při prvních krocích na svobodě. Podařilo se mu získat zaměstnání u firmy, která v rámci Reintegračního programu realizovala ve věznici nábor zaměstnanců. Nevyzvedl si ani tisícikorunu od kurátora. Chtěl dokázat všem, ale především sám sobě, že si na sebe umí vydělat sám. Účast v Reintegračním programu pro něj byla velmi cenná. Nejdůležitějším prý pro něho byl fakt, že s ním pracovníci Programu jednali jako se sobě rovným. To byl pocit, který mu ve vězení chyběl nejvíc. Karel dnes vydělává 15 tisíc, společně s kolegou si pronajali dvoupokojový byt. „V době kriminální kariéry jsem trestnou činností získal někdy 10–15 tisíc Kč denně. Teď si musím zvyknout na pocit, že to samé mám za celý měsíc práce. Ke zločinu se ale vracet nechci. Víím, že další pobyt ve vězení by mě už totálně odepsal,“ říká Karel dnes. K tomu dodává, že nejhorší je skutečnost, že všichni okolo něho mají zařízené životy, a on musí začít úplně od začátku. Karel má plán našetřit peníze a odejít za prací do Anglie.

Mezi nejčastější činnosti mentorů patří:

- motivace klientů ke změně a nekriminálnímu způsobu života;
- podpora při komunikaci s úřady: jde především o podporu v prvních dnech po propuštění, kdy si klient vyřizuje sociální dávky, jedná s úřadem práce, komunikuje se sociálním kurátorem apod. Podpora spočívá v pomoci při plánování návštěv těchto úřadů, vyplňování formulářů, doprovod na jednání;
- podpora klientů při hledání práce a bydlení: mentor zde využívá znalosti regionu a databázi ubytoven a azylových domů v místě návratu klienta a také nabídky volných pracovních míst. Tyto nabídky mentor aktualizuje a společně s klientem či po domluvě s ním vyhledává volná pracovní místa a připravuje klienta na přijímací pohovor, popřípadě mu pomáhá s napsáním životopisu či motivačního dopisu zaměstnavateli. V případě potřeby ho doprovází na schůzku se zaměstnavatelem či tuto schůzku předjednává ještě v době klientova pobytu ve VTOS;

- pomoc při řešení zadluženosti a urovnání rodinných vztahů: na základě zakázky klienta mentor pomáhá řešit aktuální problémy klienta po propuštění. V otázce zadluženosti mentor využívá podpory organizace zodpovědné za realizaci Reintegračního programu, formulářů žádostí a návrhů, které se řešení zadluženosti týkají. Dále pomáhá klientovi vytvořit systém splátek, informuje ho o možných následcích neřešených dluhů a vede ho k aktivnímu postoji v otázce řešení jeho zadluženosti.

Cílem Reintegračního programu jako celku je nejen podpora klienta v náročném životním období, kdy se klient vrací do prostředí na svobodě, obnovuje vztahy s rodinou a přáteli, hledá si práci a postupně se zapojuje do normálního života, ale zejména postupné osamostatnění klienta a jeho úspěšný návrat do společnosti.

ZÁVĚR Z VALIDACE REINTEGRAČNÍHO PROGRAMU

„REINTEGRAČNÍ PROGRAM JE VELMI VHODNÝ JAKO RESOCIALIZAČNÍ PRODUKT. JE VHODNÉ JEHO SYSTEMATICKÉ ROZŠÍŘENÍ A UKOTVENÍ V SYSTÉMU PRÁCE S CÍLOVOU SKUPINOU. PRODUKT JE UPLATNITELNÝ PRO DALŠÍ CÍLOVÉ SKUPINY, ZEJMÉNA PRO MLADISTVÉ (RESP. MLADÉ DOSPĚLÉ) OPOUŠTĚJÍCÍ INSTITUCIONÁLNÍ ZAŘÍZENÍ.

VZHLEDEM KE SVÉ FLEXIBILITĚ JE REINTEGRAČNÍ PROGRAM REALIZOVATELNÝ V RŮZNÝCH PODMÍNKÁCH, S OHLEDEM NA SPECIFIKA JEDNOTLIVÝCH REGIONŮ A INDIVIDUÁLNÍ POTŘEBY VĚZNIC. PROGRAM ZOHLEDŇUJE INDIVIDUÁLNÍ POTŘEBY KLIENTA A ZAMĚŘUJE SE NA POSILOVÁNÍ KOMPETENCÍ, KTERÉ ZVYŠUJÍ ŠANCI NA ÚSPĚŠNOU RESOCIALIZACI A UPLATNĚNÍ SE NA TRHU PRÁCE.“

ZPRÁVA Z VALIDACE ZE DNE 3. 3. 2008

ZKUŠENOSTI SE ZAPOJENÍM CÍLOVÉ SKUPINY DO REALIZACE PROJEKTU ŠANCE

Soňa Šimková

Iniciativa Společenství EQUAL, v rámci které byl Projekt Šance realizován, je postavena na několika principech, mezi které patří princip společného rozhodování. Ten staví na tom, že je nezbytné osobám na trhu práce diskriminovaným a znevýhodněným, které mívají omezené možnosti v rozhodovacích procesech, umožnit aktivně se podílet na realizaci jednotlivých projektů. Předmětem řešení je problematika, se kterou mají takovéto osoby přímé zkušenosti. Zapojení cílové skupiny bývá přínosem pro dosažení projektových cílů, což mohou výsledky Projektu Šance (dále také jen Projekt) v této oblasti potvrdit.

Pracovníci Projektu usilovali o to, aby klienti měli možnost se do práce na Projektu zapojit, a tím zajistit, aby jeho aktivity reagovaly na aktuální potřeby klientů.

Během Reintegračního programu ve výkonu trestu odnětí svobody měli klienti možnost připomínkovat a podávat návrhy k realizovaným aktivitám při setkáních poradních skupin, složených z klientů. Samotné aktivity ve výkonu trestu klienti hodnotili pomocí zpětných vazeb a jejich názory byly zohledněny při úpravě Reintegračního programu. Došlo například k jeho rozšíření o nábor zaměstnavatelů přímo ve věznicích a obsah Kurzů právního minima se více zaměřil na problematiku dluhů klientů a jejich řešení.

Klienti se kromě Reintegračního programu zapojili také do dalších aktivit, realizovaných v Projektu Šance. Zúčastnili se například soutěže o výtvarné zpracování loga Projektu Šance, za zmínku stojí i literární večer, sestavený z jejich textů, vytvořených v rámci aktivity Kurz tvůrčího psaní. Součástí literárního večera byla diskuse s odborníky z oblasti penitenciární a postpenitenciární péče. Akce se zúčastnilo několik klientů, kteří diskutovali o pobytu ve vězení či těžkostech, které museli překonávat po návratu z vězení.

Další aktivitou, na které se spolupodíleli klienti Reintegračního programu, byla tvorba textů do Vězeňského občasníku, jehož tři čísla byla v rámci Projektu Šance publikována. Občasník byl určen především osobám, které jsou před výstupem z výkonu trestu odnětí svobody a těsně po něm, a také pro sociální pracovníky věznic a osoby pracující s cílovou skupinou.

Zástupci cílové skupiny byli přizváni k přípravě informačního filmu s názvem Josef, o prvních krocích po propuštění z vězení, určeného odsouzeným před výstupem z VTOS.

Připomínky a požadavky klientů byly využity i při tvorbě letáku Kroky po propuštění, který obsahuje základní informace důležité pro osoby, které právě opustily vězení, a informačního materiálu určeného zaměstnavatelům.

ZADLUŽENOST ODSOUZENÝCH JAKO PŘEKÁŽKA SOCIÁLNÍ REINTEGRACE – SITUACE A DOPORUČENÍ

Mgr. František Valeš

Text vychází ze zkušeností získaných při realizaci aktivit Projektu Šance, v jehož průběhu byly realizovány debaty pro odsouzené, které se týkaly jejich dluhů („Kurz právního minima“), a právní poradenství. Náplň „Kuru právního minima“, zaměřeného právě na problematiku zadluženosti, vycházela ze zájmu samotných klientů – vězňů osob.

DLUHÝ ODSOUZENÝCH A JEJICH ROLE V PROCESU SOCIÁLNÍ REINTEGRACE

Zadluženost¹ je nutné považovat za téma, s nímž se během výkonu trestu odnětí svobody (dále VTOS) a následně v souvislosti s přechodem do civilní společnosti střetává valná většina odsouzených², přičemž se zároveň jedná o relevantní překážku při jejich plynulém a bezproblémovém přechodu k nekriminálnímu způsobu života po propuštění. Za jeden z podstatných předpokladů účinné sociální reintegrace

odsouzeného lze považovat příznivé sociální zázemí, přičemž jeho neopominutelnou součástí je materiální základna či standard integrující se osoby, která je zadlužeností podstatně ztěžována. Odsouzený vystupující z VTOS je během prvních kroků po propuštění konfrontován se svými závazky (vzniklými před nástupem do VTOS a narůstajícími během pobytu v něm), je vystaven tlaku věřitelů, ztrácí jistotu paradoxní záštity a nedotknutelnosti za zdmi věznic a je vystaven nevyhnutelné skutečnosti, že je za své závazky odpovědný a musí je splácet. Problematika dluhů vězňů po propuštění rovněž ovlivňuje jeho uplatnění na trhu práce, jednak z hlediska zvýšené potřeby nalézt si zaměstnání jako prostředek příjmů pro uspokojování svých závazků, zároveň však z hlediska snížené motivace k legálnímu zaměstnání v souvislosti s hrozbou exekuce (či výkonu rozhodnutí) formou srážek ze mzdy. Výhodiskem zátěžové situace, způsobené zadlužeností, je přitom pasivita odsouzeného během VTOS ve spojení

s pocitem už zmíněné nedotknutelnosti ve věznicích ze strany věřitelů, vyplývající též z nízkého právního povědomí vězňů osob, co se týče odpovědnosti za vlastní závazky. Za těchto okolností je negativně ovlivňována možnost změny způsobu života odsouzeného k nekriminálnímu, resp. obecně ctícímu právní a jiné společenské normy. Odsouzený je naopak motivován k dalšímu porušování práva, k nelegálnímu zaměstnání a jiným formám vyhýbání se závazkům, zároveň zadluženost přispívá k psychickému tlaku spojenému se změnou prostředí.

STRUKTURA A MÍRA ZADLUŽENOSTI ODSOUZENÝCH

Ze zkušeností autora lze dovodit, že míra zadluženosti odsouzených je velmi vysoká. Nejsou sice dostupné statistiky zadluženosti odsouzených, neboť k danému tématu nebyl dosud proveden rozsáhlejší průzkum; lze však přihlídnout k výsledkům průzkumu

¹ Termínem zadluženost je míněn stav, kdy závazky dlužníka nebyly řádně a včas splněny, v důsledku čehož došlo k jejich nárůstu (přímo o příslušenství a nepřímo o náklady řízení jako nového závazku), a jsou věřitelem vymáhány, případně jejich nárůst a vymáhání bezprostředně hrozí. Není přitom rozhodující, zda se jedná o jeden závazek či komplex samostatných závazků. V případě odsouzených je ovšem typický stav více dluhů v různých fázích řešení či vymáhání.

² Autor zde vychází ze zkušeností z Projektu Šance, včetně sdílených zkušeností odborné veřejnosti u kulatého stolu Mezi vězením a komunitou, Praha 14. 2. 2008, a z dalších zkušeností z práce s klienty a vězňůmi osobami v rámci projektů Českého helsinského výboru, zabývajících se vězeňstvím, viz www.helcom.cz.

realizovaného v Projektu Šance, dle něhož cca 94 % respondentů dlužilo nějakému subjektu³. Průměrná výše závazků odsouzených čítá 100–200 tisíc Kč (viz též dle realizovaného průzkumu 130 tisíc Kč). Zadluženost odsouzených je vesměs charakterizována souběhem více dlužných závazků, pocházejících z rozličných právních titulů. Ze zkušeností Projektu vyplývá, že nejčastější dluhy odsouzených jsou: smluvní závazky – půjčka, úvěr, leasing (většinou jde o závazky vzniklé před nástupem do VTOS, u nichž během VTOS došlo k nárůstu); dluhy spojené s trestnou činností (náklady trestního řízení, náhrada škody); výživné vůči dětem; nedoplatky na veřejných platbách.

SPECIFICKÉ ASPEKTY ZADLUŽENOSTI ODSOUZENÝCH VE VTOS

Lze konstatovat, že problematika zadluženosti je obecným, aktuálním společenským fenoménem, který nelze vztahovat pouze ke skupině odsouzených. Zadluženost odsouzených v tomto kontextu vykazuje obdobné charakteristiky jako zadluženost kterékoliv cílové skupiny (tzn. vrstvení dluhů, nárůst závazků, způsobený jejich neřešením, nepromyšlené zadlužování se atd.), ostatně velká část závazků vznikla v době před nástupem do výkonu trestu a spadá mezi dluhy nesouvisející s trestnou činností. Specifikum této problematiky

u odsouzených vyplývá jednak ze souvislosti řešení dluhů s jejich plynulou reintegrací (potažmo prevencí recidivy kriminálního jednání), jednak z pasivního přístupu k řešení zadluženosti a předcházení tomuto přístupu během VTOS.

1. Fenomén „spící zadluženosti“

Lze sledovat, že odsouzení ve VTOS trpí dojmem jakési odtrženosti od svého mimo-vězeňského života a veškerých právních vztahů v něm se vyskytujících. Tento stav se v případech dluhů projevuje pasivním až apatickým přístupem a nezájmem o civilní závazky. Velmi častá je představa odsouzených, že během VTOS nemají možnost řešit své dluhy a věřitelé ani nemají právo na nich své pohledávky požadovat; zároveň je zřetelná tendence ztráty odpovědnosti za jednání mimo věznic a přeorientování se na odpovědnost a závazky vznikající ve věznicích. Na základě těchto představ odsouzení nekomunikují s věřiteli, úřední korespondenci ignorují a případné řešení dluhů odkládají na dobu po výstupu z VTOS⁴. Zadluženost tak v době VTOS zůstává často zcela neřešena (nezůstává však bez dalšího „spící“, neboť dochází k jejímu dalšímu nárůstu, viz též průzkum, dle něhož více než polovina respondentů uvádí další nárůst dluhu během VTOS), odkládání řešení problému významně komplikuje náhlý nápad v okamžiku po propuštění a nevyhnutelnost řešení, v těchto

okamžicích již často neřešitelných závazků (ve fázi exekuce, významně zvýšených o náklady soudního a exekučního řízení, a bez reálné šance na dohodu s věřitelem).

2. Nevědomost a právní „bezmocnost“

Neřešení dluhů během VTOS je založeno na nízkém povědomí odsouzených o dlužích, povinnostech a možnostech řešení (i zde lze sledovat analogii zadluženosti u jiných cílových skupin, v případě odsouzených však opět prohloubenou dlouhodobým odtržením od civilní společnosti). Předně je možné sledovat malou představu odsouzených o vlastních dlužích. Odsouzení nemají přehled o vlastních závazcích, a pokud mají účinnou snahu dluhy splácet, často nevědí, kdo jsou jejich věřitelé a na základě jakých právních titulů jsou zadluženi⁵, právní tituly svých dluhů ztratili (případně vyhodili). Obdobná je neznalost platebních povinností, zahrnující do sebe povahu smluvních závazků a povinností z nich vyplývajících, a možnosti nárůstu dluhů. Velmi častá je představa odsouzených o nespravedlnosti platební povinnosti, převládající nad pocitem odpovědnosti za vlastní jednání. V případě některých závazků chybí představa o podstatě dluhu, resp. platební povinnosti. To je typické u vyživovací povinnosti (odsouzení často chápou tuto povinnost jako závazek vůči bývalé manželce či družce, nikoliv jako odpovědnost za výchovu a výživu svých

³ Viz průzkum mezi odsouzenými v kapitole 2, str. 20

⁴ Není přitom výjimkou naděje odsouzeného, že do té doby se na dluh „zapomene“, případně přestane existovat.

⁵ Velmi častá byla otázka na existenci centrální evidence všech dluhů (přičemž centrálně evidované jsou pouze pohledávky ve fázi nařízené exekuce či výkonu rozhodnutí, případně nepřímo nedoplatky na veřejných platbách).

děti⁶) a u povinnosti platit náhradu škody způsobené trestným činem⁷. Zároveň lze sledovat nízké právní povědomí odsouzených o možnostech dluhy účinně řešit. Zejména se jedná o přijetí skutečnosti, že dluh existuje a není možné se proti němu bránit, resp. dosáhnout zbavení se závazku. V této souvislosti se odsouzení zaměřují spíše na podávání bezpředmětných opravných prostředků proti soudním rozhodnutím o povinnosti uhradit nesporný dluh, než aby se zaměřovali na aktivní vyjednávání s věřiteli, směřující ke stanovení splátkových kalendářů či odkladu splatnosti. Tento jev souvisí též s obecnou pasivitou k dluhům ve VTOS.

3. Vyhýbání se povinnostem

Zároveň je možné sledovat tendenci některých odsouzených vědomě (a úmyslně) se vyhnout povinnostem. V takových případech odsouzení cíleně udržují stav „spící zadluženosti“, ačkoliv mají o svých závazcích ucelený přehled, a zároveň se již během VTOS připravují na krácení svých věřitelů. Formy vyhýbání se dluhům jsou rozličné, počínaje „děláním mrtvého brouka“ (včetně spoléhání na promlčení povinnosti či pasivitu věřitele) přes podávání zcela bezpředmětných opravných prostředků až po přípravu zastírání majetku či příjmu pro dobu po propuštění. Ve vyhýbání se vlastním povinnostem lze vedle praktických negativních důsledků pro odsouzené (např.: dluh pouze

pasivitou dlužníka nezmizí, naopak spíše naroste) sledovat zřejmě největší riziko pro přechod k nekriminálnímu způsobu života, neboť odsouzený se tímto způsobem ještě před vstupem do civilního života připravuje na porušování právních norem, potažmo kontinuitu kriminality.

RÁMEC DOPORUČENÍ PRO ŘEŠENÍ ZADLUŽENOSTI BĚHEM VTOS

Na výše uvedených specifikách lze ukázat základní doporučení, které by měli dostat odsouzení během VTOS. Základním východiskem je vedení odsouzených k odpovědnosti za vlastní jednání včetně vysvětlování způsobů a důvodů vzniku platebních povinností, potažmo vzniku dluhů. Významná pozornost by měla být věnována povaze závazků vůči vlastním dětem a vůči poškozeným a dále nevyhnutelnosti povinností hradit své závazky včetně jejich příslušenství (se zvláštním zřetelem na smluvní závazky a původ jejich vzniku, tedy možnost nezavázat se, resp. smlouvu nepodepsat). Doporučení, která odsouzeným mohou usnadnit dopady zadluženosti:

1. informovat se,

tedy zjišťovat stav svých závazků, jejich výši včetně příslušenství, fázi, v níž se pohledávka nachází (předsoudní vymáhání, soudní řízení či exekuce),

a zároveň si vytvářet průběžný přehled o všech svých závazcích,

2. informovat,

tedy dát vědět, že jsou ve VTOS a objektivně vzato nemohou dluh okamžitě v celé výši uhradit, zároveň informovat o reálných možnostech a všech nových skutečnostech,

3. komunikovat se všemi věřiteli,

tedy o svých povinnostech hovořit, být vždy v kontaktu se všemi věřiteli (tzn. nikoho nepoškozovat či nezvýhodňovat), žádat o mimosoudní řešení (např. odklad splatnosti na dobu po VTOS, splátkový kalendář odpovídající příjmům, prominutí penále či úroku) a svoji finanční situaci dokládat přehledem o všech svých dlužích, kontaktovat věřitele též v případě, kdy již bylo iniciováno soudní řízení a snažit se dosáhnout smíry,

4. plnit své povinnosti řádně a včas nebo projevít dobrou vůli,

tedy pokud mají možnost dluh alespoň částečně hradit, tuto možnost využít, případně dát věřitelům jinou záruku (např. uznání dluhu),

5. mají-li možnost – uhradit dluh,

např. prodat věci k životu nikoliv nezbytné a uvědomit si ztrátu jejich hodnoty v případě prodeje v exekučním řízení,

⁶ Vycházejí ze zkušeností při debatách s odsouzenými je ovšem nutno konstatovat zásadní rozdíl v postojích k výživnému mezi odsouzenými muži a odsouzenými ženami, které výživné většinou chápou jako bezrozpornou povinnost).

⁷ V souvislosti s nikoliv optimálním přístupem odsouzených k pojmání viny se projevuje pocit nespravedlnosti či neoprávněnosti nároků poškozených.

6. nespekulovat,

tedy nesnažit se za každou cenu vyhnout dluhům a uvědomit si, že ve většině případů bude jediným výsledkem další nárůst dluhu, prakticky trvalé riziko vymáhání dluhu (včetně praktické nemožnosti vlastnit majetek), a v krajním případě setrvání v kriminálním prostředí včetně rizika návratu do VTOS.

DOPORUČENÍ SYSTÉMOVÝCH OPATŘENÍ

Vzhledem k relevanci tématu zadluženosti odsouzených pro účinnou sociální reintegraci (potažmo prevenci recidivy) je, dle názoru autora, nezbytné věnovat této problematice pozornost během VTOS, a to jako součást programů zacházení s odsouzenými.

V práci s odsouzenými by tak bylo vhodné zaměřit se na zvyšování informovanosti o problematice zadluženosti a právního povědomí, např. formou osvětových besed či kurzů, určených všem odsouzeným a realizovaných průběžně během celého výkonu trestu. Jeví se jako vhodné, aby byla problematika dluhů s odsouzenými prvotně probírána již v nástupním oddělení a v dalším průběhu výkonu trestu byl jejich zájem na daném tématu prohlubován, např. opakovanými či rozšiřujícími

debatami⁸. Vedle toho se jeví jako vhodné zabývat se problematikou zadluženosti odsouzených v rámci individuální práce, tzn. řešení konkrétních problémů odsouzeného dle aktuálních potřeb (poradenství při zpracování podání, komunikaci s věřiteli, pochopení povahy závazku atd.). S ohledem na specifika problematiky zadluženosti odsouzených se jeví jako vhodné využívat formu vedení a pomoci⁹, tedy vedení odsouzených k odpovědnosti za vlastní jednání a závazky a jejich aktivní řešení a pomoci při využívání příslušných komunikačních či právních postupů. Při řešení zadluženosti

se též jeví jako vhodná návaznost práce s odsouzeným během výkonu trestu a po něm, kdy kroky iniciované během VTOS mohou být dovedené k výsledku po výstupu z věznic. Při zvažování těchto doporučení nelze opomenout nedostatečné personální kapacity Vězeňské služby ČR a z nich plynoucí objektivní překážky pro účinnou práci s vězněnými v oblasti dluhů; z toho hlediska lze doporučit spolupráci s nevládními organizacemi, které mohou v oblasti řešení zadluženosti poskytovat poradenské služby vězněným, a to v konkrétních programech a též s návazností práce před a po propuštění.

VELMI NÁS PŘEKVAPIL OBROVSKÝ POČET LIDÍ MEZI ODSOUZENÝMI, KTEŘÍ SE POTÝKAJÍ S EXTRÉMNĚ VYSOKOU ZADLUŽENOSTÍ. PROBLÉMY, KTERÉ PRO MNOHO Z NICH Z TĚTO SITUACE VYPLÝVAJÍ, ČASTO ZNEMOŽŇUJÍ PO PROPUŠTĚNÍ DOTYČNÝM DLUŽNÍKŮM ZAŘADIT SE DO NEKRIMINÁLNÍ KOMUNITY. VYSOKÉ SRÁŽKY ZE MZDY A SNAHA ZACHOVAT SI ALESPŮŇ MINIMÁLNÍ ŽIVOTNÍ STANDARD JE TLAČÍ DO HLEDÁNÍ NELEGÁLNÍ PRÁCE. ZTRÁTA MAJETKU A VĚDOMÍ DOŽIVOTNÍHO ZADLUŽENÍ PAK NAPOMÁHAJÍ PASIVNÍMU CHOVÁNÍ V ŘEŠENÍ ZADLUŽENOSTI A PÁCHÁNÍ TRESTNÝCH ČINŮ SE TAK ZNOVU STÁVÁ TÍM NEJSNAŽŠÍM ZPŮSOBEM K ZÍSKÁNÍ FINANČNÍCH PROSTŘEDKŮ.

**PAVLA ASCHERMANNOVÁ, LEKTORKA KURZU PRÁVNÍHO MINIMA
A METODICKÁ KOORDINÁTOŘKA PROJEKTU ŠANCE**

Prameny: Zkušenosti ČHV a SPJ při realizaci Projektu Šance – besedy, právní poradenství, konzultace mentorů. Zápisy a závěry z jednání u kulatého stolu „Mezi vězením a komunitou“.
Relevantní právní předpisy: Zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, zák.č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, zák.č. 120/2001 Sb., exekuční řád, zák. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

⁸ Na těchto principech byly založeny též debaty realizované v Projektu a poskytované právní poradenství jak klientům přímo, tak prostřednictvím mentorů.

⁹ Viz též příspěvek ředitele odboru výkonu vazby a trestu GR VS ČR plk. Mgr. Milana Hospodky na jednání u kulatého stolu „Mezi vězením a komunitou“.

Mgr. Veronika Hušková, Mgr. Kateřina Malá

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody říká, že odsouzený má právo objednat si na svůj náklad knihy, denní tisk a časopisy včetně zahraničních, pokud jsou rozšiřovány v České republice. Zároveň si odsouzený může bezplatně půjčovat z vězeňské knihovny knihy včetně odborných publikací a právních předpisů. Přestože tedy ve výkonu trestu umožňují vězňům zaslání tiskovin a sledování televize, v praxi této možnosti vězni využívají ve velmi omezeném rozsahu.

Pokud jde o zaslání tiskovin, vše se odvíjí od míry podpory rodinami, přístup k televizním pořadům je zase například v některých skupinách vězeňské vnitřní diference omezený. Zpravidla nejvýznamnějším kontaktem s civilním sektorem jsou tedy pro vězně návštěvy rodinných příslušníků. Nárok každého odsouzeného je však jen na tři hodiny za měsíc. Zejména vězni s dlouhodobým trestem či vězni bez podpůrných sociálních vazeb se často ocitají v situaci, kdy ztrácejí kontakt s děním v běžném

životě. Při výstupu mohou být v důsledku změn nejistí až dezorientovaní (změny v dopravě, v legislativě, v dalších oblastech veřejného života). To u nich může značně prohloubit stres v náročné situaci přechodu do svobodného života. Ve věznicích proto existují výstupní oddělení, která mají volnější režim, a práce s odsouzeným se v nich zaměřuje na přípravu na samostatný způsob života mimo věznici.

Regionální centrum o. s. Mosty se v rámci Projektu Šance rozhodlo doplnit přípravu na propuštění vězňů vydáváním Vězeňského občasníku, který může být jedním z nástrojů podporující jejich přípravu na návrat do normálního života. Čtenáři v něm najdou široké spektrum informací, například o možnostech bydlení, volných pracovních místech či o cenách základních surovin venku. Jednou z pravidelných rubrik Vězeňského občasníku je i právní poradna, která řeší nejčastější problémy lidí propuštěných z vězení. V každém čísle je navíc řada

zajímavých témat, příkladem jsou články o vězeňských systémech v jiných zemích či o možnostech práce v Evropské unii. Objevují se tam zajímavé rozhovory, například s bývalými vězni, kteří se úspěšně vypořádali s překážkami po propuštění. Své místo měly v každém čísle také informace a výstupy z Projektu Šance. Občasník má však čtenáře nejen informovat, ale také pobavit, proto je určitý prostor vždy věnován i zajímavostem, vtipkům a soutěžím.

Celkově se tedy dá říct, že Vězeňský občasník plní několik funkcí zároveň: jednak funkci motivační – například prostřednictvím článků o bývalých věznicích, kteří se úspěšně zapojili do společnosti, a jednak funkci informační – články, které rozšiřují odsouzenému společenský rozhled a tím zmírňují jeho prizonizační efekt. Občasník plnil také funkci mainstreamingovou – s cílem šíření informací o projektových aktivitách a výstupech Projektu Šance.

Vězeňský občasník vychází jednou za čtyři měsíce. V rámci Projektu Šance doposud vyšla dvě čísla o rozsahu dvaceti stran a v počtu jednoho tisíce výtisků (údaj k 31. 3. 2008¹). Zatímco první číslo bylo distribuováno do osmi věznic, druhé už do osmnácti věznic. Občasníky byly rozesílány vždy spolu s průvodním dopisem s cílem seznámit pracovníky Vězeňské služby ČR s aktivitami Projektu Šance a zároveň umožnit jeho distribuci motivovaným vězňům.

Reakce vězňů v cílové skupině na Vězeňský občasník byly doposud velmi kladné, což lze vyčíst zejména ze zpětných vazeb, které čtenáři-vězňové vyplňovali. Někteří z odsouzených dokonce projevili zájem do občasníku přispívat vlastní tvorbou a některým z nich to bylo umožněno už v druhém čísle.

PO PŘEČTENÍ VAŠEHO ČASOPISU JSEM SE ROZHODL PRO SPOLUPRÁCI S VAŠÍM PROJEKTEM ŠANCE. JELIKOŽ JSEM JIŽ DOCELA DLOUHOU DOBU ZDE VE VĚZENÍ, MÁM ZE ŽIVOTA VENKU DOCELA OBAVY, PROTOŽE SE VŠE ZMĚNILO.

PAVEL, KLIENT REINTEGRAČNÍHO PROGRAMU

¹ V době přípravy tohoto sborníku připravovali pracovníci redakce třetí číslo.

ROZVOJ SPOLUPRÁCE SE ZAMĚSTNAVATELI V RÁMCI PROJEKTU ŠANCE

Mgr. Kateřina Malá, Jaroslava Tvarůžková

Projekt Šance se zaměřoval na problematiku zaměstnávání osob po návratu z výkonu trestu odnětí svobody.

Jako jedna z bariér pro úspěšné zapojení osob po návratu z vězení do společnosti a na trh práce je často uváděn záznam v rejstříku trestů. To dokládá mimo jiné průzkum mezi vězni, provedený v rámci Projektu Šance v prosinci 2007 a lednu 2008 (viz kapitola 2, str. 20). Respondenti v něm uváděli, že mají zkušenosti s odmítnutím ze strany zaměstnavatele právě kvůli záznamu v rejstříku trestů. Situaci dokládá též šetření Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, z něhož vyplývá jako největší problém při resocializaci osob propuštěných z VTOS „nemožnost nalézt si zaměstnání“ (viz Rozum, J. a kol.: Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu. IKSP, Praha 2004). Tento fakt zvyšuje riziko recidivy u cílové skupiny.

Projektové aktivity byly proto směřovány jak na posilování kompetencí klientů z cílové skupiny, tak na rozvoj spolupráce se samotnými zaměstnavateli, se záměrem dosáhnout u zaměstnavatelů odbourávání předsudků. Obecným cílem bylo zajistit rovný přístup na trh práce i propuštěným vězňům.

Pracovníci Projektu rozvíjeli spolupráci se zaměstnavateli prostřednictvím těchto aktivit:

1. náborové akce,
2. dopisy zaměstnavatelům,
3. osobní a telefonická jednání s jednotlivými zaměstnavateli,
4. mapování pracovních příležitostí,
5. distribuce průvodce pro zaměstnavatele „Zaměstnávání osob po výkonu trestu odnětí svobody“,
6. jednání s personálními agenturami,
7. distribuce Vězeňského občasníku – jako praktického rádce při hledání zaměstnání,
8. realizace rekvalifikačních kurzů pořádaných přímo ve věznici,
9. dopisové poradenství klientům,
10. individuální rozhovory s klienty,
11. tvorba „digitálního životopisu“ (vypracování životopisu v digitálním provedení).

ad1/ NÁBOROVÉ AKCE

Realizace náborových (či spíše prezentačních) akcí zaměstnavatelů ve věznicích vyplynula právě z individuálních motivačních rozhovorů s vězni. Ti při rozhovorech s regionálními koordinátorkami poukazovali na nedostatek informací o možných pracovních příležitostech po propuštění a vyslovovali velkou míru nejistoty, která ve většině případů vedla k vyjadřování skepse a preferenci nelegálního zaměstnání po propuštění. Záměrem realizace náborových aktivit tedy bylo motivovat klienty Reintegračního programu k hledání legálního zaměstnání a rozšíření možností cílové skupiny při vstupu na trh práce. Osloveni byli zaměstnavatelé v Ústeckém a Středočeském kraji, kteří mají dlouhodobě neobsazená pracovní místa, nabízejí možnost ubytování a při přijímání zaměstnanců nevyžadují výpis z rejstříku trestů. Někteří z oslovených personalistů byli ochotni realizovat prezentaci pracovních příležitostí přímo ve věznicích. Náborové akce se mohly zúčastnit všichni zájemci z věznice, bez ohledu na termín výstupu. Přestože se jednalo o „největší“ projektové aktivity, koordinace této hromadné akce nebyla náročná – nelišila se od jiných kurzů

Reintegračního programu. Personalisté prokázali profesionální přístup a schopnost navázat interakci s širokým publikem. Velkou předností nabízených pracovních míst byla možnost zvyšování kvalifikace po zkušební lhůtě. Pro velký zájem byly tyto akce postupně opakovány ve všech třech věznicích.

Díky spolupráci obou regionálních center proběhlo celkem 5 náborových akcí vybraných zaměstnavatelů. Celkově se náborových akcí zúčastnilo 128 klientů. Jednalo se o náborové akce se zaměstnavateli ČKD, a. s., Kutná Hora (probíhalo ve třech věznicích, celkem se zúčastnilo 60 klientů, z toho 30 v rámci Reintegračního programu), ŠKODA, a. s., Mladá Boleslav (43 klientů) a MCE Slaný (25 klientů). Nejvíce klientů našlo práci v ČKD, a. s., Kutná Hora, především díky aktivní spolupráci s personálním pracovníkem Jiřím Skývou.

Jak pozdější praxe ukázala, tyto aktivity v sobě obsahovaly určité riziko – informace o zaměstnavatelích ochotných zaměstnávat cílovou skupinu se mezi vězni šířila téměř „rychlostí zvuku“ a vedla tak ve vlnách k „zahlcování“ konkrétních personalistů. Zkreslením při předávání informací mezi vězni také došlo k přesvědčení některých jednotlivců, že se zaměstnavateli je jistá dohoda o přednostním zaměstnávání propuštěných vězňů, což se nezakládalo na pravdě a vedlo k nepříjemným nedorozuměním. Zájemci neměli žádná

zvýhodnění, resp. maximálně by se v kontextu společenských předsudků zvýhodněním daly nazvat právě stejné „startovací“ podmínky, jako má kterýkoliv jiný uchazeč o práci.

ad 2/ DOPISY ZAMĚSTNAVATELŮM

V zájmu mapování pracovních příležitostí pro propuštěné vězně byly rozesílány dopisy zaměstnavatelům z celé ČR s dlouhodobě neobsazenými místy. Byly mapovány pracovní příležitosti pro nequalifikovanou či nízkokvalifikovanou pracovní sílu. Zaměstnavatelé byli vyzýváni ke spolupráci s regionálními centry. Odpovědi přicházely sporadicky, nicméně v několika případech byla úspěšně navázána spolupráce a tyto pracovní příležitosti včetně charakteristik pracovních míst a kontaktů byly zapracovány do seznamu zaměstnavatelů, kteří se nebrání zaměstnávání této cílové skupiny. Význam spočíval zejména v rozšíření přehledu pracovních míst s možností ubytování (nejčastější požadavek klientů).

ad 3/ OSOBNÍ A TELEFONICKÁ JEDNÁNÍ S JEDNOTLIVÝMI ZAMĚSTNAVATELI

Jako účinný nástroj při mapování pracovních příležitostí se osvědčily osobní návštěvy koordinátorů a mentorů u personalistů v jednotlivých podnicích.

Možnost dialogu s personalisty na téma specifika propuštěných vězňů, event. přímo asistence pracovníka Projektu Šance klientovi při přijímacím pohovoru se ukázaly jako prospěšné pro odbourávání předsudků a další spolupráci. Řada oslovených zaměstnavatelů či investorů nevěděla o možnosti zaměstnávat vězně ve výkonu trestu odnětí svobody. V této oblasti se projevil rezervy v informovanosti v regionech.

Nesporný význam měly návštěvy u personalistů v nově vytvořených průmyslových zónách. Velké množství neobsazených pracovních míst přináší také řadu příležitostí pro zaměstnávání motivovaných klientů z věznic.

ad 4/ MAPOVÁNÍ PRACOVNÍCH PŘÍLEŽITOSTÍ

Při vyhledávání pracovních příležitostí pro klienty programu byl pochopitelně využíván také veřejný integrovaný portál MPSV. Výhodou tohoto prostředku byla přehlednost, aktuálnost, rychlá dostupnost. Nevýhodou, či spíše „překvapením“, bylo zveřejňování požadavku zaměstnavatelů na trestní bezúhonnost uchazečů. Často byl tento požadavek zveřejňován u dělnických i pomocných profesí.

ad 5/ DISTRIBUCE PRŮVODCE PRO ZAMĚSTNAVATELE „ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB PO VÝKONU TRESTU“¹

Při různých formách jednání se zaměstnavateli se postupně vyjasňovaly nejčastější „bariéry“, které na straně zaměstnavatele přispívají k odmítání přijetí cílové skupiny. Patří mezi ně například strach z recidivy na pracovišti, nedůvěra vyplývající z předsudků (etnické aj.), strach z negativního ovlivnění ostatních zaměstnanců či strach z poškození dobrého jména firmy.

Výsledky mapování zájmu zaměstnavatelů v regionech o pracovní sílu se záznamem v rejstříku trestu vedly pracovníky Projektu Šance k rozhodnutí vytvořit informační materiál, který přispěje ke zvýšení informovanosti zaměstnavatelů o specifikách cílové skupiny, a tím ke zmírnění nedůvěry vyplývající z předsudků. Průvodce byl prostřednictvím mentorů a regionálních koordinátorů distribuován potenciálním zaměstnavatelům v regionech.

Obsah průvodce tvoří výčet možných specifik u osob propuštěných z věznic, přehled motivačních nástrojů pro zaměstnavatele, rizika při zaměstnávání cílové skupiny, ilustrační příběhy klientů aj.

ad 6/ JEDNÁNÍ S PERSONÁLNÍMI AGENTURAMI

Paralelně s jednáním se zaměstnavateli probíhala jednání s některými personálními agenturami v regionech. Nepodařilo se tyto instituce více zaangažovat do řešení otázky zaměstnanosti vězňů, spíše jsme naráželi na obavu, že agentura bude spojována s cílovou skupinou a stane se v konkurenci „nedůvěryhodnou“ (výjimkou je personální agentura Personalwelfare). Přesto zůstávají služby personálních agentur jednotlivcům z řad cílové skupiny otevřené.

ad 7/ V RÁMCI PROJEKTU ŠANCE BYL PŘIPRAVEN A DISTRIBUOVÁN DO VĚZNIC VĚZEŇSKÝ OBČASNÍK².

Účelem Vězeňského občasníku je oslovit převážně odsouzené na výstupních odděleních jednotlivých věznic a přinést jim aktuální informace z oblasti hledání zaměstnání a odpovídajícího ubytování. Ale i praktické návody, jak postupovat při psaní životopisu, jak jednat u přijímacího hovoru, jak řešit své finanční závazky apod.

AKTIVITY PODPORUJÍCÍ NÁVRAT OSOB Z VTOS NA TRH PRÁCE – ZKUŠENOSTI Z PROJEKTU ŠANCE:

- Motivační program – cílené vedení klienta ke snaze o získání a udržení legálního zaměstnání
- Poskytování aktuálních informací o nabídce volných míst
- Zvýšení informovanosti o specifikách cílové skupiny směrem k zaměstnavatelům
- Pravidelné mapování nabídek ze strany zaměstnavatelů a jejich požadavků na dovednosti uchazečů
- Realizace rekvalifikačních kurzů ve věznicích
- Realizace náborových akcí zaměstnavatelů ve věznicích
- Přímá spolupráce regionálních koordinátorů a mentorů se zaměstnavateli
- Informační server pro zaměstnavatele

ad 8/ REALIZACE REKVALIFIKAČNÍCH KURZŮ POŘÁDANÝCH PŘÍMO VE VĚZNICI

Úlohou regionálních koordinátorů a mentorů bylo provázat potřeby a kvalifikační předpoklady jednotlivých účastníků Reintegračního programu s nabídkou volných pracovních míst v místech návratu. Reakcí na potřeby obou stran pak byla pilotní realizace

¹ Stručný průvodce pro zaměstnavatele uvádíme na příloženém CD-ROM.

² První číslo, které mělo 1000 výtisků, bylo v celkovém počtu 980 výtisků zasláno sociálním pracovníkům Věznic Bělušice, Vinařice, Opava, Nové Sedlo, Všehrady, Světlá nad Sázavou, Drahonice, Jiřice, Oráčov, Pankrác, Ruzyně, Teplice. Do dubna 2008 bylo zatím rozesláno 603 výtisků druhého čísla, které má podobné zaměření. V době zpracovávání tohoto textu bylo připravováno třetí číslo, které vyjde ještě v rámci Projektu Šance. Více informací o Vězeňském občasníku naleznete v kapitole 4 na str. 77.

krátkodobých rekvalifikačních kurzů ve věznicích, které opět zohledňovaly poptávku zaměstnavatelů v regionech, zájmy vězňů a možnosti věznic.

Ve Věznici Bělušice proběhl v rámci přípravy na zaměstnání Kurz komunikačních dovedností, kterého se zúčastnilo 17 klientů, ve Věznici Vinařice absolvovalo ten samý kurz 19 klientů. Stejný kurz proběhl také ve Věznici Jiřice. V rámci rozvíjení schopností a dovedností klientů, které by pomohly klientům k efektivnějšímu vstupu na trh práce jsme realizovaly kromě Kurzu komunikačních dovedností i rekvalifikační kurzy Malíř natěrač lakýrník – účast 12 klientů z Bělušic, dále kurz Obsluha a řízení motorových vozíků – absolvovalo 12 klientů z Bělušic a 12 klientů z Vinařic a také Kurz práce na PC – absolvovalo 6 klientů z Bělušic.

ad 9/ DOPISOVÉ PORADENSTVÍ KLIENTŮM

Po celou dobu trvání projektu měli klienti možnost využívat i dopisové poradenství, jehož cílem bylo mimo jiné poskytnout klientovi aktuální informace o trhu práce, případně pomoci řešit osobní, právní či psychické problémy. Tuto službu využilo 34 klientů³.

³ Údaj k 31. 3. 2008

⁴ Vzor „digitálního životopisu“ uvádíme na CD-ROM.

⁵ Aktivita nebyla v době přípravy tohoto sborníku dokončena.

ad 10/ INDIVIDUÁLNÍ ROZHOVORY S KLIENTY

Ohledně získávání přehledu o možnostech pracovního uplatnění měli klienti možnost kromě dopisového poradenství využít i jiné formy našich služeb, a to např. individuálních rozhovorů s regionální koordinátorkou. Proběhlo 52 individuálních rozhovorů ve Věznici Vinařice, 51 ve Věznici Bělušice a 5 ve Věznici Jiřice.

ad 11) TVORBA „DIGITÁLNÍHO ŽIVOTOPISU“

Inovativním prostředkem k oslovení zaměstnavatelů je vytvoření „digitálního životopisu“⁴ vězně. Jedná se o jednoduchý produkt vytvořený na počítači, ve kterém klient přiznává svou kriminální minulost a současně nabídne svou pracovní sílu. Výhodou je možnost oslovení zaměstnavatelů ještě v době pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody. Reakce zaměstnavatelů na tuto formu prezentace byla ověřena v dotazníkovém šetření pro 30 zaměstnavatelů⁵.

Pro úplnost předkládáme nejčastější bariéry při návratu na trh práce, které vyplývají ze zkušeností pracovníků Projektu Šance.

NEJČASTĚJŠÍ BARIÉRY ZE STRANY VĚZNĚ:

1/ nízká motivace k zaměstnání u cílové skupiny

Odhadem lze říct, že více než 90 % klientů má problém s vysokou zadlužeností. Klienti odmítají nástup do legálního zaměstnání z obavy před nástupem exekučních řízení. Většina klientů není nastavena přemýšlet do budoucnosti, tj. nechce vidět fakt, že není možné vyhýbat se finančním závazkům do konce života. Převážně s ohledem na tento problém byly uspořádány ve Věznicích Bělušice a Vinařice motivační programy a ve spolupráci s Českým helsinským výborem a Sdružením pro probaci a mediaci v justici, o.s., kurzy právního minima. Motivačního programu se zúčastnilo celkem 26 klientů, jeho záměrem bylo motivovat klienta k řešení jeho závazků. V rámci tohoto programu byla klientům nabídnuta možnost spolupráce s mentory po výstupu z VTOS. I služby mentorů nabízejí pomoc klientům, např. se sestavením splátkových kalendářů a zprostředkováním jednání s věřiteli.

2) nízká vzdělanost a malá praxe, nedostatek dovedností užitečných na trhu práce CS

Z našeho šetření ve Věznicích Vinařice a Bělušice vyplynulo, že z 33 klientů, kteří se přihlásili do Projektu, mělo vzdělání s maturitou 3 % klientů, střední odborné

/vyučen/ 58 % klientů, pouze základní vzdělání 33 %, zvláštní vzdělání 6 %. Průměrný věk klientů byl 35 let. Předpokládáme, že vzdělanostní složení ve věznicích bude ještě nižší, neboť uvedený průzkum se týká jen klientů, kteří uvádějí, že jsou motivováni ke změně životního stylu a na základě toho vyhledali spolupráci s Projektem Šance.

3/ ztráta pracovních návyků cílové skupiny, nízká úroveň sebedisciplíny

U klientů, podobně jako u osob dlouhodobě nezaměstnaných, byl často pozorován syndrom ztráty pracovních návyků. Malá zaměstnanost vězňů ve věznicích, často odůvodněná buď nezájmem ze strany zaměstnavatelů o tuto cílovou skupinu, nebo vysokou nákladovostí při zabezpečení ostrahy na případném pracovišti vede často k určitému stupni pasivity vězňů. Po návratu z VTOS pak i v případě, že práci získají, nevydrží pracovní nasazení a zaměstnání ztrácejí.

NEJČASTĚJŠÍ BARIÉRY ZE STRANY ZAMĚSTNAVATELŮ /NEOCHOTA ZAMĚSTNAT ČLOVĚKA PO VÝSTUPU Z VTOS/ MAJÍ NĚKOLIK PŘÍČIN :

1/ předsudky či špatné zkušenosti s touto cílovou skupinou

Percepční stereotypy zaměstnavatelů, generalizace jednotlivých negativních zkušeností byly příznány zaměstnavateli při osobních jednáních s pracovníky Projektu Šance – tyto „nehmatatelné“, a přesto zásadní překážky způsobují neochotu personalistů vstupovat do rizika přijetí člena cílové skupiny. Koneckonců, tento fakt se odráží již v řadě zveřejněných inzerátů na práci. Předsudky spouštějí u zaměstnavatelů řadu obav – strach z recidivy na pracovišti, strach z negativního ovlivnění ostatních zaměstnanců, obavy z poškození dobrého jména firmy aj.

2/ nedostatek motivačních nástrojů pro zaměstnavatele

Dle zjištění existují při jednání s úřady práce dvě možnosti zařazení dlouhodobě nezaměstnaných a těžko umístitelných lidí na trh práce: systém veřejně prospěšných prací a společensky účelných míst. Odsouzení během pobytu ve VTOS nejsou evidováni na úřadech práce, tudíž nespádají do kategorie dlouhodobě nezaměstnaných. Do skupiny těžko umístitelných je lze zahrnout, dle úřadu práce záleží na posouzení jednotlivých uchazečů. Rozhodnutí o zařazení je v kompetenci příslušných úředníků (viz zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 paragraf 33). Příspěvky na zřízení společensky účelných míst patří mezi nenárokové.

O problematice sociální reintegrace osob po výkonu trestu odnětí svobody včetně otázky jejich zaměstnávání a uplatňování se na trhu práce jednali odborníci, kteří se věnují práci s odsouzenými v rámci Projektu Šance, u kulatého stolu. Výstupy z jednání, které se konalo v únoru 2008, jsou zpracovány v kapitole 4, na str 87.

LIDÉ TĚSNĚ PŘED PROPUSŘTĚNÍM Z VTOS SE NEOBEJDOU BEZ POMOCI OSTATNÍCH LIDÍ. ROZHODNĚ PODPORUJI VEŠKERÉ REKVALIFIKAČNÍ KURZY A PROGRAMY VŠEHO DRUHU, KTERÉ POMOHOU ZDÁRNĚMU ZNOVUZAPOJENÍ SE TĚCHTO LIDÍ DO BĚŽNÉHO ŽIVOTA.

JIŘÍ ULKE, LEKTOR REKVALIFIKAČNÍHO KURZU

SOUČINNOST KLIENTA, MENTORA A ÚŘEDNÍKA PMS ČR V RÁMCI PROJEKTU ŠANCE

Mgr. Jan Hrubeš

Posláním služby mentor je snižování rizik sociálního vyloučení klientů, kteří se dostali do konfliktu se zákonem, a zvýšení jejich kompetencí žít v souladu s právními a společenskými pravidly. Podstatou této služby je individuální podpora a poradenství poskytované vyškoleným laikem – mentorem. Mentor působí jako prostředník mezi klientem a justicí a klientem a jinými institucemi podle individuálních potřeb klienta.

Původně byl mentoring v rámci Projektu Šance koncipován jako součást celého Reintegračního programu, nabízeného klientům po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

V průběhu Projektu Šance se ukázalo, že by bylo vhodné ověřit fungování této služby pro podmíněně propuštěné klienty s dohledem, bez návaznosti na Reintegrační program ve vězení.

Mentori spolupracovali s Probační a mediační službou ČR (dále jen PMS ČR) ve středisku Chomutov, Most a Teplice. Spolupráci s mentorem nabízel klientům probační úředník. Následující text shrnuje zkušenosti střediska PMS ČR v Chomutově.

Do Projektu bylo zařazeno celkem deset klientů – jedna žena a devět mužů. Průměrný věk klientů byl kolem třiceti let, nejstarší klient se narodil v roce 1968, nejmladší pak v roce 1983. Charakter jejich trestné činnosti zhruba odpovídal podmínkám zařazení do Projektu Šance. Z drtivé většiny se jednalo o trestný čin krádeže dle § 247 tr. zák. popřípadě trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 213 tr. zák¹. Ve dvou případech byla zaznamenána trestná činnost v souvislosti s drogami. Všem klientům byl uložen dohled probačního úředníka při podmíněném propuštění. Současně byla všem klientům uložena povinnost zúčastnit se Projektu Šance. Uložení této povinnosti bylo výstupem z jednání mezi místopředsedkyní Okresního soudu v Chomutově Mgr. Hanou Bílkovou a vedením střediska PMS ČR v Chomutově.

Středisko PMS ČR Chomutov spolupracovalo celkem se čtyřmi mentory, jedním mužem a třemi ženami. Tabulka znázorňuje úspěšnost klientů z hlediska získání nového zaměstnání:²

Spolupráce PMS ČR s realizátorem Projektu, mentory a klienty ukázala, jaká je síla „profesionálního kamaráda“ – mentora. Ukázalo se, že flexibilita, kterou nápadovou agendou přetížený probační úředník postrádá, je pro práci s klientem stěžejní. Výhodou byl i neformální vztah mezi klientem a mentorem. Z tohoto hlediska byl mentoring významnou pomocí pro pracovníky PMS ČR, a to v rámci jejich povinností vymezených probací. Díky realizaci Projektu jsme získali cenné zkušenosti, ze kterých jsme se měli možnost poučit. Jedná se především

TABULKA

	Zaměstnání nezískal	Získal zaměstnání bez pomoci mentora	Získal zaměstnání s pomocí mentora	Celkem
Počet klientů	4	1	2	7
Podíl v %	57 %	15 %	28 %	100 %

¹ Dle zák. 140/1961 Sb.

² Materiály o. s. Mosty – jedná se o průběžné výsledky.

o důraz na pečlivý výběr mentorů a klientů, práci s klientem v předvýstupové fázi a úzkou spolupráci se soudcem, který o podmíněném propuštění rozhoduje.

V rámci Projektu Šance byly vytvořeny zásady spolupráce mezi probačním úředníkem, mentorem a klientem, s cílem zamezit dublování role probačního úředníka a mentora. Bylo nutné vytvořit určitá pravidla, která by klienta zbavila obavy z možného „spiklenectví“ mentora a probačního úředníka proti jemu samotnému, a zároveň se jevílo jako nutné vytvořit jakýsi univerzální vzor spolupráce mezi úředníkem a mentorem.

Důležitost pocitu bezpečí samotného klienta, ale také potřeba vzájemné koordinace mezi probačním úředníkem a mentorem, vedla k vytvoření následujících pravidel, která byla posléze zakomponována do Probačního programu, jenž byl časově vymezen do období spolupráce mezi klientem a mentorem (tedy max. na šest měsíců):

MENTORING JE ZNÁMÝ Z AMERIKY A ZE ZEMÍ ZÁPADNÍ EVROPY. JEHO KOUZLO JE V TOM, ŽE POMŮŽE KLIENTOVI PŘEŽÍT PO PŘECHODU Z VĚZNICE DO ŽIVOTA NA SVOBODĚ. METAFORA JAKÉHOŠI PŘEVOZNÍKA JE V TOMTO PŘÍPADĚ ZCELA NA MÍSTĚ. MENTORING POUŽÍVÁ CITLIVÝ PŘÍSTUP, KTERÝ JE ZALOŽEN NA VZÁJEMNÉ DŮVĚŘĚ A ROVNOSTI. TAKOVÝ „PROFESIONÁLNÍ KAMARÁD“ V PODOBĚ MENTORA, DOKÁŽE LECKDY VÍCE NEŽ DESET ÚŘEDNÍKŮ NAJEDNOU, COŽ JE JEHO NEJVĚTŠÍM PŘÍNOSEM.

JAN HRUBEŠ, ÚŘEDNÍK PMS ČR, STŘEDISKO CHOMUTOV

TOMÁŠ

Mgr. Jan Hruběš

Tomáš (26), byl podmíněně propuštěn z Věznice Všehrady s uložením dohledu a nařízením toxikologické léčby. Byl odsouzen za krádeže, které souvisely s jeho závislostí na pervitinu. Tomáš začal v rámci dohledu spolupracovat s pracovníkem PMS. Hned po návratu z věznice chtěl také nastoupit do léčebny. Ukázalo se však, že ta, do které měl nastoupit, měla plnou kapacitu, a nejbližší termín možného nástupu byl až za šest měsíců. Hrozilo nebezpečí, že se Tomáš vrátí k drogám. Navíc měl špatné vztahy v rodině, zejména pak se svou nevlastní matkou, a neměl kde bydlet. Pracovník PMS proto nabídl Tomášovi možnost spolupracovat s mentorem, a ten souhlasil. Mentorka Projektu Šance, k níž byl Tomáš přidělen, začala okamžitě pracovat na řešení jeho problémů. Pomohla mu nalézt ubytovnu a zároveň se pokusila jednat s Tomášovým otcem, který přislíbil, že mu bude oporou. Největším přínosem mentorky v tomto případě však byla skutečnost, že Tomášovi pomohla uspíšit nástup do léčebny, jednak intervencí v samotné léčebně, tak i vysvětlením situace vyšší soudní úřednici. V nedávné době Tomáš kontaktoval pracovníka PMS z doléčovacího centra pro drogově závislé. Jeho léčba probíhá úspěšně.

1. Doba mezi propuštěním klienta z věznice a setkáním s mentorem bude co nejkratší.
Komentář: Toto pravidlo reaguje na potřebu včasnosti práce s klientem v době po výstupu z věznice.

2. Kontaktování mentora bez přítomnosti klienta – mentoři budou před prvním setkáním s klientem (tj. před pozváním na první konzultaci) vyzváni telefonicky k dojednání možného termínu konzultace. Do pozvánky pro klienta je možné vložit telefonický kontakt na mentora
Komentář: Z dosavadní zkušenosti s klienty vyšlo najevo, že ve všech případech klienti iniciují spolupráci se střediskem PMS ČR sami. Žádnému z klientů nebylo nutné zasílat pozvánku na konzultaci. Tato skutečnost svědčí o mnohem vyšší disciplinovanosti klientů, kteří se vracejí z výkonu trestu, oproti klientům, kterým byl uložen podmíněný trest odnětí svobody s dohledem.

- 3.** V případě, že se klient dostaví na středisko PMS ČR sám, z vlastní iniciativy ještě před pověřením PMS ČR, bude probační úředník telefonicky kontaktovat mentora za přítomnosti klienta s tím, že s ním dojedná druhý termín konzultace.

Komentář: Účelem tohoto pravidla je zkoordinovat časové možnosti klienta a mentora.

- 4.** Před ukončením první konzultace ponechá probační úředník klienta a mentora o samotě, za účelem dojednání dalšího postupu.
- 5.** Je třeba zabránit „dublování“ role probačního úředníka s rolí mentora. Vztahy mezi mentorem a klientem jsou méně formálnější. Hlavní náplní práce mentora je praktická pomoc a konstruktivní poradenství: konkrétně podpora a pomoc při hledání zaměstnání, možností rekvalifikace a jiného vzdělávání, hledání nových zájmů, podpora silných stránek klienta, pomoc při vyplňování formulářů apod. Mentoři budou při své práci vázáni mlčenlivostí, co se týká poskytování informací o jednotlivých případech. Práce mentora a klienta se bude odehrávat především v terénu.
- Komentář: V rámci tohoto pravidla dochází k vymezení role mentora.*
- 6.** Během prvního společného setkání (tj. setkání úředník – mentor – klient) budou vymezena pravidla Projektu. Mentor spolu s probačním úředníkem

vysvětlí klientovi své role. Současně bude sjednán probační dohledový program na dobu zapojení klienta v Projektu, který bude obsahovat pravidla třístranné spolupráce a souhlas klienta s poskytnutím jeho osobních údajů mentorovi včetně opisu rejstříku trestů.

- 7.** Vztah mentor – klient je vztahem partnerským, nikoliv hierarchickým.
- 8.** V průběhu zapojení klienta do Projektu proběhnou konzultace probačního úředníka s klientem pouze v případě jejich potřeby. Práce s klientem bude orientována především na mentora.
- Komentář: Toto pravidlo reaguje na možnou situaci, kdy si mentor a klient nebudou vzájemně vyhovovat. V tomto případě lze účast klienta v Projektu Šance na jeho žádost ukončit. Právo ukončit spolupráci má i sám mentor, pokud se spolu s klientem dohodnou, že veškeré cíle spolupráce jsou splněny, nebo v případě, cítí-li se mentor během spolupráce s klientem ohrožen. Tato situace je upravena v probačním programu.*

- 9.** Po vzájemné domluvě může probační úředník poskytnout mentorovi kancelář na středisku PMS ČR pro účely schůzky s klientem, např. za účelem přístupu k internetu.
- 10.** Pokud dojde ve spolupráci s klientem k významným úspěchům či neúspěchům, bude o tomto informován probační úředník.
- 11.** Po skončení programu vyhodnotí mentor průběh spolupráce s klientem ve zprávě, kde budou uvedeny veškeré relevantní informace ke klientovi. Tato zpráva bude mít formu klasické dohledové zprávy PMS ČR.
- 12.** Spolupráce s klientem bude oficiálně ukončena na společném setkání s probačním úředníkem, kdy mentor spolu s klientem zhodnotí spolupráci a po vzájemné diskusi úředníkovi doporučí další směřování dohledu.
- 13.** Probační úředník zašle soudu zprávu mentora o výsledcích práce klienta v rámci Projektu Šance bezprostředně po jejím ukončení.

VZTAH MEZI KLIEMEM A MENTOREM VNÍMÁM JAKO VZTAH DVOU LIDÍ, KTEŘÍ NECHTĚJÍ, ABY SE TEN JEDEN Z NICH VRÁTIL ZPÁTKY DO VĚZENÍ. OBA CHTĚJÍ, ABY SE MU VEDLO A OBA SE SNAŽÍ NALÉZT NĚJAKÉ VHODNÉ ŘEŠENÍ, JAK K TOMU DOJÍT. OVŠEM V RUKOU TO MÁ JEN JEDEN Z NICH.

BLANKA ERNEKEROVÁ, MENTORKA

VÝSTUPY Z KULATÉHO STOLU „MEZI VĚZENÍM A KOMUNITOU“

Mgr. František Valeš

Jednání u kulatého stolu „Mezi vězením a komunitou“ se konalo dne 14. 2. 2008 v Praze. Setkání bylo organizováno v rámci Projektu Šance (zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody), spolufinancovaného Evropským sociálním fondem EU a státním rozpočtem ČR.

Předmětem jednání u kulatého stolu byla témata týkající se sociální reintegrace osob opouštějících výkon trestu odnětí svobody, se specifickým zaměřením na téma podpory poskytované cílové skupině v reintegračním procesu po propuštění, její uplatnění na trhu práce a řešení problému zadluženosti. Účastníkům jednání u kulatého stolu, tedy zástupcům širokého spektra státních i nevládních organizací věnujících se práci s odsouzenými a zařazení osob těžko umístitelným na trhu práce (VS ČR, PMS ČR, MPSV ČR, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, úřady práce, krajské úřady a Magistrát hl. města Prahy, Sdružení pro pro probaci a mediaci v justici, o. s., Český helsinský výbor, Občanská poradna Nymburk, Občanské sdružení Mosty, Člověk v tísni, Nový Prostor, o. p. s, atd.), byly prezentovány

zkušenosti z implementace a ověřování Reintegračního programu Projektu Šance ve Věznicích Bělušice, Jiřice, Vinařice a Světlá nad Sázavou. Zároveň byly představeny výsledky průzkumu k tématu potřeb osob opouštějících výkon trestu, realizovaného mezi cílovou skupinou (49 respondentů z řad osob krátce před výstupem nebo po výstupu z VTOS). Cílem jednání kulatého stolu bylo především vytvořit platformu odborné veřejnosti pro výměnu zkušeností z praxe a pro návrh opatření, která mohou pomoci optimalizovat praxi začleňování odsouzených do společnosti.

Účastníci kulatého stolu diskutovali nad těmito otázkami:

- problematika sociální reintegrace osob odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody,
- stávající praxe návratu těchto osob do civilního života včetně překážek účinného začlenění do společnosti, s nimiž se odsouzení standardně setkávají,
- hledání opatření a doporučení, jak tuto praxi optimalizovat, se zvláštním zřetelem na umístění propuštěných odsouzených na trhu práce.

Podkladem odborné diskuse byly zkušenosti z Projektu Šance – jako návrh modelu práce s odsouzenými¹.

Východiskem jednání u kulatého stolu, na němž panovala mezi účastníky shoda, byl předpoklad, že stávající praxe sociální reintegrace (zejména ve smyslu přípravy odsouzených na výstup z výkonu trestu a podpory jejich začlenění do společnosti a vstupu na trh práce po propuštění) není přes veškeré dosavadní úsilí uspokojivá. V obecném kontextu chybí komplexní zacházení s odsouzenými před a po propuštění a přetrvává stav, kdy se odsouzení po výkonu trestu navracejí do společnosti nedostatečně připraveni na svobodu, ale společnost jim neposkytuje potřebnou podporu. Odsouzení za dané situace nemají adekvátní zázemí a motivaci k dalšímu nekriminálnímu způsobu života.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ – OBECNÝ KONTEXT SOCIÁLNÍ REINTEGRACE

Účastníci kulatého stolu dospěli ke shodě, že vhodným opatřením k optimalizaci praxe sociální reintegrace je:

¹ Termín „odsouzený“ je v následujícím textu používán jako terminologická zkratka. S ohledem na kontinuitu a návaznost programů, navrhovaných účastníky, je jím míněna jak osoba ve výkonu trestu odnětí svobody, tak osoba po výkonu trestu odnětí svobody ve fázi začleňování do společnosti. Z důvodu snadnější čitelnosti textu je odsouzený rovněž terminologickou zkratkou pro odsouzený / odsouzená.

1. kontinuální a komplexní práce s odsouzenými před a po propuštění (při zachování návaznosti podpůrných a motivačních aktivit),
2. podpora a prohloubení partnerské spolupráce relevantních státních i nevládních institucí při práci s odsouzenými a jejich přechodu do civilního života,
3. zachování a podpora kontaktu odsouzených s vnějším světem, včetně zachování reálné představy o životě v civilní společnosti, a též podpora odpovědnosti jednotlivce,
4. řešení zadluženosti – závazky odsouzených ve vnějším světě,
5. zvyšování povědomí společnosti (zejména zaměstnavatelů a komunit, jejichž role je při sociální reintegraci odsouzených nenahraditelná) o nezbytnosti a specifikách práce s odsouzenými a překonávání předsudků společnosti jako předpokladu prevence recidivy.

K jednotlivým doporučením účastníků kulatého stolu:

Ad 1.) Kontinuální a komplexní práce s odsouzenými před a po propuštění

Předpokladem začlenění odsouzených do společnosti je komplexní a kontinuální práce s nimi po celou dobu výkonu trestu a s návazností po propuštění z výkonu trestu, a to se zvláštním zaměřením na uplatnění odsouzených na trhu práce. Pracovní uplatnění je podstatným předpokladem sociální reintegrace (z hlediska zajištění materiálního zázemí, plnění závazků a též smysluplného trávení času). Zvyšování kompetencí odsouzených a jejich motivace je nezbytné realizovat po

celou dobu výkonu trestu a dále podporovat po výstupu z vězení. Cílem práce s odsouzenými je napomáhat snižování stavu sociálního vyloučení odsouzených a zmírňování tzv. šoku ze svobody, spojeného s přechodem do civilního života.

Komplexnost práce

Reintegrační program zacházení s odsouzeným by měl být primárně zacílen na posilování pracovních návyků a sociálních kompetencí odsouzených (potřebných při hledání zaměstnání a obdobně při jiných sociálních kontaktech, jak s úřady, tak v běžných sociálních vztazích). Zároveň by měl zahrnovat posilování dalších kompetencí nutných pro svobodný život, udržování kontaktu s rodinou (a dalšími instituty sociálního zázemí), zachování kontaktu s reálným světem mimo věznici (snižování dopadů izolace odsouzeného na jeho povědomí o společenském vývoji a jeho místě ve společnosti, včetně vlastních závazků), posilování povědomí odsouzeného o odpovědnosti za vlastní život (včetně odpovědnosti za trestný čin v kontrastu k popírání viny) a motivace odsouzeného ke změně. Jako vhodný komponent zvyšování kompetencí pro pracovní uplatnění se vedle pracovního zařazení ve výkonu trestu jeví kvalifikační a rekvalifikační programy, provázané s aktuální poptávkou na trhu práce. Reintegrační programy je vhodné založit na principu vedení a pomoci a uplatňovat je s přihlédnutím k individuálním a aktuálním potřebám odsouzených. Programy by měly být využity u všech odsouzených, a to s návazností na dobu po propuštění. Pro obecnou implementaci

komplexních programů se jeví jako nezbytné zvýšení kapacit odborného personálu příslušných státních institucí, zejména Vězeňské služby ČR, sociálních kurátorů, PMS ČR a též pokračování ve spolupráci s nevládními organizacemi, které mohou vhodným způsobem doplňovat nabídku služeb státních institucí.

Kontinuita práce

Pro efektivní naplnění účelu trestu se jeví jako vhodná návaznost programů realizovaných ve věznici na programy realizované po propuštění. Komplexní práce s odsouzeným, zaměřená na přípravu a vytváření podmínek pro propuštění, by měla být zahájena při nástupu do výkonu trestu a realizovaná po celou dobu jeho výkonu. Jednotlivé aktivity by měly být vybírány a upravovány dle konkrétních potřeb. Praxe ukazuje, že je efektivní, když je program zacházení před propuštěním, zejména na výstupních odděleních, provázaný se službami institucí postpenitenciární péče a po propuštění plynule pokračuje (při zachování dobrovolnosti propuštěného odsouzeného, případně propojení s institutem probačního dohledu). Práce s odsouzenými po výstupu z výkonu trestu by měla zahrnovat praktické osvojení a implementaci kompetencí získaných či podpořených ve věznici. Jako vhodný se jeví mechanismus mentorů, jako vyškolených laiků (asistentů), doprovázejících odsouzené při začleňování do společnosti po propuštění (jak při jejich uplatnění na trhu práce, tak při řešení dalších problematických situací, např. zadluženosti, nebo při jejich zapojení do života komunit, resp. přijetí komunitami).

Ad 2.) Podpora a prohloubení partnerské spolupráce relevantních státních i nevládních institucí v oblasti sociální reintegrace

Pro efektivní začlenění odsouzených do civilního života je nezbytná intenzivní partnerská spolupráce jednotlivých institucí penitenciární a postpenitenciární péče, a to státních i nevládních. Základní doporučení v této oblasti:

- prohlubovat spolupráci státních institucí, zejména věznic, PMS ČR a sociálních kurátorů, a to včetně informovanosti o nabízených, realizovaných aktivitách,
- propojovat aktivity zacházení s odsouzenými před propuštěním (např. na výstupních odděleních) s činnostmi institucí postpenitenciární péče (kurátoři pro dospělé, nevládní organizace, úřady práce),
- rozvíjet spolupráci s nevládními organizacemi, jejichž aktivity mohou sloužit jako vhodný doplněk (či vyplnění mezer) aktivit nabízených státními institucemi v penitenciární i postpenitenciární péči,
- podporovat a motivovat zaměstnavatele při zaměstnávání odsouzených ve výkonu trestu i po propuštění a účinné součinnosti zejména Vězeňské služby ČR se soukromými zaměstnavateli.

Ad 3.) Zachování a podpora kontaktu odsouzených s vnějším světem

Pro plynulý přechod odsouzeného z věznice do společnosti je důležité udržovat reálnou představu odsouzeného o společnosti, udržovat jeho sociální vazby a zároveň posilovat jeho vědomí o vlastním místě ve společnosti. Po celou dobu výkonu trestu, a zvláště před propuštěním se osvědčilo zaměřit se na snižování rizika tzv. šoku ze svobody. Ten je způsoben nedostatkem kompetencí a nedostatečně funkčními sociálními vazbami ve spojení s potřebou řešit na svobodě aktuální „běžné“ problémy i problémy nakumulované a neřešené během výkonu trestu. Práce s odsouzeným by se tak po celou dobu výkonu trestu měla zaměřovat na udržování sociálních kontaktů, na průběžné řešení civilních závazků (včetně vedení k odpovědnosti za ně), na podporu a trénink dovedností nutných v civilním životě a v době těsně před propuštěním též na vytvoření materiálního zázemí, zejména nalezení zaměstnání a ubytování (okamžitě po propuštění). Mezi vhodná opatření, usnadňující zachování kontaktu s vnějším světem, patří právě zapojení nevládních organizací (resp. programů jimi nabízených) a mentorů, zprostředkávajících odsouzeným kontakt s realitou a asistenci při přechodu do ní. Dílčí doporučení:

- podporovat svépomocné skupiny propuštěných vězňů, které by mohly sloužit jako prostředek sdílení zkušeností při reintegraci a zvyšování motivace odsouzených ke změně způsobu života,

- zapojit oběti či poškozené do reintegračního procesu, a to např. formou besed ve věznicích nebo formou ošetření vztahu odsouzený – poškozený v konkrétních případech.

Výstupní oddělení, tzv. otevřené věznice

Příprava odsouzených před propuštěním by měla obsahovat také praktický nácvik dovedností nutných pro život v civilní společnosti (minimalizace paradoxu „My v nesvobodě musíme připravit člověka na život na svobodě“²). V praxi by to znamenalo automatickou možnost před propuštěním opustit věznici a asistovaně trénovat modelové situace v reálném životě (např. jednání na úřadu práce) nebo realizovat jiné aktivity mimo věznici. Tento typ extramurálních aktivit by Vězeňská služba ČR mohla zajišťovat v součinnosti s nevládními organizacemi, případně mentory.

Individuální asistence – mentoring

Kontinuální individuální asistence odsouzeným ve formě mentoringu pomáhá jednotlivci začlenit se zpět do společnosti. Z jednání u kulatého stolu vyplynula tato doporučení:

- navázání kontaktu s mentorem (jako možným modelem externí asistence) se jeví jako vhodný prostředek propojení odsouzeného s vnějším světem a zároveň poskytnutí účinné pomoci při prvních krocích odsouzeného po propuštění, případně též při přípravě na propuštění,
- ke zvážení je podnět k vytvoření systému mentorů, kteří by byli odsouzeným k dispozici (v součinnosti s VS ČR, PMS ČR) v celorepublikovém kontextu.

² Cit. Kamila Meclová, Věznice Světla nad Sázavou.

Ad 4.) Řešení zadluženosti – závazky odsouzených ve vnějším světě

Zadluženost odsouzených je sledována jako standardní problém významně snižující možnost plynulého přechodu k nekriminálnímu způsobu života.

Takzvaná spící zadluženost, tedy neřešení (či ignorování) závazků během výkonu trestu a odkládání řešení na dobu po propuštění, ve svém důsledku zvyšuje riziko tzv. šoku ze svobody a zároveň riziko nedostatečného vnímání vlastní odpovědnosti odsouzeného za své jednání či závazky. Řešení problematiky dluhů, zejména vedení a pomoc ve formě osvěty, poradenství či motivačních pohovorů by mělo být standardně zařazeno do práce s odsouzenými. Řešení zadluženosti by měla být věnována pozornost po celou dobu výkonu trestu. Vedení a pomoc by měly být optimálně zahájeny již v nástupním oddělení a v průběhu výkonu trestu dále ošetřovány. Při řešení zadluženosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody se zároveň jeví jako vhodné využívat institutu oddlužení, případně inovativních postupů v rámci projektu Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., Sanace dluhů, a to kontinuálně v průběhu výkonu trestu.

Ad 5.) Zvyšování povědomí společnosti

Zapojení potenciálních zaměstnavatelů a zvyšování informovanosti

Uplatnění odsouzených po propuštění na trhu práce, resp. legální zaměstnání, je podstatným východiskem sociální reintegrace. Pozornost by proto měla být věnována rozvoji spolupráce s potenciálními zaměstnavateli ze soukromého sektoru a zprostředkování kontaktů mezi odsouzenými, motivovanými pracovat, a zaměstnavateli. Základní doporučení:

- Vést odsouzené, aby již během výkonu trestu aktivně vyhledávali zaměstnání, resp. navázali kontakt s potenciálním zaměstnavatelem, a to na základě součinnosti (případně zprostředkování) s Vězeňskou službou ČR, resp. externích služeb nevládních organizací. Každá věznice, ve spolupráci s nevládními organizacemi a institucemi postpenitenciární péče, by měla mít k dispozici přehled o pracovních nabídkách v regionu (případně ve formě celorepublikové databáze potenciálních zaměstnavatelů).
- Zvyšovat ve výkonu trestu informovanost odsouzených o jejich reálné šanci na trhu práce (zejména pokud se týče profesního uplatnění a platových podmínek).
- Reagovat na aktuální poptávku na trhu práce a přizpůsobit jí nabízené rekvalifikační kurzy ve věznicích.

- Zvyšovat informovanost potenciálních zaměstnavatelů ve smyslu odbourávání předsudků vůči propuštěným, upozorňovat na příklady dobré praxe a využívat též zkušenosti zaměstnavatelů zaměstnávajících odsouzené ve výkonu trestu i propuštění.
- Informovat zaměstnavatele o podmínkách a výhodách zaměstnávání odsouzených a o kvalifikaci odsouzených (včetně kvalifikace či rekvalifikace získané ve výkonu trestu) – jako součást obecného PR věznic a vězeňství,
- Realizovat náborové akce zaměstnavatelů přímo ve věznicích, zejména pro odsouzené krátce před propuštěním.

Výhodou je, pokud management věznic aktivně spolupracuje se soukromými zaměstnavateli, a to jak v oblasti zaměstnávání odsouzených během výkonu trestu, tak z hlediska možné propojenosti pracovního uplatnění odsouzeného po propuštění u téhož zaměstnavatele.

Zapojení komunity – osvěta společnosti

Pro účinnou sociální reintegraci odsouzených je nezbytné vytvářet příznivé sociální prostředí, a to formou systematického zvyšování povědomí společnosti o vězeňství, s cílem odbourávat předsudky a snižovat stigmatizaci bývalých vězňů. V souvislosti s tím je důležité zapojit komunitu do práce s propuštěnými odsouzenými, resp. motivovat je k otevřenosti a ke spoluvytváření nového sociálního zázemí pro bývalé odsouzené.

5. PARTNERSTVÍ KOALICE ŠANCE

PROJEKT ŠANCE REALIZOVALO ROZVOJOVÉ PARTNERSTVÍ KOALICE ŠANCE, JEŽ TVOŘILO 10 ORGANIZACÍ. VEDLE HLAVNÍHO REALIZÁTORA SDRUŽENÍ PRO PROBACI A MEDIACI, O. S., TO BYLA ARMÁDA SPÁSY, ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR, OBČANSKÁ PORADNA NYMBURK, O. S., O.S. MOSTY – SOCIÁLNĚ PSYCHOLOGICKÉ CENTRUM, PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR, REGIONÁLNÍ STŘEDISKO VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ, S. R. O., STŘEDNÍ ŠKOLA TECHNICKÁ, ÚŘAD PRÁCE MOST A VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. PÁTÁ KAPITOLA PŘEDSTAVUJE PODROBNĚJI VŠECHNY PARTNERSKÉ ORGANIZACE – JEJICH ČINNOST A DALŠÍ PROJEKTY ZAMĚŘENÉ NA PODPORU CÍLOVÉ SKUPINY OSOB OHROŽENÝCH SOCIÁLNÍ EXKLUZÍ.

SDRUŽENÍ PRO PROBACI A MEDIACI V JUSTICI, O. S.

Sdružení pro probaci a mediaci, o. s., (dále jen SPJ) iniciuje a rozvíjí nové metody prevence kriminality a řešení následků trestné činnosti, které zohledňují zájmy a potřeby oběti, pachatele, příp. jejich sociálního okolí. Mezi hlavní aktivity SPJ patří motivační a učební programy pro odsouzené, mentoring, reintegrační programy, vzdělávání odborníků v trestní justici, příprava systému umožňujícího oddlužení motivovaných klientů, mezinárodní spolupráce, informační aktivity a odborná knihovna.

Služba Mentor („romský mentor“)

Hlavním záměrem služby Mentor je snížit rizika recidivy a sociálního vyloučení u osob hlásících se k romské menšině, kterým byl uložen alternativní trest či opatření. Služba Mentor napomáhá k efektivnější práci s výše zmíněnými klienty, k posílení jejich právního vědomí a schopnosti uvědomit si závažnost situace, ve které se nacházejí, a k získání dovednosti tuto situaci řešit a úspěšně vykonat alternativní trest či opatření.

Základem služby Mentor je práce mentorů s klienty, podpořená pravidelnou supervizí. Mentor je vyškolený laik, který je klientovi podporou a rádcem v jeho potřebách. S klienty ho spojuje sounáležitost s romskou komunitou, jazyková a kulturní blízkost. Působí jako prostředník mezi klientem a justicí a poskytuje klientovi praktickou pomoc a poradenství. Hlavní činností mentora je podpora a motivace klientů

k plnění povinností souvisejících s výkonem alternativních trestů či opatření. Mentori pomáhají klientům i při řešení dalších problémů (např. podpora a pomoc při hledání zaměstnání, pomoc s řešením zadluženosti klienta a další).

Služba Mentor je realizována v bezprostřední spolupráci s Probační a mediační službou ČR (dále jen PMS ČR), jejíž úloha spočívá především ve vytipování klientů, předání klientů mentorům a v průběžné spolupráci s mentory při řešení jednotlivých případů. (více informací o službě Mentor včetně statistických údajů na www.mentoring.spj.cz).

Motivační program ZZ (Získej zaměstnání)

Motivační program ZZ je program pro dospělé osoby, které se dopustily trestného činu a jsou ve výkonu trestu odnětí svobody, podmíněně propuštěné či podmíněně odsouzené s dohledem, nebo jsou-li klienty PMS ČR. Absolvování programu zvyšuje šanci těchto osob nalézt a udržet si zaměstnání, pomáhá jim najít způsob, jak krok za krokem řešit problémy související s trestnou činností a minimalizovat tak riziko jejího opakování.

Cílem programu je vytvořit pachateli příležitost přemýšlet o důsledcích, které má jeho trestný čin nejen pro něho, ale i pro oběť a společnost, a společně s ním pak označit rizikové situace, které ke spáchání trestného činu vedly. Motivační program ZZ je postaven na kognitivně-behaviorální metodě. Lektoři v rámci programu bilancují s účastníky jejich trestní minulost a poté je vedou k tomu, aby si pro řešení problémů s ní spojených vytvořili a osvojili komunikační strategie, které vedou k dosahování cílů bez konfliktu se zákonem. Zároveň posilují jejich dovednosti důležité pro získání a udržení si zaměstnání. Program tak snižuje riziko recidivy u pachatelů, napomáhá jejich sociální integraci a chrání společnost.

Pracovníci SPJ se při tvorbě Motivačního programu ZZ inspirovali modely motivačních programů ve Velké Británii a Švýcarsku. Jako přímá předloha posloužil úspěšný motivační program realizovaný probační službou kantonu Curych, který v roce 2004 obdržel cenu Community Justice Awards. V témže roce byl adaptován na podmínky České republiky.

Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s.

Korunní 101, Praha 3, 130 00

Tel.: 224 262 137, 296 180 297-8

institut@spj.cz, www.spj.cz

ARMÁDA SPÁSY ČR

Projekt komunitních center

Cílem komunitních center (dříve známých pod názvem „denní střediska“), která jsou otevřena především v obytných částech měst, je poskytnout prostory, kam může od pondělí do pátku přijít kdokoli, kdo hledá sociální pomoc, společenství v osamělosti či místo pro setkávání s druhými lidmi. V komunitním centru je možné se kvalitně najít za rozumnou cenu, získat ošacení, ale také využít řady různorodých programů.

Programy jednotlivých komunitních center se liší podle potřeb dané lokality a mohou zahrnovat:

- ranní posezení u kávy
- kluby „zlatého věku“ (programy pro seniory)
- poradenství a sociální pomoc
- stravování za přiměřenou cenu pro staré občany, nezaměstnané a sociálně slabé občany
- rozvoz stravy
- distribuci obnošeného šatstva
- programy pro ženy
- programy pro děti různých věkových kategorií (hry, výtvarné a ruční práce, zpěv, pohybová výchova, doučování atd.)
- programy pro mládež
- sportovní programy
- kluby pro matky s batolaty
- denní péči o děti
- programy pro nezaměstnané
- jazykové kurzy (výuka angličtiny)
- čtenářský klub a půjčování knih
- různé další programy

Pracovníci komunitních center také navštěvují zejména starší klienty, buď v domácnostech, nebo během hospitalizace v nemocnicích. Zvláště u těchto lidí tak mohou často zachytit včas různé varovné signály a předejít komplikacím.

Armáda spásy se snaží pružně reagovat na aktuální potřeby (např. ve střediscích v oblastech se silnou romskou populací nabízí dětem klidné prostředí pro přípravu domácích úkolů). Programy, které přestanou plnit svoji funkci, se v rámci možností nahrazují novými, podle zájmu a potřeb návštěvníků středisek. Komunitní centra najdete ve městech: Praha, Brno, Ostrava, Karlovy Vary, Přerov, Krnov, Havířov.

Misijní prohlášení

Armáda spásy, jako mezinárodní hnutí, je součástí obecné křesťanské církve. Její poselství vychází z Bible, její služba je motivována láskou k Bohu, posláním je kázat evangelium, dobrou zprávu o Ježíši Kristu a v jeho jménu naplňovat lidské potřeby bez jakékoli diskriminace.

Armáda spásy Komunitní centrum AS

Petržilkova 2565/23, Praha 5, 158 00

tel.: 251 106 424

info@armadaspasy.cz, www.armadaspasy.cz

ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR

Český helsinský výbor (dále jen ČHV) se tématem vězeňství a trestní justice zabývá prakticky po celou dobu své existence¹, zejména v oblastech:

- lidská práva ve vězeňství, respektování lidské důstojnosti vězňených osob,
- podpora institutů restorativní justice a jejich implementace v praxi,
- právo na spravedlivý proces,
- sociální reintegrace odsouzených,
- rodinné vazby vězňených osob.

Lidská práva ve vězeňství, restorativní justice a právo na spravedlivý proces

V této oblasti ČHV sleduje zejména sladování českého systému vězeňství s evropskými standardy (zejména ve smyslu příslušných doporučení Rady Evropy) se zaměřením na princip důstojnosti trestu, ústavnost a zákonnost výkonu vazby a trestu a ochranu práv vězňených osob, dále na efektivní využívání méně invazivních trestních opatření, než je trest odnětí svobody. ČHV zároveň vychází ze zásady, podle níž je důstojný trest východiskem pro účinnou sociální reintegraci odsouzených. Základní aktivity, které ČHV průběžně realizuje:

- monitoring věznic a vazebních věznic (místní šetření v zařízeních pro výkon vazby a trestu odnětí svobody),
- právní poradenství vězňeným osobám (zejména ve formě korespondenčního poradenství a pomoci při zpracování právních podání) a individuální litigace (vedení soudních sporů),

- návrhy a prosazování systémových opatření ve vězeňství a v trestní justici. Příkladem jsou kulaté stoly odborné veřejnosti Parole 2007 k optimalizaci institutu podmíněného propuštění, pořádané ve spolupráci s Probační a mediační službou ČR (dále jen PMS ČR), jejichž výstupem byl návrh tzv. komisi pro podmíněné propuštění a pilotáž zahájená v roce 2008 Vězeňskou službou ČR (dále jen VS ČR) a PMS ČR,
- optimalizace systému vězeňství prostřednictvím strategické litigace,
- vzdělávací semináře pro pracovníky VS ČR a PMS ČR (např. semináře k předcházení a řešení konfliktů, semináře praktické komunikace v rámci projektu Děti odsouzených rodičů).

Sociální reintegrace odsouzených

V oblasti vytváření podmínek k účinné sociální reintegraci odsouzených realizuje ČHV skupinové aktivity ve věznicích, zaměřené na zvyšování právního povědomí a sociálních kompetencí, např.: právní aspekty propuštění z výkonu trestu

(přednáška a diskuse), kurz komunikačních dovedností, prevence a odstraňování zadluženosti. V rámci poradenského centra² dále ČHV poskytuje sociálně-právní poradenství osobám ve výkonu trestu a po propuštění v otázkách souvisejících se stabilizací sociálního zázemí, zejména s uplatněním na trhu práce, sociálním zabezpečením, řešením dluhů, bydlením apod.

Rodinné vazby vězňených osob – děti odsouzených rodičů

Od roku 2007 věnuje ČHV zvláštní pozornost kontaktům mezi vězňenými osobami a dětmi jako podstatnému aspektu sociální reintegrace odsouzených a zároveň ochrany práv jejich dětí. V daném kontextu se zaměřuje na obnovení a udržování kontaktů mezi odsouzenými ve výkonu trestu a jejich dětmi (ve výchově druhého rodiče, pěstouna či v ústavní výchově), a to prostřednictvím navázání přerušného kontaktu a realizace asistovaných návštěv dětí ve věznicích a při využívání psychologické pomoci dětem i rodičům.

Český helsinský výbor

Štefánikova 21, Praha 5, 150 00

tel.: 220 515 223

sekr@helcom.cz, www.helcom.cz

¹ Jako Československý helsinský výbor založen v roce 1988, registrován v roce 1990, po rozdělení Československa jako Český helsinský výbor, od založení člen Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva (IHF).

² V době zpracování tohoto textu je provoz informačního a poradenského centra ČHV dočasně pozastaven, ČHV se snaží získat prostředky pro jeho obnovení, aktuální informace viz www.helcom.cz.

Hlavním cílem činnosti občanských poraden je poradenství i praktická pomoc občanům v tíživé životní situaci, kterou nedokáží řešit vlastními silami. Usilují o to, aby občané netrpěli neznalostí svých práv a povinností, neznalostí dostupných služeb nebo neschopností vyjádřit své potřeby či hájit své oprávněné zájmy. Občanské poradny tak slouží pro občany v nesnázích, kteří nevědí, kam se obrátit o pomoc v neustále se měnícím legislativním systému. Jejich služby nejsou omezeny regionálně, své služby poskytují všem, kdo je požádají o pomoc. Dále přispívají k efektivnějšímu fungování státní správy a samosprávy a k rozvoji sociálních služeb, neboť analyzují problémy občanů. Na základě této analýzy pak mohou upozorňovat na nedostatky legislativy a neřešené problémy občanů.

Projekt Vytvoření poradenských center pro pomoc obětem násilí a trestných činů ve Středočeském kraji

Posláním projektu je vytvoření poradenských center v šesti městech Středočeského kraje (Kolín, Milovice, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav, Hořovice, Neratovice, Mníšek pod Brdy), která budou sloužit lidem, jež se stali obětí násilí nebo trestného činu a nejsou schopni svou nepříznivou sociální situaci sami řešit. Všeobecným cílem je snížit riziko sociálního vyloučení těchto lidí prostřednictvím poskytnutí bezplatné odborné psychologické a právní pomoci a zároveň zvyšovat jejich informovanost o možnostech obrany proti

násilí. Dalším cílem projektu je týmovou spoluprací expertů z řad partnerů a dalších spolupracujících subjektů zajistit efektivnější a rychlejší řešení problémů členů cílových skupin. Projekt je realizován od března 2007, ukončení je plánováno na květen 2008 a je spolufinancován Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem ČR a krajským rozpočtem Středočeského kraje. Projekt realizuje Občanská poradna Nymburk ve spolupráci s Občanskou poradnou Beroun. Každé z poradenských center, která fungují od roku 2007, poskytuje tyto služby:

- psychologické a sociálně-právní poradenství,
- poradenství v oblasti zaměstnání, v oblasti rodinných a mezilidských vztahů, majetkoprávních vztahů, sociálních dávek, půjček a dluhů, ochrany lidských práv atd.,
- aktivní pomoc při sestavování dokumentů, návrhů a podání,
- doprovod na jednání, k lékaři, na policii, k soudu atd.,
- vyjednávání s dalšími stranami (asistence),
- zprostředkování kontaktů na organizace návazné péče a dalších poradenských služeb dle potřeby klientů (např. azylové ubytování).

Veškeré služby jsou poskytovány na základě principu bezplatnosti, nestranosti (pracovník centra neovlivňuje výběr řešení, pouze předkládá klientovi dostupné možnosti), diskretnosti a nezávislosti (poradenské centrum není součástí žádné jiné instituce).

Další aktivity projektu:

- vytvoření a provoz webových stránek o problematice násilí, možnostech obrany, náhradě škody atd. – www.pomocobetem.cz,
- vytvoření databáze kontaktů na poskytovatele služeb pro oběti násilí a trestných činů ve Středočeském kraji,
- realizace 12 besed na téma násilí, jeho podoby, možnosti obrany – zaměřené na seniory v městech, ve kterých jsou provozována poradenská centra,
- realizace krajské konference o problematice násilí ve Středočeském kraji.

Občanská poradna Nymburk, o. s.
náměstí Přemyslovců 14/11, Nymburk, 288 02

tel.: 325 511 148

poradna.nymburk@centrum.cz, www.opnymburk.cz

O. S. MOSTY – SOCIÁLNĚ PSYCHOLOGICKÉ CENTRUM

Posláním o. s. Mosty je provozovat takové programy a aktivity v oblasti prevence sociálně patologických jevů, které v Ústeckém kraji chybí a které mohou napomoci ke snížení výskytu rizikového chování a trestné činnosti u mladistvých i dospělých osob. Aktivity rovněž směřují ke zvyšování uplatnitelnosti ohrožených skupin na trhu práce.

Projekt I cesta může být cíl

V Projektu Šance proběhlo mapování zájmu přílehlých obcí v Ústeckém kraji o pracovní sílu vězňených osob. Zájem obcí byl velký, přes opakované pokusy se však nepodařilo ve věznicích vytipovat vězně vhodné pro volný pohyb mimo věznici. Zapojení pachatelů trestné činnosti do ekologických aktivit bylo tedy ověřeno na vhodnější cílové skupině.

Za finanční podpory Nadace Partnerství, realizuje o.s. Mosty projekt, který si klade za cíl zajistit pracovní aktivitu ve prospěch životního prostředí za přímého zapojení mladistvých delikventů. Chlapci v rámci trestu obecně prospěšných prací realizují osázení 2,5 km dlouhé aleje u obce Pšov.

Projekt Pšov

Projekt Pšov je cílený na poskytování podpory osobám opouštějícím výchovný ústav. Práce s těmito adolescenty přináší velké nároky na odbornost a psychickou výbavu vychovatelů. Odmítání pravidel a autorit, časté úteký chlapců, užívání drog, nezdrženlivé a impulsivní chování v kombinaci s chybějící motivací k jakékoliv změně – to je jen několik faktorů, které činí práci s mladistvými mimořádně náročnou. A to je důvodem, proč sami pedagogičtí pracovníci tvořili jednu z cílových skupin projektu. Byla jim poskytována pravidelná supervize a jejich profesionalita byla posilována prostřednictvím školení a vzdělávacích kurzů.

Druhou cílovou skupinu tvořili mladiství s nařízenou ústavní a ochrannou výchovou. Probuzení zájmu o vlastní budoucnost, o převzetí odpovědnosti za získání kvalifikace, podpora potřebných kompetencí – to byly hlavní záměry projektu Pšov. Velká pozornost byla proto věnována podněcení motivace ke změně v jednání – chlapci byli zařazováni do motivačního programu pro uživatele drog či do skupinové psychoterapie.

Součástí projektu byl aktivizační pracovní program, který měl přispět k podpoře vytváření pracovních návyků – mladiství chlapci kultivovali náves, sázeli keře, likvidovali černé skládky, vyráběli krmelce aj. Zapojit se mohli do krátkodobých stáží – v sociální oblasti, v kanceláři, v truhlářské dílně apod.

Značná pozornost byla věnována také podpoře pracovní kvalifikace. Chlapci byli podle osobních předpokladů zařazováni např. do počítačového kurzu, truhlářského či svářečského kurzu, do kurzu na obsluhu křovinořezu, vysokozdvížných vozíků či traktoru aj.

Vybraní jednotlivci byli před výstupem ze zařízení ubytováni v tréninkovém bytě v Mostě, kde si v rámci výstupního programu mohli natrénovat sebeobslužné dovednosti – vaření, praní, úklid, organizaci volného času, hospodaření a vše, co samostatný život obnáší. Prostory bytu 2+1 ve své vile pro tento účel uvolnila Pravoslavná obec v Mostě. Projekt Pšov byl spolufinancován Evropským sociálním fondem EU a státním rozpočtem ČR.

o. s. Mosty - sociálně psychologické centrum

Bussines centrum, třída Budovatelů 2957, Most, 434 01

tel.: 774 680 013, os.mosty@seznam.cz

www.projektpsov.cz, www.os-mosty.ic.cz.

Probační a mediační služba ČR (dále jen PMS ČR) se řešením aktuálních otázek českého vězeňství zabývá ve spolupráci s dalšími subjekty (státními i nestátními) od roku 2002. V současné době je spolupráce mezi PMS ČR a Vězeňskou službou ČR (dále jen VS ČR) upravena materiálem s názvem „Součinnost mezi VS ČR a PMS ČR v oblasti zajišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem“. Na základě tohoto materiálu (schválen ministrem spravedlnosti v r. 2004) obě služby postupují jak při přípravě odsouzených na možnost podmíněného propuštění, tak i při následném výkonu dohledu nad podmíněně propuštěnými (dále v této souvislosti používáme pojem parole).

Od r. 2004 obě služby realizovaly řadu společných aktivit prováděných pod hlavičkou dvou projektů – projektu Phare (v letech 2003/04) a projektu Transition Facility (v letech 2005/06). V obou projektech byla klíčovým zahraničním partnerem Velká Británie, dalšími spolupracujícími zeměmi pak Rakousko, Holandsko, Finsko a Skotsko. Oba projekty byly zaměřeny na oblast společného vzdělávání pracovníků PMS ČR a VS ČR, a to zejména v oblasti vyhodnocení rizik a potřeb odsouzených a následného zacházení jak s pachateli,

tak i oběťmi trestných činů. Tyto projekty usilovaly o zkvalitnění práce obou služeb při přípravě podkladů pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění a dále pak rozvíjely dovednosti pracovníků ve specifických tématech – např. při práci s oběťmi trestných činů, při spolupráci justičních složek, při provádění mediace mezi pachatelem a obětí, při výkonu trestu obecně prospěšných prací atd. Oba výše uvedené projekty také iniciovaly vznik a rozvoj české verze nástroje na vyhodnocení rizik a potřeb odsouzených s názvem SARPO. V rámci projektu TF byl vyvinut skupinový program specifického zacházení s odsouzenými s názvem ZZZ – Zastav se, zamysli se, změň se. Tento program byl inspirován dobrou praxí Anglie a Walesu, kde je poskytován pod názvem Think First. V r. 2007 byly do činnosti PMS ČR a VS ČR zavedeny dva výstupní materiály projektu TF – jedná se o Manuál 3P (Profesionální Průvodce Praxí) a Vzdělávací manuál. Oba tyto materiály slouží pracovníkům PMS ČR a VS ČR k rozvoji dobré praxe a ujednacení odborných postupů při práci s odsouzenými a s oběťmi trestných činů v rámci parole.

PMS ČR vstoupila do spolupráce i s dalšími partnery – např. se Sdružením pro probaci a mediaci v justici (dále jen SPJ) a s Českým helsinským výborem (dále jen ČHV). V rámci spolupráce s ČHV se PMS ČR a VS ČR v r. 2007 podařilo rozvinout odbornou diskusi nad otázkami parole v ČR. V této diskusi vznikly dva záměry, které již jsou po schválení ministrem spravedlnosti připravovány k realizaci. Prvním záměrem je vytvoření široké skupiny odborníků, která se pokusí navrhnout systémová opatření upravující institut podmíněného propuštění v ČR a další navazující oblasti (např. výkon trestu domácího vězení v ČR). Druhým záměrem je příprava a realizace pilotního projektu tzv. Komise pro podmíněné propuštění (po vzoru kanadských a anglických Parole Board – parolových rad).

Probační a mediační služba ČR
Hyberská 18, Praha 1, 110 00

tel.: 224 424 414

posta@pms.justice.cz, www.pmscr.cz

PMS PROBAČNÍ
A MEDIAČNÍ SLUŽBA
ČESKÉ REPUBLIKY

REGIONÁLNÍ STŘEDISKO VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ, S. R. O.

Regionální středisko výchovy a vzdělávání, s. r. o., je moderní, dynamicky se rozvíjející společnost, působící v oblasti vzdělávání dospělých již od roku 1990.

Nabídka vzdělávacích akcí je každoročně přizpůsobována potřebám klientů a je soustředěna do následujících oblastí:

- speciální a odborné kurzy
- rekvalifikační kurzy
- jazykové kurzy
- kurzy výpočetní techniky
- kurzy ekonomického vzdělávání
- manažerské a tréninkové programy
- vzdělávání úředníků územních samosprávných celků
- vzdělávání obecní (městské) policie

Významnou úlohu při realizaci a rozvoji vzdělávací činnosti hraje účast v projektech podporovaných z ESF.

Projekt EVYNA – Efektivní návrat vysokoškolsky vzdělaných žen po rodičovské dovolené.

Od roku 2006 jsme partnerem provozně-ekonomické fakulty České zemědělské univerzity v Praze v projektu EVYNA – Efektivní návrat vysokoškolsky vzdělaných žen po rodičovské dovolené. Projekt financovaný Evropským sociálním fondem z Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů si klade za cíl odstranění znevýhodnění žen na trhu práce po rodičovské dovolené. Je zaměřen nejen na vysokoškolačky, vzdělávací kurzy jsou připraveny i pro ty, které by rády získaly nové poznatky, možnost studia je otevřena též mužům.

V osmi modulech (ekonomika, pracovní právo, informatika, anglický jazyk, účetnictví a daně, komunikace a sebe prezentace, organizace a řízení, občanská gramotnost) nabízí projekt vzdělávání z domácího počítače, s možností konzultací s lektory prostřednictvím ICQ, skype či e-mailu.

Do projektu se zapojilo více než 1800 studujících, řada z nich využila studia ve více než jednom modulu.

V současné době je dokončována aktualizace vzdělávacích modulů, služby budou i po skončení projektu poskytovány všem, kteří dokončí studium alespoň jednoho modulu.

Regionální středisko výchovy a vzdělávání, s. r. o.

Báňská 286, Most, 434 01

tel.: 476 707 516

rsvv@rsvv.cz, www.rsvv.cz, <http://evyna.pef.czu.cz/>

Střední škola technická v Mostě-Velebudicích je největším komplexním vzdělávacím zařízením v České republice. V současnosti se zde vyučují obory zaměřené zejména na oblast strojírenství, elektrotechniky, stavebnictví, ekonomiky, administrativy a především výpočetní techniky.

Škola je významným partnerem několika vzdělávacích zařízení ze zahraničí, úřadů práce a dalších institucí. Aktivně se podílí na řešení problému nezaměstnanosti a deficitu ve vzdělání obyvatelstva v ústeckém regionu.

SŠT je realizátorem řady projektů v rámci programů Evropské unie, jak na národní, tak i mezinárodní úrovni, zaměřených na oblast rozvoje lidských zdrojů, na vzdělávání žáků, studentů a pedagogů, na získávání zkušeností ve strojírenských oborech formou odborných stáží, pro žáky a studenty formou výměnných pobytů v zahraničí. Dále má projektové zkušenosti v oblasti vzdělávání dospělých, uchazečů o zaměstnání a v oblasti celoživotního vzdělávání.

Projekt Návrat do Budoucnosti

Od července 2005 do konce února 2008 byl v rámci Iniciativy Společenství Equal realizován projekt zaměřený na podporu handicapovaných skupin při vstupu na pracovní trh.

Hlavním cílem tohoto projektu bylo vytvořit a ověřit fungující regionální strukturu pro podporu systematického přístupu rovných příležitostí žen a mužů na pracovní trh v Ústeckém kraji, a tím přispět k zajištění jejich umístění na trhu práce.

Cílovými skupinami projektu byly osoby dlouhodobě nezaměstnané – matky s malými dětmi, otcové s povinností péče o dítě, další osoby pečující o osoby blízké či závislé, osoby nad 50 let věku, osoby s nízkou kvalifikací, osoby se zdravotním postižením a také absolventi škol a mladí lidé do 25 let věku.

Rozvojové partnerství „NÁVRATY“ v projektu Návrat do budoucnosti vytvořilo komplexní informační portál IKS DAMI pro cílové skupiny, širokou veřejnost a pro partnery projektu. Tento portál obsahuje řadu nových inovativních modulů pro podporu nerovného postavení cílových skupin na trhu práce. V rámci projektu byly vytvořeny nové inovativní poradenské a vzdělávací programy, přizpůsobené specifickým potřebám cílových skupin.

Střední škola technická
Dělnická 21, Most-Velebudice, 434 80
476 137 111
sstmmost@sstmmost.cz, www.isstcop.cz

ÚŘAD PRÁCE V MOSTĚ

V souladu s vymezenou působností úřady práce své aktivity směřují k zajištění zvyšování úrovně zaměstnanosti, a to především osob, které potřebují zvláštní péči. Úřad práce v Mostě se podílí na řadě aktivních opatření a spolupracuje při realizaci různých projektů, souvisejících s rozvojem lidských zdrojů. Naše snaha přispět ke zvýšení možností přístupu na trh práce skupinám i jednotlivcům ohrožených sociálním vyloučením se neobejde bez spolupráce s partnery, především s obcemi a nestátními neziskovými organizacemi.

Vždy vycházíme z přesvědčení, že vyžadujeme-li aktivní přístup občana k řešení jeho sociální situace a zaměstnanosti, je nezbytné být ještě aktivnější – ukazovat cesty k řešení, hledat nové možnosti a ověřovat je v praxi. Úřad práce v Mostě má širokou spolupráci s neziskovým sektorem. Vnímáme neziskové organizace jako významné zaměstnavatele, kteří na Mostecku dávají práci zhruba 650 místním občanům. Neziskové organizace jsou však nejen zaměstnavateli, ale také nezastupitelnými prostředníky mezi státem a občanem. Stát nemá a nikdy nebude mít k občanovi tak blízko jako místní iniciativy, občanská a sousedská sdružení, kluby, centra apod. „Neziskovky“ představují z hlediska perspektivy potenciál pro další zvyšování zaměstnanosti v našem okrese. Příslibem pro růst počtu uspokojivých pracovních míst jsou desítky dobrovolných pracovníků, kteří v neziskovém sektoru působí dosud zdarma, ve svém volném čase.

Projekt Podpora společenské a pracovní resocializace

Jeden z projektů, na kterém se Úřad práce v Mostě dlouhodobě podílí a má velmi podobnou cílovou skupinu jako Projekt Šance, je projekt Podpora společenské a pracovní resocializace, který realizují Emauzi ČR, o. s., zařízení Most. Posláním Občanského sdružení Emauzi ČR je pomáhat mužům bez domova nalézt základní hodnoty, které ztratili, střechu nad hlavou, smysluplnou práci a lidskou důstojnost.

Cílem projektu je být nápomocen při řešení nepříznivé životní a sociální situace lidí, kteří se ocitli na okraji společnosti – bezdomovci, osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, mladí lidé po odchodu z ústavní výchovy a další osoby, které nemají dostatek vlastních zdrojů a chybí jim podpora rodiny tyto události zvládnout. Projekt na tyto okolnosti reaguje. V první řadě uspokojuje základní životní potřeby – poskytnutím ubytování, stravy, ošacení a hygienických prostředků. V další fázi nastupuje podpora osvojení či znovuzískání pracovních návyků a dovedností, které jsou nezbytné pro uplatnění na volném trhu práce. Klientům

je poskytována řada sociálních služeb a pomoc při řešení sociálně-právních problémů, které vznikly v důsledku předchozího způsobu života – ztráta dokladů, dluhy, exekuce, trestní řízení atd. Optimálním cílovým stavem je integrace klienta do běžného občanského života s nalezením vlastního ubytování, zaměstnání a vytvoření vlastního sociálního zázemí. Proces resocializace je vysoce individuální a dlouhodobá záležitost. Během roku využije služeb projektu několik desítek osob. Z klientů těchto služeb se tak někteří dosud „sociálně vyloučení“ lidé mohou stát plnohodnotnými pracovníky s patřičným životním uspokojením a oprávněným sebevědomím.

Úřad práce v Mostě

třída Budovatelů 1959, Most, 434 01

tel.: 476 440 611

posta@mo.mpsv.cz, www.urad-prace.cz/most

Vězeňská služba České republiky (dále jen VS ČR) se kromě spolupráce se státními i nestátními subjekty a bezpočtu dalších činností zabývá mnoha projekty, které vyvíjí buď sama, nebo ve spolupráci s dalšími subjekty. Následně je uvedeno velmi stručné rámcové představení některých z těchto aktivit.

Projekt Nová příležitost – Integrace a příprava osob opouštějících zařízení výkonu trestu na začlenění do společnosti prostřednictvím trhu práce

Cílem projektu je připravovat odsouzené na stále složitější situaci na trhu práce a další možná rizika snižující šance úspěšné reintegrace do společnosti. Cílovou skupinou jsou tzv. mladí odsouzení a odsouzení předdůchodového věku, muži i ženy bez ohledu na etnikum, kterým se blíží konec trestu či možnost podmíněného propuštění. Ze zaměření projektu a složení cílových skupin je patrna jednak preference k přístupu rovných příležitostí a jednak je také sledován i vliv na udržitelný rozvoj a na tvorbu informačních technologií.

Projekt klade důraz na prevenci nezaměstnanosti. Jeho zaměření vyplývá z dosavadní praxe a zkušeností odborníků z oblasti penitenciární a postpenitenciární péče. Do jednotlivých aktivit projektu bude v průběhu jeho dvouletého období (od 1. 9. 2006 do 31. 8. 2008) zařazeno celkem 140 odsouzených mužů a 56 odsouzených žen.

SARPO 1

V roce 2007 začala v 17 věznicích a vazebních věznicích a střediscích Probační a mediační služby ČR (dále jen PMS ČR) roční pilotáž hodnotícího nástroje SARPO 1 (Souhrnná Analýza Rizik a Potřeb Osob). Tři desítky proškolených hodnotitelů z VS ČR začalo vyhodnocovat odsouzené před podmíněným propuštěním (a PMS ČR po udělení parole) podle nového nástroje SARPO 1. V současné době bude projekt pomalu končit a přistoupí se k analýze sebraných dat a celkovému vyhodnocení pilotáže. Ta má ověřit zejména možnosti používání takového nástroje v praxi po formální a obsahové stránce, souvislost rizikových faktorů s dalšími shromážděnými daty, posuzování odsouzeného se zřetelem k jeho rizikům a potřebám apod.

Cíle tohoto projektu jsou: nalezení nové a účinnější metody hodnocení rizik a potřeb, než jsou stávající postupy ve VS ČR a PMS ČR, dosažení transparentnosti a standardizace hodnocení ve VS ČR a PMS ČR, systematické získání informací o odsouzeném, které dosud nebyly využívány, kvalitnější podklady pro rozhodování soudů, možnost výrazně propracovanější statistické analýzy, lepší koordinace poskytování služeb, které odpovídají

potřebám odsouzeným, společný základ pro sdílení informací, efektivnější využívání dostupných informací, potenciální výhoda pro plánované informační systémy.

Program 3Z – Zastav se, Zamysli se, Změň se

Program je pokračujícím pilotním projektem, který byl vyvinut týmem vězeňských a probačních pracovníků a externím odborníkem zabývajícím se programy pro pachatele trestné činnosti v ČR, za vedení zkušených lektorů z Velké Británie, kteří dali k dispozici program „Think First“. Byl upraven na české podmínky a prvotně pilotně realizován a odzkoušen ve třech střediscích PMS ČR a třech věznicích. Probíhal skupinovou formou a využíval metody behaviorální terapie, nácvik pomoci autoinstrukcí, nácvik řešení problémů a kognitivní terapie. Program 3Z má značný význam při práci a výchovném působení na odsouzené v podmínkách výkonu trestu. Cílem projektu byla motivace klientů ke změně postojů a myšlení, jež je vedly k trestné činnosti. Program je součástí probačního dohledu u klientů PMS ČR a přípravy odsouzených ve VTOS na podmíněné propuštění.

Generální ředitelství Vězeňské služby ČR

Soudní 1672/1a, Praha 4, 140 67

tel.: 244 024 111

posta@grvs.justice.cz, www.vscr.cz

O AUTORECH

Mgr. Pavla Aschermannová

Absolventka Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2005 pracuje ve Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., na pozici koordinátorky projektů. V letech 2005–2007 byla metodickou koordinátorkou Projektu Šance.

Mgr. Petra Budinová

Absolventka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, oboru sociální práce. Od roku 2007 pracuje jako sociální kurátorka na Městském úřadě Nymburk. V rámci Projektu Šance působila jako mentorka.

Ludmila Hasmanová

Absolventka Vyšší odborné školy sociálně-právní v Praze. Má několikaletou zkušenost v oblasti činnosti nevládních organizací, zejména v oblasti řízení a administrace projektů, získávání a rozdělování finančních zdrojů. Od roku 2001 působí ve Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s. Stála u začátků Projektu Šance a do března 2008 byla jeho vedoucí.

Mgr. Veronika Hušková

Absolventka Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě, oboru veřejná správa a regionální politika, a Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, oboru studia občanské společnosti. V listopadu 2007 nastoupila do Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., kde od počátku pracuje pro Projekt Šance jako koordinátorka mainstreamingu.

Mgr. Jan Hrubeš

Absolvent Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, kde se věnoval studiu politologie se zaměřením na nedemokratické formy vlády a antisemitismus. Od roku 2006 je zaměstnancem Probační a mediační služby ČR, středisko Chomutov, kde se orientuje na práci s odsouzenými před a po podmíněném propuštění. Z pozice pracovníka PMS ČR získal zkušenosti s Projektem Šance u klientů, kteří byli do tohoto Projektu zařazeni a současně jim byl uložen dohled probačního úředníka. Rovněž spolupracuje s o. s. Mosty, jako odborný asistent pak působí na Vysoké škole finanční a správní.

PhDr. Andrea Kroftová

Absolventka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, oboru sociální práce, v současné době pracuje na pozici vedoucí oddělení pro koncepční, analytické a metodické činnosti na ředitelství PMS ČR. Tématu podmíněného propuštění – parole se profesně věnuje od roku 2002, v současné době je v rámci PMS ČR národní koordinátorkou této odborné oblasti. Spolupracuje na přípravě koncepčních, analytických a metodických materiálů v úzké součinnosti především s VS ČR, Českým helsinským výborem a některými nevládními organizacemi (např. Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s.). V Projektu Šance působila jako odborný konzultant a jako osoba zastupující Ředitelství PMS ČR. V rámci studijních pobytů měla možnost poznat praxi výkonu parole v Kanadě a ve Velké Británii.

Barbora Křižanová, DiS.

Absolventka Vyšší odborné školy sociálně-právní v Praze. Ve Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s., pracuje od roku 2002. Byla zodpovědná za realizaci projektu Systém mentoringu v trestní justici. Působí jako trenérka probačních a motivačních programů. Od září 2007 pracuje jako metodický odborný konzultant a od března 2008 současně jako vedoucí Projektu Šance.

Mgr. Lenka Lesařová

Absolventka Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, oboru speciální pedagogika, a Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, oboru sociální pedagogika. V roce 1992 nastoupila k Vězeňské službě jako sociální pracovnice, následně pak přešla na pozici speciálního pedagoga ve Věznici Jiřice, kde působí dodnes. S cílovou skupinou znevýhodněných osob má dlouholetou zkušenost. Absolvovala osobnostně sociální výcvik, sociálně psychologický výcvik pro penitenciární praxi a na něj navazující výcvik supervizorů. Aktivně se zapojila do Projektu Šance, zejména ve Věznici Jiřice, částečně pak ve Věznici Vinařice.

Mgr. Kateřina Malá

Absolventka Univerzity Palackého v Olomouci, oboru speciální pedagogika. Od r. 1994 pracuje jako etoped, 11 let pracovala jako speciální pedagog ve Věznici Bělušice, 3 roky ve výchovném ústavu a školní jídelně Pšov. Od r. 2004 působí jako statutární zástupce, manažerka a koordinátorka projektů v o. s. MOSTY – sociálně psychologické centrum. V Projektu Šance pracovala v pozici regionální koordinátorky a lektorky Reintegračního programu.

Mgr. Kateřina Matulová

Absolventka Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 1999 pracuje jako právnička Českého helsinského výboru, zaměřuje se na problematiku trestní justice a vězeňství. Od roku 2007 je koordinátorkou projektu Děti odsouzených rodičů – posílení práv a postavení. V Projektu Šance působila jako právní expertka.

Mgr. Monika Otmarová

Absolventka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, oboru sociologie-psychologie, a Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, oboru masová komunikace.

Veronika Pačesová, DiS.

Absolventka Soukromé vyšší odborné školy sociální v Jihlavě. Má několikaleté zkušenosti s prací v neziskovém sektoru, zejména v oblasti sociálních služeb a poradenství. Od roku 2003 působí v Občanské poradně Nymburk, o. s., jako ředitelka. Ve svém oboru se věnuje zejména řízení organizace, administraci a hodnocení projektů, fundraisingu, lektorské, konzultační a poradenské činnosti. Do Projektu Šance se zapojila v roce 2005 jako partner a později jako vedoucí regionálního centra OP Nymburk.

Mgr. Kamila Rychlá

Absolventka Univerzity J. A. Komenského v Ústí nad Labem, oboru andragogika. V současné době pracuje jako organizační manažerka programů WHITE LIGHT I., o. s. ŠANCE 06 – Pomoc lidem v konfliktu se zákonem a RE-STARTUJEME 07 – Rekvalifikace pro lidi ohrožené sociální exkluzí, a jako akreditovaný lektor probačních programů pro soudní okres Teplice a Ústí nad Labem (probační programy Šance 06 a Právo pro každý den).

Jana Suchá, DiS.

Absolventka Soukromé vyšší odborné školy územně-správní v Kladně, oboru firemní management pro hotely a cestovní ruch a následovně také oboru sociální práce. Nyní studuje Vysokou školu regionálního rozvoje v Praze. Od počátku roku 2003 je zaměstnána u Vězeňské služby ČR ve funkci sociálního pracovníka ve Věznici Vinařice. V Projektu Šance byla zapojena od jeho počátků jako expert Projektu a při jeho realizaci ve Věznici Vinařice zajišťovala podmínky pro jeho uskutečnění.

Soňa Šimková

Studentka Sociálně-ekonomické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, oboru sociální politika a sociální práce. Pro Projekt Šance pracuje od roku 2006 na pozici metodické koordinátorky. Má na starosti komunikaci s donátorem a metodické zajištění Projektu.

Mgr. Jan Tomášek

Pracuje jako výzkumný pracovník v Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, zabývá se především problematikou kriminality mládeže, restorativní justice a probace. Současně přednáší kriminologii a prevenci kriminality na Vyšší odborné škole Trivis.

Silvie Tombová

Absolventka gymnázia v Praze. Působila na mnoha pracovních pozicích, zejména v kulturním centru v Desné, kde se podílela na organizaci nejrůznějších kulturních aktivit. V roce 2006 se přihlásila do kurzu pro mentory a v Projektu Šance pracovala jako mentorka. Zároveň působila jako expert v Občanské poradně Nymburk – regionálním centru Projektu Šance.

Jaroslava Tvarůžková

Absolventka gymnázia, studentka Vyšší odborné školy, oboru sociální pedagogika a sociální práce. Má dlouholeté zkušenosti v práci s dětmi a mládeží v rámci kulturně-výchovné činnosti Domu kultury v Litvínově. V sociální oblasti působí od roku 2002 jako konzultantka Linky duševní tísně. V Projektu Šance pracovala jako mentorka, expertka a posléze regionální koordinátorka. V současné době je zároveň lektorkou ZZ programů při PMS v Chomutově.

Mgr. František Valeš

Absolvent Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, od roku 2002 pracuje jako projektový koordinátor a právník v Českém helsinském výboru, se zaměřením na problematiku trestní justice a vězeňství, zvláště na ochranu práv vězňených osob. V Projektu Šance působil jako právní expert a lektor.

Mgr. Iva Vojtková

Absolventka magisterského studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, oboru sociální práce, v současné době pracuje jako metodik odborného zacházení VS ČR. Ve své působnosti má spolupráci VS ČR s NNO, s PMS ČR a dalšími vnějšími subjekty, metodicky vede sociální pracovníky vazebních věznic a věznic v České republice. Je členkou Rady pro probaci a mediaci, poradního orgánu ministra spravedlnosti ČR.

